
До 75-річчя УжНУ

УЖГОРОД

Володимир Смоланка ■
Іван Коршинський ■
Іван Мешко ■
Оксана Ганич ■
Володимир Задорожний ■
Олександр Сливка ■
Ігор Студеняк ■
Володимир Фекета ■
Любомир Белей ■
Олександр Рогач ■
Ігор Король ■
Мирослава Лендьел ■
Микола Палінчак ■
Ярослав Лазур ■
Сергій Устич ■
Василь Гарагонич ■
Юрій Фатула ■
Олександр Лавер ■
Василь Олійник ■
Ігор Тодоров ■
Іван Ісайович ■
Андрій Любка ■

Василь Ільницький

Обереги Криниці Знань

УЖГОРОДСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
У ДОЛЯХ ЙОГО
СУЧАСНИКІВ

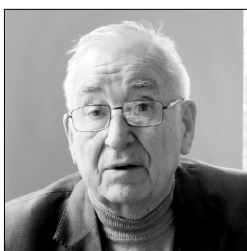
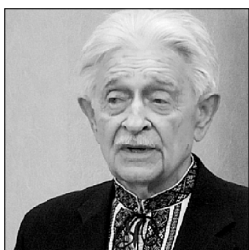
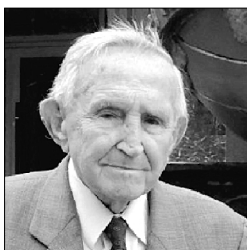

Ужгород
Видавництво
УжНУ “Говерла”
2020

Василь Ільницький

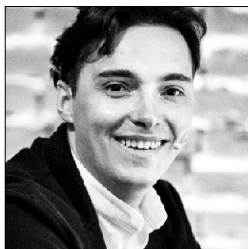
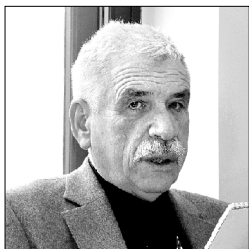
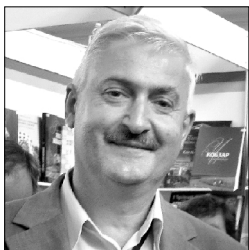
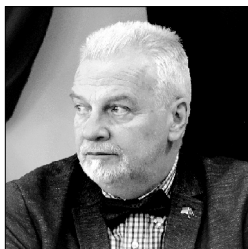
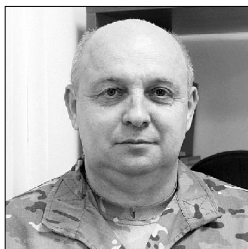
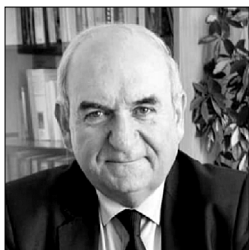
Обереги криниці

УЖГОРОДСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
У ДОЛЯХ ЙОГО
СУЧАСНИКІВ

ЗНАНЬ

УДК 378.4(477.87)(09)

I 48

Ільницький В.І.

Обереги криниці знань: Ужгородський національний університет у долях його сучасників.

Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 208 с.

ISBN 978-617-7825-14-1

Нариси та інтерв'ю, вміщені у пропонованому виданні, створюють своєрідний колективний портрет Ужгородського національного університету. Співрозмовники автора – відомого українського журналіста Василя Ільницького – непересічні і цікаві особистості, які в різний час доклалися до розвитку Alma Mater, творили її історію.

Рецензенти:

Вовканич І.І., доктор історичних наук, професор, декан факультету історії та міжнародних відносин УжНУ

Бідзіля Ю.М., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики УжНУ

Густі В.П., публіцист, письменник, заслужений працівник культури України, лауреат всеукраїнських і обласних премій у галузі літератури та журналістики

***Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол №3 від 4 червня 2020 р.)***

© Ільницький В.І., 2020

© Дем'ян М.М. (художнє оформлення), 2020

© Вид-во УжНУ

«Говерла», 2020

ISBN 978-617-7825-14-1

Авторське слово

Сімдесят п'ять літ тому в нашому краї сталася подія, котра, за влучним визначенням професора Івана Мешка, стала найважливішою у багатовимірному житті Закарпаття упродовж усього ХХ століття – відкриття Ужгородського національного університету.

Офіційно історія УжНУ розпочалася у жовтні 1945 року, хоча устремління кращих синів і доньок Срібної Землі заснувати на її теренах освітній заклад вищого гатунку мають кількасотлітню історію. Вони сягають часів подвижницької діяльності справжнього духовного лідера і великого просвітителя краю Андрея Бачинського та були у різний час продовжені видатними особистостями-патріотами рідної землі Адольфом Добрянським та Августином Волошином. Реалізувати ж цю багатолітню високу мету вдалося лише після возз'єднання нашого краю з Великою Україною.

Волею долі Ужгородський національний університет постав на перехресті шляхів, культур, світоглядів та історичних перспектив Сходу і Заходу Європи, що має вирішальний вплив на формування його європейського характеру. Сьогодні виш – один з найкращих і найбільших університетів Карпатського регіону, є його науковим, освітнім, громадським та культурним осердям, навколо якого вибудовуються усі суспільно значущі події.

За 75 років крихітне джерело знань з 4 факультетів і 168 студентів перетворилося у потужну ріку, з якої черпають знання і мудрість десятки тисяч закарпатців кількох поколінь. Сьогодні в області немає такого колективу, та й майже жодної родини, котрі б не мали стосунку до УжНУ – не лише найбільшого трудового, освітнього, наукового колективу області, але

й центру його інтелектуальної складової. До формування і розвитку університету в різний час доклали свій організаторський хист і управлінську майстерність ректори Степан Добош, Аркадій Курішко, Григорій Ткаченко, Дмитро Чепур, Володимир Лендъел, Володимир Сливка та інші.

Упродовж семи з половиною десятиліть талановитими вченими і вмілими менеджерами УжНУ було засновано і розвинуто низку наукових шкіл у природничій та гуманітарній сферах, основу яких заклали професори з європейськими іменами – фізики Дмитро Чепур, Іван Запісочний, Юрій Ломсадзе, Мотря Братійчук, біолог Василь Комендар, історик Едуард Балагурі, філологи Йосип Дзендзелівський, Петро Лизанець, економіст Іван Мешко, медики Василь Слишко, Мирон Туркельтауб, Оксана Ганич, Михайло Фатула та десятки інших.

Започатковану видатними науковцями й освітянами справу нині успішно продовжують їхні талановиті послідовники, котрі стали справжніми оберегами невичерпної і чистої криниці знань на обширах Срібної Землі. Це, передовсім, представники покоління нинішніх «шістдесятників» – зв'язуючої ланки між фундаторами шкіл та майбутніми продовжувачами традицій – молодшими колегами, які уже зарекомендували себе зрілими дослідниками і педагогами. Як стелився їхній шлях до університету, як вплинув виш на їхні особисті долі, а вони на долю вишу – у публікаціях цієї книги.

Очевидно, що одна книга, при всьому бажанні автора, не може вмістити розповіді про всіх видатних представників великої університетської родини. Тому роботу із створення колективного портрету УжНУ через життєписи його достойників слід продовжити у нових виданнях.

Василь Ільницький

Володимир Смоланка: «УжНУ сповідує європейські цінності, тому дух демократії і свободи превалює в ньому»

За 75-річну історію Ужгородського національного університету його ректорами у різні часи призначали та обирали 12 особистостей. Кожен з них зробив помітний внесок у розвиток вишу. Шість років поспіль успішним керівником УжНУ є його випускник, доктор медичних наук, президент Асоціації нейрохірургів України, єдиний з пострадянського простору член Тренувального комітету Європейської асоціації нейрохірургів, автор більше 200 наукових та навчально-методичних праць, лауреат першої Національної медичної премії у номінації

«Кращий практикуючий лікар», голова експертної групи МОЗ України з спеціальності «нейрохірургія» професор Володимир Смоланка.

До ректорства в УжНУ він очолював створений за його ж ініціативою і під безпосереднім керівництвом перший і поки єдиний в Україні Центр нейрохірургії та неврології, у якому, разом з колегами, успішно лікує хворих з усієї країни на захворювання нервової системи. Щороку особисто проводить до 250 надскладних хірургічних операцій.

Наразі Володимир Іванович – успішний лідер національного по духу і європейського за ментальністю вишу. Він єдиний в Україні ректор-медик класичного університету. Під його керівництвом УжНУ міцно вкоренився у когорті кращих українських закладів вищої освіти. За даними світових рейтингів Webometrics, Scopus, QS EESA University Rankings, U-Multirank сьогодні УжНУ займає 11-14 позиції серед майже 300 українських закладів вищої освіти. Пріоритетними напрямками своєї ректорської діяльності вважає реалізацію стратегії розвитку вишу, впровадження сучасних методів продукування та передачі знань, підтримку фундаментальних наукових досліджень та оновлення матеріальної бази. Визначальною рисою його стилю керівництва колеги називають гармонійне поєднання демократизму і виваженості з вимогливістю та рішучістю.

■ Від кого успадковані Вами ці риси характеру? Хто в родині був більш вимогливим – батько чи мама?

Майже у кожній сім'ї, де головним «бюджетоутворювачем» є батько, безпосереднім вихованням дітей трохи більше займається мама. Тому, зазвичай, мами є і більш строгими та вимогливими, оскільки брак уваги до виховання тати намагаються компенсувати певною поблажливістю до своїх чад. Так було

і в нашій родині: мене з братом більше контролювала мама, хоча особливої потреби в цьому й не було – ми вчилися відмінно, займалися у спортивних секціях та гуртках і зайвих проблем не створювали. Батьки радше слугували нам за приклад, і ми змалку намагалися бути схожими на них.

■ Ваш батько був у числі перших студентів щойно створеного Ужгородського держуніверситету. Що він розповідав Вам про університет у роки його студентства?

Так, мій батько Іван Смоланка вступив до Ужгородського університету у перші роки заснування і належить до числа найперших трьох його випускників, які захистили кандидатські дисертації. Усе життя батько працював на хімічному факультеті: завідував кафедрою, тричі обирався деканом. У дитинстві я багато часу із задоволенням проводив у нього на роботі. І сьогодні, коли захожу на хімфак і чую той специфічний запах реактивів та хімічних сполук, яким просякнута його стіни, завжди згадую своє щасливе дитинство...

Коли батькові було 54 роки, його вразив дуже важкий ішемічний інсульт. Хворобу він поборов і прожив ще 20 років, але дар мови до нього так і не повернувся. Він завжди уважно слухав мої розповіді, жваво реагував на них, але висловити свої думки не міг. На той час, коли важка недуга батька позбавила нас можливості повноцінно спілкуватися, мені було всього 19 років. Тому у моїй пам'яті збереглося надто мало його розповідей, зокрема і про його студентські роки.

■ Коли поспіла пора визначатися з вибором професії, Ви і Ваш старший брат обрали лікарський фах, як і Ваша мама. Що спонукало до цього?

Відколи себе пам'ятаю, мама казала, що старший син Іван стане фахівцем-хіміком, як батько, а я –

лікарем, як мама. З таким «розкладом» я зростав. Коли старший на два роки брат мав іти у перший клас, мама навчала його читати і писати. Я не хотів залишатися стороннім спостерігачем дошкільних «студій» свого брата, тому мама змушена була купити зошити та ручку й для мене, і ми разом освоювали грамоту. Коли брат 1 вересня пішов до школи, я не захотів більше ходити в садочок і вимагав, щоб ми разом йшли до школи. Батькам довелося перші три дні так і робити. Потім вони якось мене переконали, що школярем точно буду вже наступного року. Батьки дотримали слова і попросили перевести мене з середньої садикової групи відразу до підготовчої, і через рік у шестирічному віці я таки став школярем.

Коли брат закінчував школу і настала пора визначитися з вибором професії, він заявив, що хоче бути лікарем, оскільки відчуває, що це його життєве призначення. Іван з дитинства був не по роках серйозним хлопцем і професію собі обрав відповідну – хірурга. Вибір старшого брата ще більше зміцнив моє дитяче переконання стати лікарем.

■ Чому Ви обрали саме нейрохірургію?

З дитинства у мене був потяг до чогось нового, невідомого. Тому на перших курсах вирішив стати невропатологом, оскільки мені здавалося, що саме мозок є найменш дослідженою сферою у медицині. Але коли брат Іван уже обрав для себе хірургічний фах (а в травмпункті міської лікарні ми працювали вже з четвертого курсу), то під його впливом я теж захотів бути хірургом. У підсумку сталося так, що я поєднав своє прагнення вивчати мозок з хірургією і ще тоді дійшов висновку: саме нейрохірургія є тією сферою медицини, де я зможу реалізувати себе найкраще. Сьогодні можу з упевненістю сказати, що не помилився.

■ Чим Вам запам'яталися студентські роки?

О, це була чудова пора! Молодість, шкільні й університетські друзі, високий рівень викладання, задоволення від самого процесу набуття знань, очікування самореалізації в обраній професії. Рівень викладання був достатньо високим. Я часто з вдячністю згадую лекції і практичні заняття моїх університетських наставників, зокрема Анатолія Володимировича Обливача, Андрія Степановича Головацького, Зої Павлівни Лангазо, Михайла Івановича Фатули, Дмитра Олександровича Снігурського, Івана Юрійовича Лавкая, Івана Юрійовича Коршинського, Миколи Васильовича Рішка, Василя Васильовича Калія, Петра Федоровича Шеремета, Богдана Антоновича Булеци та багатьох інших.

■ Як відтоді змінився сам університет?

Він став якісно іншим – більш масштабним, модерним та, як б сказав, людянішим. У часи мого студентства в УжДУ було 8 факультетів, на яких навчалося менше 10 тисяч студентів. Медичний факультет як нині, так і тоді, був одним з найбільших. У сьогоднішньому УжНУ – 21 факультет і майже 15 тис. студентів, у ньому навчаються громадяни інших держав.

Але найголовніше, що докорінно змінився формат взаємин у його аудиторіях. У часи нашого студентства стосунки між студентами і викладачами були відчутно заформалізованими, між ними існувала надто велика дистанція. Сьогодні ситуація змінюється: замість викладацького менторства утверджується живе спілкування, предметні дискусії між досвідченими і юними людьми стали звичним явищем. Ці зміни є відображенням фундаментальних суспільних трансформацій. У європейських й американських вишах викладачі та студенти разом можуть пити каву, обговорювати якісь злободенні життєві питання, які виходять за рамки навчального процесу. У цьому напрямі крокуємо й ми.

■ Свої перші робочі дні пам'ятаєте?

Звичайно! За розподілом мене скерували на роботу хірургом у районну лікарню Брусиловського району Житомирської області, і я почав інтернатуру у травматологічному відділенні Житомирської обласної лікарні, яким керував Валерій Биць. Але мріяв про нейрохірургію, подав документи в клінічну ординатуру Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії і буквально через місяць після початку інтернатури отримав звістку про те, що мене туди зарахували. Це був великий заклад, у якому сотні медиків лікували важких хворих із складною патологією нервової системи. По закінченні ординатури упродовж року працював нейрохірургом у Берегівській ЦРЛ, потім вступив до аспірантури в Київ.

■ У професійному становленні Ви орієнтувалися на досвід старшого брата – нині відомого київського хірурга-онколога, керівника відділу Національного інституту раку Івана Смоланки?

Про брата можу щиро сказати, що він є тією людиною, котра відіграла велику роль у моєму житті. Особливо це відчувалося у дитинстві, юності та в період мого професійного становлення. По закінченні медичного факультету УжДУ він вступив в ординатуру Національного інституту раку, і ми навіть два роки жили у Києві в одному гуртожитку. У цей період його фахові, та й життєві настанови, були для мене особливо важливими і цінними. З плином років наші братерські взаємини лише міцніли, і ми й сьогодні, будучи уже досвідченими людьми, є найкращими друзями. Я це дуже ціную.

■ В інтерв'ю газеті «ФЕСТ» у 2006 році Ви розповідали, що найкращою нейрохірургічною клінікою Канади є лікарня 90-тисячного міста Лондон в провінції Онтаріо, і поділилися мрією

заснувати подібну клініку в Ужгороді. Вам вдалося реалізувати мрію?

Сповна! Якщо сьогодні спитати у провідних нейрохірургів світу, що вони знають про нейрохірургію в Україні, то 95 % дадуть відповідь, що чули саме про діяльність Центру нейрохірургії та неврології в Ужгороді та постійно підтримують з нами стосунки (і під час нашої розмови В.Смоланці телефонував член Адміністративної ради Всесвітньої федерації нейрохірургічних товариств професор Мірослав Вукіч із Загреба – В.І.). На створення Центру нейрохірургії та неврології було затрачено багато зусиль, енергії і часу. Зате сьогодні ця клініка, у якій лікуються хворі з усієї країни, є насправді провідною в Україні. У ній за найсучаснішими методиками проводяться найбільш складні хірургічні втручання, частину з яких не виконують ні в Україні, ні навіть у сусідніх країнах.

■ **Слід розуміти, що упродовж цих років Вам вдалося досягнути рівня професора Гернесніємі з Гельсінкі, на якого колись рівнялися...**

Професор Юга Гернесніємі, як і Чарльз Дрейк з канадійського Лондона, – геніальні нейрохірурги, вони системно застосовували інноваційні підходи у своїй роботі. Ще з десяток літ тому ми вчилися від них, орієнтувалися на їхній рівень. Вони були дороговказом для усіх нейрохірургів світового рівня. Щороку фахівці нашого Центру, більшість з яких є колишніми моїми студентами, проводять майже 1100 операцій. У нас найвища хірургічна активність в Україні і хороші результати лікування.

■ **Хто допомагав Вам у створенні Центру?**

Працюючи завідувачем кафедри неврології, нейрохірургії та психіатрії УжНУ, я усвідомлював, що успішно лікувати людей з найскладнішою нейрохірургічною патологією, перебуваючи в структурі об-

ласної клінічної лікарні, практично неможливо. Для цього потрібно було створити якісно новий лікувальний заклад. Спочатку у мене була ідея заснувати такий центр для лікування найбільш складних захворювань нервової системи для всієї України саме в Ужгороді за безпосереднього фінансування Міністерства охорони здоров'я, і тодішній його очільник, мій учитель професор Микола Поліщук, підтримав її. Але ідея почала гальмуватися у бюрократичних тенетах, і нею згодом я поділився з тодішнім головою Закарпатської ОДА Віктором Балогою. Наша розмова тривала не більше 5 хвилин, але ідея була оперативно підтримана, надана допомога, а сесія обласної ради практично одноголосно ухвалила рішення створити в Ужгороді такий Центр нейрохірургії та неврології.

■ Попри зайнятість на посаді ректора, Ви продовжуєте активну лікарську практику, оперуючи щорічно більше 200 пацієнтів. Коли стоїть вибір: іти в операційну чи на важливу зустріч, від якої залежить розвиток вишу, що обираєте?

Така дилема не виникає, оскільки ретельно планую свій робочий день. Роботу у клініці проводжу, як правило, з полудня до 15 години, оперую майже щоденно. До обіду я у ректораті, туди ж після клініки повертаюся і продовжую працювати до вечора. Нерідко з проректорами «засиджуємося», вирішуючи важливі для університету питання, до доволі пізніх годин.

■ Ви є президентом Української асоціації нейрохірургів, членом виконавчого комітету Всесвітньої Федерації, а також членом тренувального комітету Європейської асоціації нейрохірургічних товариств. Розкажіть про Вашу участь у роботі цих професійних інституцій.

Робота у всіх асоціаціях є надзвичайно насиченою і багатогранною, говорити про неї можна годинами.

Ми організуємо багато навчальних та науково-практичних заходів для нейрохірургів. Наприклад, щорічно Європейська асоціація проводить три курси в рамках чотирьохрічної освітньої програми для нейрохірургів Європи. Ці курси дуже популярні, є висока конкуренція серед слухачів, щоб потрапити туди на навчання. Викладацький склад – це 30 найкращих нейрохірургів Європи, ентузіасти своєї справи, чудові фахівці і достойні люди. Наші слухачі, а це – по 200-250 нейрохірургів віком до 40 років, – не тільки отримують нові знання, а й оцінюють кожну лекцію, відеопрезентацію або практичне заняття. При отриманні невисоких оцінок тренера (викладача) наступного разу замінюють. Після завершення чотирьохрічного циклу курсів слухачі складають європейський екзамен з нейрохірургії з двох частин. Це дуже непросто. Наприклад, є європейські країни, де за останні 10-15 років жодний нейрохірург не зміг впоратися з екзаменом. За всю історію незалежної України лише два вітчизняні нейрохірурги склали його успішно. Приємно, що обидва – мої вихованці, мої найперші помічники і близькі люди, працівники Ужгородського центру нейрохірургії та неврології. Цей лікувальний заклад є однією з найкращих клінічних баз нашого університету, і обидва лікарі працюють (викладають) за сумісництвом в УжНУ.

■ **Що спонукало Вас, успішного нейрохірурга з європейським іменем, йти на вибори ректора університету, який переживав не найкращі часи?**

Працюючи тривалий час на одному місці, в одній галузі, людина поступово починає звикати до обстановки і, щоб не «запліснявіти», потрібна певна нова мотивація, внутрішні і зовнішні стимули. Будучи завідувачем кафедри та директором Центру, поєднував лікувальну, наукову, викладацьку й управлінську роботу. Але в певний момент настає усвідомлення того, що на цьому місці ти уже досяг поставленої мети,

і виникає бажання реалізувати себе у проєкті більшого масштабу. Саме через цю призму ухвалював для себе непросте рішення йти на вибори ректора, хоча сумніви, безумовно, були. Остаточне рішення приймав уже після того, як попрацював у якості в.о.ректора і зрозумів, що зможу поєднувати ефективний менеджмент на посаді ректора з успішною лікувальною практикою. Величезним аргументом на користь ректорства став потужний фактор підтримки університетським середовищем, що дало змогу швидко сформуванати якісну й ефективну команду управлінців, з якими мені комфортно працювати на розвиток університету.

■ Як формувалася команда? Ви були особисто знайомі з нинішніми проректорами?

Майже вся моя практична діяльність пов'язана з УжНУ, з багатьма його працівниками, у тому числі й з ректорату, я був знайомий особисто. Багато років поспіль доводилося перетинатися з ними по роботі, тому знав їхні ділові якості і спроможність швидко приймати ефективні рішення. З цієї причини посади проректорів з навчальної, наукової та господарської роботи я відразу запропонував досвідченим менеджерам Олександрю Сливці, Ігорю Студеняку та Дмитрові Соймі. Водночас я розумів, що в команді мають бути й люди молодшого покоління з великим запасом енергії. Посаду проректора запропонував висококомпетентному молодому доктору юридичних наук Олександрю Рогачу. Докторів наук політолога Мирославу Лендьел та математика Ігоря Короля запримітив під час Революції Гідності, коли вони чітко проявили свою громадянську позицію, відстоюючи інтереси університету. Я передбачав, що всі вони працюватимуть ефективно.

■ Ні в кому не розчарувалися?

Абсолютно! Ще більше впевнився у правильності свого вибору.

■ Чим живе УжНУ у рік свого 75-ліття?

УжНУ має бути модерним університетом, який розвивається швидкими темпами, навіть з випередженням певних тенденцій. Це стосується усіх сфер його багатогранної діяльності – освіти, науки, громадської активності, матеріальної бази. Ми повинні адекватно реагувати на виклики часу, зокрема у таких пріоритетних сферах, як здоров'я людей, нові технології, альтернативна енергетика, збереження довкілля, розвиток суспільних процесів. Наші випускники мають бути компетентними та всебічно підготовленими до роботи в усіх галузях, а отримані ними в університеті знання повинні стати ефективним інструментом їхньої професійної діяльності.

Реалізація цього завдання передбачає створення нових освітніх програм і відкриття затребуваних нині спеціальностей на стикові галузей знань. Тому сьогодні навчання має бути якісним і цікавим для студента, сприяти його гармонійному розвитку і як фахівця, і як особистості, активного члена громади та суспільства загалом. Цьому певною мірою сприятиме і впровадження в умовах пандемії covid-19 дистанційного навчання, яке в подальшому буде вкорінюватися у навчальному процесі.

■ Якими перевагами наш університет приваблює вступників?

Конкуренція між вищими навчальними закладами України є дуже високою, вона зростатиме й надалі. Упродовж останніх років додалася ще й можливість отримання вищої освіти за кордоном. Безумовно, частину молодих людей приваблює перспектива отримання диплому країни, що є членом Європейської Унії. Це – нерідко єдиний вагомий аргумент. Закордонні університети приваблюють випускників наших шкіл інформацією про те, що навчання там безкоштовне. Насправді це не зовсім так, адже

студент не платить за навчання, як правило, лише перший рік. Крім того, придбання книг, методично-навчальних посібників, проживання в гуртожитках є платним і недешевим. В УжНУ висококваліфікований професорсько-викладацький колектив – в університеті працюють за основним місцем роботи 151 доктор наук, професор та 723 кандидати наук, доценти, з лекціями постійно виступають відомі люди, цікаві особистості, проводяться дискусії, круглі столи з актуальних для молоді проблем. Наш заклад вищої освіти займає високі місця у рейтингах, постійно прогресуючи і динамічно розвиваючись. Диплом УжНУ визнаний за кордоном, випускники успішно працюють у провідних освітніх та наукових установах світу. Наш університет сповідує європейські цінності, тому дух демократії, свободи превалює в УжНУ.

■ Фахівці твердять, що сьогодні в Україні наука існує завдяки університетам...

Справді так, хоча це не привід для радості. У науковій сфері університети мають значну перевагу перед академічними інститутами завдяки тому, що тут відбувається постійний притік молодих талантів із студентського середовища. За інформацією заступника міністра освіти і науки Максима Стріхи (2014-2019 рр.) майже 90 % вагомих наукових досліджень в Україні належать саме до університетської науки. Важливість наукових досліджень визначається, зокрема, індексом Гірша, який базується на кількості цитувань опублікованих наукових статей. За цим індексом УжНУ знаходиться на 14 місці серед закладів України.

З метою стимулювання наукової діяльності у 2015 році ми запровадили преміювання науково-педагогічних та наукових співробітників університету за публікації у виданнях, що входять у міжнародні наукометричні бази даних Scopus та Web of Science і

мають імпакт-фактор IF Cite Score. Преміювання авторських колективів проводиться щоквартально. Це позитивно вплинуло на кількість та якість публікацій. Якщо у 2015 році таких статей було опубліковано 79, то в 2019 році працівники університету підготували й опублікували 170 статей у Scopus та 129 у Web of Science. Стабільна (впродовж останніх трьох років) значна кількість наукових публікацій у високорейтингових журналах дозволила потрапити серед 680 університетів світу у відомий рейтинг Scimago. За кожну статтю наші автори отримують від університету премію в сумі від 6 до 15 тис. грн.

Загалом стимулювання викладачів і науковців є одним з наріжних каменів підтримки розвитку науки в УжНУ. Уже упродовж чотирьох років ми проводимо рейтинг науково-педагогічних працівників, і 10% кращих викладачів отримують 15 % надбавки до посадових окладів. Усі працівники університету отримують у кінці року премію в сумі посадового окладу. Нещодавно зробили опитування студентів для визначення найкращих викладачів з дистанційного навчання, і 60 з них преміюємо.

■ УжНУ має розгалужену систему міжнародних стосунків.

Упродовж останніх років ми надзвичайно активізували налагодження міжнародних партнерських зв'язків та наповнення їх практичним змістом. Наразі виконуємо 8 спільних програм у рамках транскордонного співробітництва. Наші студенти отримали можливість для семестрового навчання і стажування у європейських університетах, зокрема за програмою Erasmus+, інших програмах академічної мобільності та літніх практиках. У цьому плані УжНУ посідає 7-8 позицію серед закладів вищої освіти України. Так, згідно з укладеними партнерськими угодами, наші студенти з факультетів туризму і міжнародних комунікацій, а також здоров'я та фізичного

виховання, здобули можливість набувати практичні навички та готувати магістерські роботи у спеціалізованих рекреаційних та лікувально-реабілітаційних комплексах Туреччини, Болгарії, Чехії, Словаччини. За нашої каденції в УжНУ почали вчитися студенти-іноземці (нині їх налічується 1615), більшість з яких здобувають лікарський фах на створеному для них медичному факультеті №2.

■ УжНУ – не лише 21 факультет, 15 тис. студентів, 1.5 тис. науково-педагогічних працівників та майже 300 статей у журналах Scopus та Web of Science, але 97 величезних і малих будівель площею майже 140 тис. кв. м, котельні, електропідстанції, водогони... Звідки берете кошти на утримання цього велетенського господарства?

Для того, щоб освітній і науковий процес, дозволяючи, побут студентів і викладачів був на достойному рівні, потрібна сучасна міцна матеріальна база. У цьому сенсі перші роки моєї ректорської каденції були дуже непростими. Завдяки енергійним і злагодженим діям нашої команди ситуація достатньо швидко почала поліпшуватися. Нині фінансовий стан, попри усі складнощі і виклики доби, виглядає досить оптимістично. Кошторис доходів УжНУ по загальному фонду за 2019 рік становив 230 млн. грн. Надходження ж до спеціального фонду у 2019 році склали 245 млн. грн., збільшившись за останні 5 років на майже 400%. У 2020 році МОН України запровадило додаткові критерії оцінки роботи університетів, підтримавши найбільш прогресивних. Відрадно, що УжНУ ввійшов до числа 15 кращих вишів, які додатково до загального фонду отримали більше 20 млн. грн. Це приємно, і є результатом плідної роботи нашого колективу.

Зароблені нами кошти з спеціального фонду спрямовуємо на розвиток матеріальної бази університету – капітальні і поточні ремонти аудиторних корпусів

і гуртожитків, закупівлю сучасного наукового обладнання, будівництво модульних газових котелень, трансформаторних підстанцій, перекриття дахів, оновлення водогонів і водовідведення, реконструкцію басейну, облаштування спортивної інфраструктури. Ремонтні роботи за ці 4 роки було проведено на всіх факультетах. Спільно з угорськими партнерами зробили ремонти двох поверхів у гуртожитку №4, з чеськими – заміну вікон. Наступного року власним коштом плануємо повністю завершити ремонт гуртожитку №2, а завдяки виграному гранту від Всесвітнього банку виконаємо поліпшення умов навчання у навчально-лабораторних корпусах на «БАМі» та проживання студентів у гуртожитку №4. Почалися роботи з реконструкції будівель юридичного та стоматологічного факультетів, після узгодження з комісією зі збереження пам'яток архітектури невдовзі починаємо заміну вікон та реконструкцію фасаду корпусу медичного факультету на набережній Незалежності. І це лише частина запланованого нами.

З метою створення інноваційного освітнього контенту проводимо закупівлю сучасного навчального обладнання, сотні комп'ютерів, десятки одиниць мультимедійних проекторів, приладів, муляжів тощо. Знаю, що ми є одним з небагатьох університетів країни, який придбав упродовж останніх років багато високоточного обладнання для проведення саме наукових досліджень, для реалізації ідей та задумів наших співробітників. Справжньою гордістю є створення на фізичному факультеті Центру колективного користування науковим обладнанням та комплектування його надсучасною дослідницькою апаратурою.

■ Що є для Вас психологічним та й фізичним релаксом?

З дитинства був допитливим, багато читав, що роблю й зараз. Намагаюся взимку на кілька днів ви-

братися на гірськолижні траси, щорічно намагаюся відвідати фінальні матчі чемпіонату світу з хокею. Але найкращим відпочинком для мене є спілкування з рідними, друзями, колегами.

■ **Яким уявляєте майбутній світ і себе в ньому?**

Нинішній світ змінюється настільки динамічно і непередбачувано (нещодавній успішний запуск ракети Falcon 9 Ілона Маска підтверджує це), що заглядати у надто віддалену перспективу – невдячна справа. Щоб бути готовим до майбутніх викликів, не залишитися на узбіччі суспільного прогресу і фахового рівня, слід дбати про власне здоров'я, бути активним, продукувати ідеї для професійного вдосконалення та невідкладно реалізовувати їх.

Іван Коршинський – шлях крізь вогонь, воду і мідні труби довжиною В ЖИТТЯ

У цьому нарисі мова про колишнього студента й аспіранта УжНУ, кандидата медичних наук, доцента кафедри госпітальної хірургії, старшого наукового співробітника, викладача хірургічних дисциплін, який упродовж 15 років керував курсом дитячої хірургії, багатолітнього активного учасника університетського хору «Боян», керівника Закарпатської крайової організації Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих, в'язня комуністичного ГУЛАГу, народного депутата України II скликання, заслуженого лікаря України, почесного громадянина м. Ужгород, лікаря-хірурга, якому завдячують за зцілення тисячі пацієнтів, напрочуд душевну людину і великого життєлюбця Івана Юрійовича Коршинського.

Його особиста доля – це два протилежні полюси, які сповна випробували його пекучим вогнем ув'язнення, крижаною водою упередженості до екстабірника і мідними трубами заслуженого визнання. Він пережив знуцання і приниження тоталітарної системи, випробування несправедливістю, зрадою, голодом і холодом, його не надломали популярність і слава, не звабили VIP – спокуси депутатата Верховної Ради. Гартована національним духом та багатівіковим народним укладом родина, середовище українських патріотичних організацій «Пласт» і «Просвіта» змалечку формували його незламну волю, відкритий характер і високу відповідальність за все, що береться робити.

Коршинський був у числі фундаторів Закарпатської крайової організації Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих на зорі її становлення, і майже два десятиліття є її незмінним головою. Разом зі своїми побратимами проводить колосальну роботу з реабілітації та повернення доброго імені тим землякам-патріотам, які у часи тоталітаризму були піддані репресіям і провели найкращі роки свого життя ув'язненими у радянських таборах, відновленню історичної справедливості, домігся встановлення в Ужгороді пам'ятника жертвам політичних репресій. Водночас він бере активну участь у роботі Міжнародної асоціації випускників Ужгородського національного університету.

Витоки духовності

Іван Юрійович уже змалечку прилучився до молодіжної патріотичної організації «Пласт», заснованої у їхньому селі Буштино вчителем народної школи Миколою Грицаком, який згодом став відомим вченим-мовознавцем, автором словника закарпатських говірок. Тут молодь навчали берегти і примножува-

ти традиції свого народу, дбати про культуру і мову, шанувати старших, робити добрі справи. У часи угорської окупації краю 12-літнього хустського гімназиста Івана Коршинського захопили мужні вчинки земляків-підпільників, котрі у березні 1940 року, у першу річницю гортистського нападу, підняли над Хустським замком синьо-жовтий стяг та спорудили на місці боїв на Красному полі хрест, за що потрапили під репресії окупанта.

Коли у Карпатах відгриміли бої Другої світової, молоді патріоти, одухотворені Карпатською Україною та антиугорським спротивом старших товаришів, взялися за організацію боротьби за незалежність Вітчизни з іншим – набагато жорстокішим, сильнішим та підступнішим режимом – більшовицькою тиранією. На початку 1945 року у визвольні змагання включилася друга хвиля молодих патріотів, основу якої становили хустські гімназисти – Василь Микита, Василь Новак, Петро Парацинець, Іван Коршинський, а також Іван Орос, Василь Форкош, Петро Костюк, Федір Удичка, Іван Чонка. Кмітливі юнаки, успішно поєднуючи навчання з підпільною роботою, швидко освоїли ази конспірації та активно взялися за розповсюдження антирадянської літератури, пропаганду проти тоталітарного режиму, розбудову організації, постачання підпільникам харчів, забезпечення конспіративними квартирами, документами, допомагали повстанцям з Галичини при переході кордону.

Кирзаками – по цвіту нації

Йшов 1945 рік. Закарпаття позбулося угорського окупанта. Ще не було підписано міждержавного договору між СРСР та Чехословаччиною щодо Закарпаття, ще до введення в дію на території законів СРСР та УРСР залишалася більш ніж пів року, а

«слідователі» Аксьонов, Федоров, Гаврилов, Зудов та сотні їм подібних слуг кремлівського деспота вже заходилися топтати своїми кирзаками цвіт української нації.

На світанку 3 липня 1945 року родину Коршинських у Буштині розбудили енкаведисти на чолі з обласним начальником Бойком і після безрезультатного обшуку забрали із собою 17-літнього Івана. Спочатку його катували у закривавлених казематах хустської темниці, а за три дні, посинілого й знесиленого, разом з Миколою Гаврилком, Дмитром Калиничем та Магдалиною Богдан доправили до Ужгорода. Тут його закинули до цілодобово освітлюваної камери-одиночки, у якій, крім залізного ліжка без матраца, нічого більше не було, і допитували впродовж дев'яти тижнів, з яких п'ять відбув у карцері. «За часів Чехословаччини мій батько не був бідняком, мав добротне за тогочасними мірками господарство, але йому припали до душі комуністичні ідеї, – згадує І.Коршинський. – Саме тоді батько познайомився з Іваном Вашом, який займався створенням осередків комуністичної партії у Хустському і Тячівському округах. Він тривалий час носив І.Вашу їжу, допомагав у поширенні ідей. Після 1945 року Іван Ваш очолив Закарпатське управління державної безпеки. Коли мене арештували перший раз, батько попросив його з'ясувати, де мене тримають, оскільки впродовж майже двох місяців ніхто не знав, де я є, і мені навіть не передавали до камери посилки. На що той відповів – я у ці справи не втручаюся»...

Не зумівши, у прямому сенсі слова, вибити з юнака ані зізнань, ані компромату на інших учасників підпілля, його таки відпустили, заборонивши при цьому будь-кому говорити про те, де він був і що пережив за цей час.

Вийшовши на волю, недавній успішний учень славнозвісної Хустської гімназії за два роки навчан-

ня у Тячівській та Великобичківській десятирічках зумів освоїти шкільну програму трьох класів і влітку 1947 року без особливої напруги вступив на медичний факультет щойно створеного Ужгородського держуніверситету. Гадав, що мрія стати лікарем ось-ось стане реальністю, тож з головою поринув у навчання. Найважчий для кожного студента перший курс закінчив блискуче, а по літніх вакаціях знову заходився гризти граніт науки. Та не судилося. На самі Покрови, 14 жовтня 1948 року, його викликали з університетської аудиторії під час практичного заняття з фізіології «на хвилинку», що розтягнулася у довгі роки тюремних допитів, пересильних етапів, табірних поневірянь та каторжних мук...

Причиною повторного арешту, як довідався опісля, стало прагнення енкаведистів засвідчити начальству результативність своєї роботи з виявлення «врагов отечества», а для цього треба було «викрити» цілу змовницьку групу. Кандидатів для «банди» шукати довго не довелося: на різних факультетах УжДУ вчилися десятки здібних національно свідомих юнаків і дівчат, які пройшли національний гарт у «Пласті» і «Просвіті» та потрапили «в око» агентам охоранки. Цього разу з п'ятьох випускників Великобичківської СШ 1947 року і «збили» таку групу.

«Звісно, всі ми були свідомими українцями, кращими у навчанні, спорті, художній самодіяльності, багато читали і відкрито дискутували на різні політичні, історичні та релігійні теми, але диверсіями, активною боротьбою проти СРСР, що нам приписували, ми не займалися», – розповідає нині Іван Юрійович.

Уже знайомі слідчі Зудов та Гаврилов цього разу були безкомпромісними – згідно з «напрацьованими» ними матеріалами трибунал прикордонних військ МВС Закарпатського округу 6-7 грудня 1948 року засудив Й.Ягнюка на 25 років позбав-

лення волі, П.Тракслера, С.Васька, І.Андришина та І.Коршинського – на 10 років виправно-трудових таборів особливого режиму та ще п'ять років позбавлення громадянських прав. При цьому не було взято до уваги жодних (!) висновків-рекомендацій, висловлених на поданих підсудними касаційних скаргах фахівцями вищих судових інстанцій, таких, як «условно» щодо Андришина, «перекваліфіцировать» щодо Ягнюка, «снизить» щодо Тракслера, чи «прекратить» щодо Коршинського. 31 грудня 1948 року вироки було «залишено в силі, без змін». За цим постала довга дорога «на Схід» – по пересильних пунктах неозорого ГУЛАГу.

У «Долині смерті»

«Першим таким пунктом був Львів, – розповідає Іван Юрійович. – Тут закарпатських арештантів поселили разом з воїнами УПА. Тричі на день ми молилися, співали українських пісень, кріпилися духом перед довгою дорогою на чужину, адже для багатьох вона стала останньою. Закарпатців галичани прийняли як своїх побратимів, коли щось вдавалося отримувати з волі – ділилися з усіма».

В одну з морозних ночей їх вивели на подвір'я, поставили у колону по п'ять чоловік і в супроводі солдатів та собак повели вулицями древнього Львова до залізничного вокзалу, де на них уже чекали загратовані товарні вагони. Чим далі їхав арештантський ешелон на схід, тим жахливішими ставали наступні зупинки на пересильних пунктах. На політичних в'язнів напускали кримінальників, які відбирали їжу, одяг, а то й програвали у карти, чимало хворих і змучених допитами в'язнів вмирили просто у вагонах. Аж під Великдень дісталися Петропавловська у Казахстані, а далі – у табір особливого призначення «Спаськ».

Саме тут, за визначенням О.Солженіцина, у «Долині смерті», почалися сім кругів-літ земного пекла Івана Коршинського. Туди його запроторили завдяки «рекомендації» слідчого Гаврилова, котрий у «супроводіловці» до кримінальної справи від себе додав: «рекомендую содержать в лагерях особого режима». У Спаську І.Коршинського призначили до роботи у каменоломні, де ув'язнені молотами, долотами і лопатами кришили і вантажили камінь. Каторжна праця та недоїдання перетворили красеня-юнака у доходягу-дистрофіка – у травні він уже не мав сил підняти молота. Щоб адміністрація не позбавила його вечірньої баланди, вирубати норму в скелі допомагали вчорашні вояки УПА.

5 червня 1949 року, коли йому виповнився 21 рік, на самісінькому дні кар'єра, де лупав камінь, як Боже провидіння, до нього підійшов статечний чоловік. «Ти студент-медик?» – запитав Коршинського угорською мовою. Почувши ствердну відповідь, запропонував йому працювати в лікарні. Звісно, що така пропозиція дарувала надію вижити. За тиждень вкрай виснаженого хлопця «госпіталізували» у терапевтичне відділення табірної лікарні, котрим завідував Йожеф Червені. Як з'ясувалося згодом, саме він – Й.Червені, ув'язнений професор, колишній директор Будапештського психоневрологічного інституту та член парламенту Угорщини, за порадою когось із земляків взяв І.Коршинського у своє відділення.

Його другим рятівником у безмежній «Долині смерті» став визначний хірург, заступник міністра охорони здоров'я СРСР, голова радянського Червоного Хреста Сергій Колесніков, якого від репресій комуністичного режиму не порятували ні світове визнання, ні урядові нагороди, ні високий пост. 1950 року з тавром «ворога народу» він прибув у Спаськ відбувати ув'язнення. Оскільки табірне начальство теж мучили різні болячки, то медичному світилу не

дали до рук молота, а доручили створити у табірній лікарні хірургічне відділення. С.Колесніков, на пропозицію Й.Червені, й залучив у свої помічники І.Коршинського, а той зголосився йти не сам, а з побратимом-земляком Михайлом Петричкою.

Саме завдяки цьому збігу обставин медбрату хірургічного відділення центральної лікарні Піщаного табору ГУЛАГу І.Коршинському вдалося діждатися вістки про смерть тирана у березні 1953 року. Незважаючи на суспільні зміни, які почали відбуватися у країні, переглядати його справу не поспішали. Ще довгих два роки він мучився у неволі на чужині і тільки 1955 року отримав «умовно-дострокове звільнення з поразкою у правах».

Кривда не спопелила душу

Повернувшись у рідний край, відразу ж узявся поновлюватися на медичний факультет Ужгородського держуніверситету. Та де там! Місцеві прислужники режиму, неначе чорт ладану, жахалися І.Коршинського. Ані в Ужгороді, ані у Львові місця в студентській аудиторії не знайшлося. За клопотанням уже реабілітованого професора С.Колеснікова, за посередництва освітнього міністерства ректор Вітебського (Білорусь) медінституту погодився поновити І.Коршинського на другому курсі. До рідного Ужгорода повернувся аж 1958-го, після зняття Верховним Судом СРСР судимості. Але проректори Головатий та Редько намовили ректора Ленарського не поновлювати «буржуазного націоналіста» І.Коршинського. Довелося їхати в Київ до міністра вищої освіти Пінчука, котрий не лише уважно, до дрібниць вислухав студента, а й власноруч написав на його прохання резолюцію: «Ректору Ленарському. Дозволити переведення Коршинського з Вітебського медінституту в Ужгородський університет». Тож

останні курси студіював уже вдома, одружившись з Марією, випускницею Львівського лісотехнічного інституту, спільні почуття з якою виношували у серці ще з ранньої юності.

Роки табірних поневірянь та подальших кривд не озлобили його, не спопелили душу. Радше навпаки – відчуття чужого горя, страждання стало ще більш загостреним, а прагнення допомогти, зарадити, врятувати – домінуючою рисою характеру. А ще – вишукана інтелігентність та глибока людська повага до кожного, з ким має справу. І цю, надто рідкісну в сьогоднішній час, якість, передав не лише своїм трьом донькам – доктору медицини, професору УжНУ Маріанні, композитору і музиканту, солістці музичного гурту у Варшаві Анжеліці та хіміку Наталії, яка сьогодні мешкає у Дубаях і очолює створену нею недільну українську школу, а й сотням студентів-вихованців, яких упродовж багатьох літ вчив наукам Гіппократа на рідному йому медичному факультеті Ужгородського університету.

Більш ніж п'ятдесятирічна особиста медична практика Івана Коршинського – тема окремої розмови. Будучи здібним учнем великих Лікарів – С.Колеснікова та О.Фединця, він не лише по крупницях вбирав їхній досвід, а й, провівши тисячі складних хірургічних операцій, сам збагатив лікарську науку і практику. Про його золоті руки і чуйне серце у краї довгі роки ходили справжні легенди. І по сьогодні тисячі вдячних закарпатців при нагоді дякують йому за врятоване життя, подолану недугу, повернення до повноцінної діяльності. Будучи чудовим викладачем, він підготував плеяду чудових лікарів, які сьогодні дарують радість життя країнам. Це кардіолог-хірург Іван Антонович Яворський, нейрохірург Володимир Іванович Смоланка, хірурги Степан Михайлович Чобей, Іван Ілліч Курах, Іван Іванович Кайла та багато інших.

Справді народний депутат

Доброзичливість характеру, величезний досвід роботи з людьми, безперечний лікарський талант та авторитет серед побратимів стали передумовою його висунення кандидатом у народні депутати України на парламентських виборах 1994 року від найбільшого в Україні рідного Тячівського району, котрі він тоді блискуче виграв. Працюючи заступником голови Комітету з питань охорони здоров'я, материнства й дитинства, а згодом і виконуючим обов'язки його голови, брав участь у підготовці 17 законів та 40 постанов медичної проблематики, докладав зусиль задля розв'язання найнагальніших проблем галузі.

Та чи не найбільшим пластом його депутатської діяльності була робота з виборцями. Після непростих у моральному сенсі днів прийому наставала пора копіткої та рутинної роботи з вирішення прохань, пов'язаних, передовсім, із земельними питаннями, розглядом негараздів у соціальному забезпеченні горян, усуненням численних фактів несправедливості у судах, корупції у правоохоронних структурах, безвідповідальності чиновників місцевої влади, зняттям гостроти міжконфесійного протистояння.

Незважаючи на високий рейтинг і популярність серед виборців, розумів, що далі працювати з такою самовіддачею уже несила, а відбувати номер – не в його принципах, тож балотуватися на другий термін відмовився і зайнявся громадськими справами.

Упродовж останніх років І.Коршинський видав чудово написані книги спогадів – «Сторінки життя» (2010), «Скальпелем і пером» (2011), «Про незабутнє» (2019) та брошуру про академіка-табірника Микола Сулиму (співавтор першої української граматики за радянських часів), котрі містять розповіді не лише про власні життєві дороги, а й про товаришів

по підпіллю, ув'язненню, навчанню, колег по роботі, науці, парламенту. Його книжки – це правдива, особисто пережита історія в особах про учасників визвольного руху Закарпаття 1940-1950-х років, а табірні мемуари – моральний вирок тій політичній системі, з тенет якої Україна виривається ще й сьогодні.

«Навіть у найважчі хвилини життя я був оптимістом – каже І.Коршинський. – Залишаюсь ним і сьогодні. Всевишній не допустить, аби зло панувало без кінця. Добрих і порядних людей значно більше, ніж злих. Але поганих людей швидко об'єднують спільні гріхи. Добрі люди згуртовуються дуже повільно і лише у надто критичних ситуаціях. Але тоді вони – сила, перед якою ніщо не устоїть».

**Іван Мешко:
«Людина – це складова душі
й тіла, а зверхність я завжди
віддавав духу»**

Життєпис та славне ім'я найстаршого вишу Закарпаття творили тисячі непересічних особистостей, які реалізовували свій інтелект, енергію та життєвий досвід для розвитку цього справді унікального закладу.

До таких належить і доктор історичних наук, професор, фундатор економічного факультету УжНУ Іван Мешко, якому у 2020 році виповнюється 95. Пан Іван – жива енциклопедія як історії УжНУ, так і новітньої історії Закарпаття. Народився 23 листопада 1925 року в с.Лецьовиця Мукачівського району. У 1941 році вступив до Мукачівської торговельної академії, у 1950-му закінчив Львівський торгово-економічний інститут,

а через шість років – аспірантуру Інституту суспільних наук АН УРСР (м.Львів). З 8 лютого 1956 і до 23 березня 2015 року працював в Ужгородському національному університеті – спочатку на кафедрі політекономії, а згодом на заочному, загальнонауковому та економічному факультетах. У 1956 році захистив кандидатську, а у 1973-му – докторську дисертації, заснував економічний факультет УжНУ, був його деканом. Протягом 24 років очолювання ним економічного факультету тут було створено 3 кафедри, підготовлено 3 докторів і 17 кандидатів економічних наук, випущено близько 10 тисяч спеціалістів народного господарства. Перу І.Мешка належить більше 90 наукових праць з економічної проблематики. Головним об'єктом його наукових інтересів є історія української та світової економічної думки.

■ **Іване Михайловичу! Вам поталанило навчатися у Мукачівській торговельній академії, яка на той час була одним з провідних освітніх закладів краю та давала ґрунтовні знання. Хто з викладачів особливо запам'ятався?**

Серед викладачів академії, очолюваної Августином Штефаном, було багато емігрантів, як тоді казали, з Великої України. Це – представники української інтелігенції, які після жовтневого перевороту 1917 року в Росії емігрували на Захід і волею долі опинилися в нашому краї. Це – викладач української мови і керівник хору «Просвіти» (мав дві вищі освіти – філологічну і музичну) Приходько, математик Трухлий, український літератор Мозенс. Згодом, у часи угорської окупації Карпатської України, усі вони залишили академію й повернулися на Захід. З тих, хто залишився, мені запам'ятався місцевий педагог Балаж, який викладав у мене 3 або 4 предмети, та майбутній перший ректор УжДУ Степан Добош – викладав у нас історію. Коли Закарпатська Народна

рада ухвалила рішення заснувати в Ужгороді університет, йому запропонували стати ректором.

■ **Чи можна стверджувати, що потужна емігрантська хвиля інтелігенції на Закарпаття з теренів України після більшовицького перевороту сприяла національному усвідомленню та просвітництву жителів краю?**

За часи Австро-Угорщини на території нинішнього Закарпаття державних шкіл не було взагалі. Існували тільки церковно-приходські на 2-3 роки навчання, а подекуди з п'ятирічною програмою навчання – залежно від освіти самого духівника і півце-вчителя, які й були основними учителями в цих школах. З входженням Закарпаття до складу Чехословаччини перед президентом Т.-Г.Масариком постало завдання знайти учителів для державних початкових шкіл краю. Найперше слід було визначитися, якою мовою вчити дітей. Масарик офіційно звернувся до чехословацької Академії наук, зокрема до всесвітньовідомого славіста, директора Археологічного інституту у Празі, керівника Слов'янського інституту Любора Нідерле за науковим висновком: якою мовою слід запровадити навчання у школах на Підкарпатській Русі. Нідерле відповів, що питання потребує вивчення. Приблизно через рік науковці Праги дали висновок: на Підкарпатті живуть русини, або малороси (як їх називають у Росії), або українці. Для Л.Нідерле принципової різниці у мові закарпатців і наддніпрянців не було. Цей факт став для Т.-Г.Масарика підґрунтям для оголошення у Відні, Парижі та Берліні звернення до українських емігрантів, котрі мають відповідну освіту і бажання приїхати у Чехословацьку республіку на Підкарпаття працювати вчителями, що їх буде прийнято на державну службу. Ось так більшість педагогічного штату, особливо у селах, поки місцева вчительська семінарія не почала випускати своїх учителів, склали емігранти.

■ Після закінчення навчання в академії де Ви працювали?

У 1945 році працював у Народній раді Закарпатської України, у торговельному відділі. Мене було призначено головним державним інспектором торгівлі в Закарпатській області. Там працювали хлопці, які незадовго переді мною закінчили академію. Батько нинішнього професора УжНУ Василя Івановича Русина очолював цей відділ, він мене й призначив.

■ Що входило у Ваші обов'язки?

Дуже багато: перевірка цін, наявність товарів, відповідність цін документації. В основному – ревізорсько-інспекторська робота. Ціни тоді встановлювала держава, а приватні магазини були у перший рік націоналізовані. Основним постачальником були склади так званих «военторгів». З них дуже багато виділялося промислової продукції: тканини, одяг, взуття були тільки у «военторгах», і то здебільшого з ленд-лізу.

■ Як саме Ви пов'язали своє життя з УжНУ?

Після роботи на посаді головного державного інспектора я поїхав у Львів, щоб пройти Вищі дворічні торгові курси для керівного складу працівників Міністерства торгівлі. Програма тих курсів майже на 65-70% охоплювала інститутську програму. У ті часи теж був екстернат, і я екстерном складав іспити.

Після закінчення навчання у 1950 році отримав направлення на посаду заступника начальника управління міських торгів у Мукачеві із зарплатою 2 200 руб. А це було пів зарплати секретаря обкому! Проте я пішов до кадровика і попросив переписати мені направлення, щоб я міг стати викладачем у Мукачівському технікумі. Але той відмовив, сказав, що, по-перше, вони витрачали на моє навчання гроші, а по-друге, це несерйозно, бо у мене вже і сім'я є, а там зарплата тільки

700 руб. – втричі менше. І коли я вже вп'яте зайшов із своїм проханням, він нервово взяв ручку, перекреслив направлення і написав: «Мукачівський торговельний технікум – викладач». Приїхавши в Мукачево, пішов до директора. А там сидів начальник управління навчальних закладів Укоопспілки, і вони якраз звільнили з посади директора. Начальник подивився на моє направлення, біографію і сказав: «Чудово, будете директором!». А я кажу, що це ж несерйозно, я не маю досвіду. «Ви маєте два роки досвіду адміністративної роботи, провчилися на курсах, то й будете адміністративну роботу виконувати, а завуч буде навчальну. І в нас немає для вас, як викладача, навантаження». Так я став директором технікуму. Через 2,5 року мені подзвонили зі Львова й запропонували скласти вступні іспити в аспірантуру. Я склав на 19 із 20 балів, мене зарахували. Я залишився у Львові. Закінчив аспірантуру, а через три місяці захистив дисертацію. Тоді я вже працював у Львівському університеті. Я міг там і залишитися, але в мене тут вже була сім'я... І після повернення у 1956 році 8 лютого я став працювати викладачем в УжНУ.

■ Звісно, тоді в УжНУ ще не було економічного факультету...

На той час профільна економічна освіта не вважалася вищою освітою, тому й не було факультету. Я став працювати на кафедрі політекономії, а дисципліна викладалася як обов'язкова усім студентам. На кафедрі було тільки два кандидати наук. Але в 1963 році відбулася реорганізація заочної освіти в Україні. Щоб наблизити навчання до студента, було вирішено створити загальнонаукові факультети. Серед спеціальностей була й економіка. Оскільки я вже мав досвід викладання, ректор призначив мене очолювати загальнонауковий факультет. Були різні реорганізації, але близько 10 років факультет проіснував. Найголовніше – тоді я почав залучати спеці-

алістів, адже там були різні спеціальні дисципліни, наприклад економічна географія. Коли вже було створено 3 кафедри, на яких працювали 17 кандидатів наук і 3 доктори, я порушив питання про економічний факультет і отримав дозвіл на це і в Москві, і в Києві, а в нашій області не отримав. Проте, з настанням незалежності, ми мали вже всі умови для створення факультету.

■ За час Вашої роботи в університеті змінилося багато ректорів. З ким працювалося найкраще?

Я вважаю, що кожен ректор вніс посильну лепту в розвиток університету, хтось більшу, хтось меншу. Найдовший час університетом керували Д.Чепур і В.Сливка. На мою думку, системно мислячою людиною був Д.Чепур. Саме за його керівництва університет став власне університетом, а не гімназією, бо що це за університет, у якому 30-40 кандидатів наук і 2 професори? За ректорства Д.Чепура збільшився викладацький склад, відкрилось багато нових спеціальностей, розпочалось будівництво сучасних університетських корпусів. Дмитро Венедиктович був людиною слова, дуже вболівав за успіхи колег. Зустрічаючи викладача на вулиці, перепитував, коли буде готова його кандидатська чи докторська, всіляко заохочував кар'єрне зростання. Коли Д.Чепур пішов з посади, в УжНУ було вже близько 200 кандидатів і 30 докторів наук. Він і сам багато часу приділяв науковій діяльності.

Володимир Сливка, на мій погляд, був за характером більш м'якою людиною, ніж Д.Чепур, але у стилі керівництва університетом у них було багато спільних позитивних рис. Найбільша його заслуга перед УжНУ полягає в тому, що йому вдалося у найважчі часи зміни суспільних формацій у нашій країні утримати виш, не дати йому «розповзтися», зберегти кадровий потенціал. Він гостро відчував і прогнозу-

вав суспільні зміни, тому на цей час припадає і створення низки нових факультетів та кафедр, відкриття нових спеціальностей. За його ректорства досягнуто вагомих результатів у наукових дослідженнях у галузі фізики, а сам В.Сливка став лауреатом Державної премії.

Активні зусилля, які докладає нинішній ректор Володимир Смоланка щодо осучаснення освітньої та наукової діяльності вишу, його структурного реформування, налагодження тісних і взаємовигідних контактів на міжнародній арені, де його добре знають як авторитетного науковця-медика, безперечно принесуть йому імідж успішного реформатора.

■ **Чому таким коротким було ректорство Степана Добоша? Кажуть, що він боявся можливих переслідувань з боку нової влади.**

С.Добош справді був дуже освіченою і непересічною особистістю, добрим організатором, і пропозиція обласного керівництва очолити щойно заснований університет не була випадковою. Ректором він попрацював усього три місяці, але політичного підтексту у його звільненні не було. Знаю достеменно, що його дружина – словачка або чешка за національністю – категорично не хотіла залишатися жити в Радянському Союзі, і вони виїхали до Словаччини. Там він теж займався викладацькою діяльністю.

■ **З ким Ви найбільше приятелювали?**

Дружні стосунки у мене були з лікарем І.Коршинським, істориками І.Шульгою, І.Гранчаком, Коваленком, філологом П.Лісовим. Зі своїми колегами я завжди старався бути на рівних. Окрім Івана Коршинського – усі вони вже відійшли у вічність.

■ **Яким є рецепт Вашого довголіття?**

По-перше, я все життя намагався бути фаталістом. «Долі своєї не обійдеш», – як показували вирішальні моменти в моєму житті, ця теза є правильною. Дов-

голіття, передовсім, – це доброзичливість. Вважай, що навколо тебе не вороги, а добрі люди, і їм треба робити добро. Як казала мені моя мама, любити свого ворога не означає, що треба з ним паленку пити. Це означає, що коли ти його побачиш над прірвою і зможеш або доторкнутися мізинцем і скинути, або ж взяти за руку і врятувати – обиратимеш завжди другий варіант. Це було повчання простої селянської жінки, але дуже віруючої. По-друге, я вів напіваскетичний спосіб життя. З 95 років 65 я прожив на рослинно-молочній їжі, без м'яса, без яєць. Це теж має значення. Також я щороку голодую, разом це вже більше 1000 днів, та 24 роки займався йогою. Моїм життєвим кредо завжди було правило: людина – це складова душі й тіла, а зверхність я завжди віддавав духу. Іншим важливим постулатом мого життя була християнська заповідь: не роби людям того, чого не хочеш, аби робили тобі. Ще один, не менш важливий постулат, що впливає з перших двох: коли маєш проблеми з оточенням, шукай причину не в оточенні, а в собі, своєму нутрі, причина захована там, тому не маєш права судити іншого.

**Оксана Ганич:
«Лікуючи ляльку,
подаровану Софією Русовою,
я вже в ранньому дитинстві
мріяла стати лікарем»**

Вона завжди прагнула бути кращою – ученицею, студенткою, науковцем. Так її вчили батьки, ідеалом для яких, а згодом і для неї самої, була постать отця Августина Волошина. І її старання вилились у визначні досягнення. Їй судилося стати першою на Закарпатті докторкою медичних наук, професоркою УжНУ, першою застосувати лікування голодуванням, створити й очолити єдиний в Україні

Науково-дослідний інститут фітотерапії, упродовж багатьох років керувати лікувальною роботою клініки Закарпатського гастроентерологічного диспансеру і бути консультантом санаторно-курортної та медичної служб Закарпаття. Вона є авторкою понад 350 наукових праць, 15 монографій, 20 навчальних посібників та підручників. Багатолітньою дослідницькою працею і винахідництвом заслужена діячка науки і техніки України, відома в Україні і далеко за її межами фахівець-фітотерапевт, заслужений професор УжНУ Оксана Ганич золотими літерами вписала своє ім'я в історію рідного вишу.

■ **Пані Оксано! Ваші батьки були вчителями, плекали дух українства на Срібній Землі. Ви не хотіли продовжити їхню справу?**

Вивчитися на лікаря мріяла з раннього дитинства. Мені було три роки, коли у нас у Вишніх Реметах гостювала чудова жінка-педагог, відомий громадський діяч, засновниця Союзу українок, професорка Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі Софія Русова. Її цікавила національно-патріотична діяльність моїх батьків, і вона приїхала до нас, аби побачити, як працюють молоді вчителі. У той час мої батьки організували у селі гуртки вишивки, випічки і куховарства, тато керував учительським хором. Софія Русова подарувала мені ляльку і порадила навчати її або лікувати. Я обмотала ляльці голову хустиною і переконувала всіх, що ляльку треба спочатку вилікувати, а потім – вчити. Отак, лікуючи ляльку, подаровану мені Софією Русовою, я вже тоді готувалася стати лікарем. До школи почала ходити під час вимушеної еміграції у Празі. У 1949 році єдина з учнів трьох випускних класів закінчила Ужгородську школу №2 із золотою медаллю і без іспитів вступила на медичний факультет Ужгородсько-

го державного університету. А педагогічну справу батьків продовжила, оскільки десятиліттями займалася викладацькою діяльністю в УжНУ.

■ **Семирічною дівчинкою Вам випало побувати на історичному засіданні Союму, який проголосив Карпатську Україну. Які спогади збереглися з цієї знаменної для нашого краю події?**

У лютому 1939 року мого батька Миколу Мандзюка обрали депутатом Союму Карпатської України. На засіданні, яке проголосило утворення Карпатської України, мій батько був головою лічильної комісії. Ми з мамою сиділи в залі. Я мало розуміла, що відбувається, але добре запам'ятався піднесений настрій усіх присутніх.

Батько був дуже вимогливим як до себе, так і до дітей. Він народився у Великому Бичкові на Рахівщині у робітничій родині. Його батьки за чехословацької влади мали комуністичні погляди, та коли на Закарпаття прийшла радянська влада – вийшли з партії, бо зрозуміли, що це не та партія, в ідеї якої вони вірили. Батько був випускником Ужгородської учительської семінарії. Вирішальний вплив на формування його світогляду справив отець Августин Волошин, соратником якого він був у боротьбі за створення Карпатської України, став депутатом Союму. Через те в роки угорської окупації батькам, разом з іншими патріотами краю, довелося рятуватися від політичних переслідувань гортіївців втечею до Чехії. Звідси батька забрали на примусові роботи до Німеччини. Після повернення учителював у чеській школі. У той час багато наших земляків виїхали на проживання у США та Німеччину, а мої батьки мали намір повернутися на рідну землю і поїхали у травні 1945 року до Праги порадитися з А.Волошиним, як їм бути. Той сказав татові: «Їдь, Миколо, і забирай з собою усіх, хто хоче повертатися. Я теж скоро повернуся, адже нікому не робив зла». Але уже через

два тижні після цієї зустрічі радянські спецслужби заарештували Волошина та інтернували у Москву. А тато, не знаючи про подальшу долю отця Августина, дійсно, був серед організаторів повернення з еміграції (поїздом у червні 1945 року) на малу батьківщину тих закарпатців, які вирішили це зробити.

■ **Не шкодуєте, що Ваша родина повернулася в Україну?**

Я – ніколи! Хоча багато з тих, хто повернувся, шкодували. Я успішно вчилася у школі, була лідером. А батьки постійно говорили, що ми тепер живемо в Україні, і треба працювати на свою державу. Спочатку ми жили в Перечині, де тато і мама вчителювали. Досить скоро батькові запропонували роботу в обласному відділі освіти, і наша родина переїхала до Ужгорода. У подальшому, закінчивши середню школу із золотою медаллю, я поступила на медичний факультет університету, аби реалізувати свою дитячу мрію лікувати і навчати.

З болем у душі згадую часи, коли почалися переслідування усіх причетних до створення Карпатської України. Через неповний рік після нашого повернення радянська влада довідалася, що мій тато був одним з послів Карпатської України і брав участь у роботі Сойму в березні 1939 року. Батька репресивні органи почали регулярно викликати «на розмови» і згодом звільнили з роботи. Це для нього було величезним потрясінням, адже він не емігрував до чужої країни, а повернувся додому і привів з собою чимало друзів-земляків. Страшно згадувати, але мій тато навіть стояв біля будівлі обласної ради з табличкою в очікуванні, що йому запропонують роботу. Усе це дуже вплинуло на його стан, підірвало здоров'я...

■ **Студентські роки не тільки дали Вам можливість реалізувати свою мрію, але й подарували коханого чоловіка...**

Найкращим та найсерйознішим студентом, єдиним «сталінським» стипендіатом на нашому курсі був Михайло Ганич. Його наполегливість у навчанні вражала. Працюючи над матеріалом, він міг залишатися у лабораторії до ранку, нерідко й засинав над книжками. З усіх предметів йому важко давалася тільки німецька мова, оскільки в школі він її не вивчав. Я ж цей предмет знала досконало, оскільки у Модржанській гімназії в Чехії, де навчалася у воєнні роки, у нас було 14 уроків німецької на тиждень. Михайло попросив мене допомогти йому позайматися. Водночас допомагав мені в оволодінні гістологією, анатомією. Так почалася наша дружба, яка переросла в кохання. Коли я захворіла на туберкульоз на початку 5-го курсу, доглядав за мною, а інші друзі все ж остерігалися мене навідувати. Тоді я зрозуміла, що Михайло – той самий, єдиний.

■ По закінченні медфаку у 1954 році Вас направили працювати у Синеvir. Чим були для вас ці роки?

Ми з Михайлом (*Михайло Ганич – нині доктор медичних наук, академік Академії наук вищої школи України, заслужений професор УжНУ, професор створеної ним кафедри материнства і дитинства – В.І.*) уже рік як були одружені, і нас перших викликали на розподіл та запропонували роботу на вибір – або в Амурську область, або у Синеvir. Навряд чи така пропозиція була бонусом за відмінне навчання, мабуть, таки мало місце насторожене ставлення органів до біографії моїх батьків. Ми обрали Синеvir, де медичну допомогу треба було налагоджувати фактично з нуля. І ніколи не жалкували, бо це була справжня школа життя і лікарської професії. Часом доводилося виходити з дуже складних ситуацій. Люди прийняли нас з такою теплотою та любов'ю, яку неможливо забути. Якось я отримала від хворого букет, була дуже цим розчулена, і після

того синевирці приносили мені чи не всі квіти, які цвіли у них на городах. Стільки квітів, як у Синевирі, я не мала за все своє життя.

Там нам з Михайлом довелося робити навіть те, чого в університеті не вчили. Я була і гінекологом, і стоматологом, і хірургом, і терапевтом. Ми обладнали операційну, почали робити на весь Міжгірський район реакцію Васермана (в ті часи дуже поширений був сифіліс). Уже тоді це була справжня сімейна медицина, хоча про неї в такому сенсі ніхто й не згадував. У селі була дуже висока смертність серед новонароджених, адже жінки народжували вдома. Тому нам довелося піти, можливо й на не зовсім етичний крок – попросили священника попередити людей, що він не хреститиме новонароджених, які народяться не в лікарні. І знаєте – подіяло.

■ Крім лікарської практики, Ви займалися просвітницькою роботою: грали вистави, організували волейбольну команду, влаштовували культурні вечори. Що з синевирської практики запам'яталося вам найбільше?

І тепер хвилююся, коли пригадую випадок, який стався з бокорашем Крюкою. Мій чоловік саме поїхав на курси в Ужгород, коли принесли покаліченого бокораша – сім ребер зламано, пошкоджені легені. Ніколи не доводилося з таким стикатися, хоча теоретично знала, що робити. Справилася. Але за тиждень схудла на 7 кілограмів. Ще згадується, що в горах у мене прокинувся хист до малювання. Під впливом неповторної краси синевирських гір намалювала кілька картин. Фахівці казали, що вийшло непогано.

■ Коли Ви почали займатися наукою?

Перші кроки в науці зробила ще на третьому курсі університету під впливом професорів Василя Слишка та Олександра Фединця. Тоді на Закарпатті лютувала епідемія зобу, якою були уражені тисячі

краян, особливо в гірських районах. У період літніх канікул студенти-медики були помічниками викладачів медичного факультету в проведенні масових обстежень населення. На тих літніх канікулах обходили села Воловеччини, Міжгірщини та Великоберезнянщини. На п'ятому-шостому курсах активно долучалась до вивчення поширеності гіпертонічної хвороби серед робітників фанерно-меблевого комбінату в Ужгороді. Опісля проведення профілактичних заходів частота прояву зобу та гіпертензії значно зменшилася.

А справжня наукова діяльність розпочалася після повернення в університет уже в якості асистента у 1960 році. Працюючи тут, достроково захистила кандидатську дисертацію на тему «Практичне значення визначення уропепсину в умовах клініки та санаторію». У цих дослідженнях допомагав мені професор Мирон Туркельтауб, який запропонував попрацювати над проблемою визначення кислотності й ферментів шлункового соку через сечу. А менш ніж через десять років у м. Рига захистила докторську дисертацію, вперше у медичній практиці колишнього Радянського Союзу провівши електронну мікроскопію зрізів слизової оболонки шлунку, що тоді можна було здійснити тільки за межами СРСР (я її здійснювала в Празі), і обстежила тисячі хворих з хронічним гастритом. Моя наукова робота в основному була направлена на вивчення передракових станів шлунку, мембранного травлення, захворювань печінки, кишок, вивчення впливу радіації на органи травлення, розвантажувально-дієтичне лікування, природно-оздоровче лікування, фітотерапію при захворюваннях внутрішніх органів, йододефіцитні захворювання. З науковими доповідями пощастило виступати перед вченими України, Росії, Грузії, Чехії, Польщі, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Німеччини, Канади.

■ Чим із досягнутого найбільше пишаєтеся?

Горда, що займалася тим, до чого прагнула. Ми з чоловіком завжди йшли разом по життю, допомагаючи один одному. Пишаюся, що вдалося прищепити любов до медицини дітям – син Тарас та внучки Оксана і Тетяна продовжили нашу родинну медичну династію. Невістка Єва теж лікар. Маю також достойних вихованців, серед яких п'ять докторів та дванадцять кандидатів медичних наук.

■ Ви створили і керували єдиним в Україні Науково-дослідним інститутом фітотерапії. Які завдання ставили перед собою?

Створення інституту фітотерапії було зумовлене Чорнобильською трагедією. Виникла потреба розробляти не тільки синтетичні, а й природні засоби, які можуть нейтралізувати та виводити радіонукліди з організму людини, а також зменшувати їхній шкідливий вплив на організм. Спочатку ми створили лабораторію екофітопрофілактики екологічно несприятливих станів, а потім вже інститут. Увесь цей час ми працювали над розробкою різних фітопрепаратів, фіточаїв. Інститутом фітотерапії Ужгородського національного університету всебічно вивчено та апробовано понад 100 екологічно чистих лікарських рослин Закарпаття. НДІ провів фундаментальні дослідження з вивчення ендоекології та гомеостазу людини, розробив фіточаї «Карпатський», «Ехінофіт», «Кратефіт», «Фітохрусти», «Фітодраже», «Фітосорб», «Цеофітосорб», спиртову настоянку «Ехінофіт», запропонував до виробництва серію фіточаїв для дітей «Бєбівіта» тощо. Методики лікування, фітопрепарати та фітопродукти впроваджені в клінічну практику і дають прекрасні результати.

Інститут працював і над проблематикою йододефіциту на Закарпатті. Ми обстежували хворих дітей

у гірських районах, і результати були дуже сумні: майже 60% дітей мають ознаки нестачі йоду в організмі, що вимагає додаткового вживання ними продуктів і біододатків з вмістом природного йоду.

■ Свого часу Ви одна з перших на теренах колишнього СРСР започаткували лікування голодуванням.

Так, адже є хворі, яким звичайне лікування не допомагає. Цим методом, яке по-науковому називається розвантажувально-дієтичною терапією, а в Європі (Австрія, Німеччина) – медичним постом, ми оздоровили тисячі хворих. Проте таке лікування, якщо триватиме понад 4 дні, повинне проходити під наглядом лікаря. А для цього потрібні приміщення, палати для хворих. З 1970-го по 2004 роки ми мали таку можливість спочатку у відділковій залізничній лікарні м. Ужгород, а далі в обласному гастроентерологічному диспансері. На жаль, з реорганізацією останнього в госпіталь для ветеранів, інвалідів ВОВ така можливість зникла. Тому цей метод ми рекомендували застосовувати в амбулаторних умовах короткими курсами по 3-4 дні, а довше – тільки тим пацієнтам, які вже мали навички його застосування в минулому.

■ Завдяки Вам у 90-х роках минулого століття на Закарпатті відновлено діяльність Союзу українок.

Моя мама була активною учасницею жіночого руху. Пам'ятаю, коли ми жили у Вишніх Реметах, вона організувала жіночий осередок, який займався культурно-просвітницькою роботою. Жінки влаштовували вечорниці, вчилися вишивати, обмінювалися кулінарними рецептами. Я пройнялася цим з дитинства, і тому хотіла відродити справу матері. Наша обласна організація переймалася питаннями відродження духовності, збереження культурної

спадщини, виховання дітей в національно-патріотичному дусі. Обласну організацію «союзнок» я очолювала упродовж 22 років. Нині – її почесний голова.

■ **Що Ви вважаєте головним у своєму житті?**

Особисто для мене завжди найосновнішими були родина і улюблена робота. Успішне поєднання цих складових робить людину щасливою. А ще – віра у переможну силу добра. У дитинстві мама прищепила мені звичку – у День матері дарувати неньці квіточку – як символ поваги і щирої вдячності. Довгий час я мріяла, аби у нашому краї прижилося свято Матері, яке багато років святкують у всьому світі. Очолюючи Союз українок на Закарпатті, докладала зусиль, аби це сталося. Сьогодні я з приємністю пересвідчуюся, що це свято, як і багато інших традицій нашого народу, вкоренилося. Переконана, що й інші позитивні речі теж переважають у нашому житті.

Володимир Задорожний: «Особливе задоволення приносили мені біографічні студії про видатних вчених- земляків»

До когорти людей, які присвятили себе роботі в Ужгородському національному університеті, належить і доктор історичних наук, професор, лауреат премії ім. І. Крип'якевича, заслужений працівник народної освіти України, почесний професор УжНУ, академік Академії наук вищої освіти України Володимир Задорожний. У 2019 році йому виповнилося 80 років. Напередодні ювілею ми спілкувалися з ним про науку, життя і науку життя.

■ Ваше дитинство і юність припали на роки, обпалені війною. Які спомини збереглися з тих часів?

Народився 27 квітня 1939 року на Львівщині ще за влади Польщі – у селі Спас над Західним Бугом. А вже у вересні на Польшу напали Гітлер і Сталін. Наше село горіло і в Першій світовій, і в Другій – і церква згоріла, і все село. Нас було в родині семеро, мали добротне господарство, трудилася вся сім'я. Мій дід був у селі «солтисом» – бировом позакарпатськи – від 1920-го року і аж до приходу німців влітку 1941-го. Головувати у селі обирали статечних людей, про яких знали, що не вкрадуть і працюватимуть в інтересах громади, хоча тоді грошей за це не платили.

Особисто я не любив фізично працювати, зате захоплювався книгами. Мій дід Іван (у церкві був свічкогасом), бувало як пообідає після церкви, бере мене на коліна і читає різні історії. А коли за радянської влади колгосп організовували, у нас півсела людей вивезли в Сибір. Мого діда повезли в райцентр, закрили в лъох і сказали: «Підпишеш заяву до колгоспу – за тобою всі підуть. Не підпишеш – підеш у Сибір». Дідо підписав, приїхав додому, а баба Михайлина впала на коліна: «Господи! Та ти продався тому чорту лисому!» Перший голова колгоспу був хоча й молодий, але статечний газда, справжній господар, як і мій дід. Його обрали люди головою. А через деякий час його зняли, всю сім'ю вивезли, бо він «бандерам» щось там дав...

Ще до армії я закінчив торгово-кооперативну школу у Львові. Як ішов до армії, набрав собі чемодан підручників, бо хотів вступати на історичний факультет Львівського університету. Пам'ятаю, сержант казав мені: «Ти, Володю, вступиш, бо інші самогон сюди везуть, а ти книжки». Після армійської служби у 1961 році я вирішив поступати в

УжДУ на історичний факультет. Чому в Ужгород? Біда змусила. Мій старший брат на той час уже закінчив гірничий технікум і мав працювати у шахті. Під час служби в армії (він був десантником) обморозив ноги. Після цього в шахту йому не можна було, і його скерували на роботу в кар'єр у селище Королево Виноградівського району. Вдома біда була – Хрущов забрав до колгоспу все, не було як жити. А брат мав державну роботу, діставав якусь зарплату і обіцяв, що допомагатиме мені грошима, їжею. Так і виживали.

■ Як склалося студентське життя?

Я вступив на історичний факультет ще за ректора Ленарського. Потім ректором став Дмитро Чепур – вмільний господарник, талановитий науковець, багато реформував у навчальному процесі. Фізичний факультет, де він викладав, «гримів» на всю країну. Він докладав дуже багато зусиль, аби розвивалася університетська наука, аби викладачі писали і захищали дисертації.

Надзвичайно запам'ятався мій науковий керівник професор Ілля Шульга. Це була статечна і знаюча людина – справжній авторитет у студентському та й викладацькому середовищі. А в часи студентства у мене був особливий керівник – доцент-початківець, майбутній професор Едуард Балагурі. Ми з ним близько зійшлися, коли поїхали на розкопки у с.Острівець Івано-Франківської області. Саме там він досліджував культуру ноа. То була тема його кандидатської дисертації, і саме завдяки йому я навчився опрацьовувати матеріали археологічної тематики. Ім'я професора Е.Балагурі нині носить археологічний музей УжНУ. Це особлива структура університету, там є чим похвалитися і що показати.

Археологія мене тоді добряче захопила – курсові і дипломну я робив саме по цій темі, мав намір поступати в аспірантуру. На той час я уже був одружений,

і моїй Єві не сподобалося, що, ставши археологом, я буду вічно пропадати на розкопках, польових роботах, в експедиціях. До того ж в тодішньому УЖДУ аспірантури з цієї дисципліни не було, і я мав їхати поступати в Київ. Тоді Єва сказала: «Або археологія, або – я». Я вибрав Єву...

■ **Ваша наукова спадщина налічує близько трьохсот публікацій, у тому числі п'ять монографій та науково-популярних книг. Як починався Ваш шлях у науку?**

Оскільки з археологією не склалося, професор Іван Гранчак запросив мене працювати лаборантом кафедри загальної історії, якою він тоді завідував. Завдяки його рекомендації я став аспірантом у професора Іллі Шульги. Тема моєї кандидатської дисертації звучала так: «Економічні й культурні зв'язки західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною та Росією у першій половині XIX ст.». Успішно захистивши її, працювати почав у 1972 році на кафедрі історії СРСР. Пізніше захистив і докторську дисертацію на тему «Розвиток товарного виробництва та торгівлі на західноукраїнських землях періоду кризи феодалізму в кінці ХУІІІ ст. – перша пол. ХІХ ст.».

Готуючи дисертації, багато часу проводив у архівах, опрацьовував різні джерела, у тому числі й рукописні. Моя наукова діяльність детально відображена в «Історіографічних студіях», які побачили світ у 2016 році у видавництві «Гражда». Особливе задоволення приносили мені біографічні студії про видатних учених-земляків: Івана Орлая, Михайла Лучкая, Юрія Гуцу-Венеліна, Петра Лодія, Олександра Духновича, Михайла Балудянського, Василя Кукольника, Августина Волошина, Василя Гренджу-Донського та інших.

Як тільки почалась криза Союзу й ідеологічний пресинг дещо послабшав, у 1990 році я створив в

УжДУ кафедру історії України. Тодішній ректор Володимир Сливка мене підтримав. Тоді нас на кафедрі було п'ятеро: чотири викладачі – я, Д.Данилюк, В.Пальок, В.Мельник та аспірант С.Федака. Ми розробили самостійно все – і програму, і навчальні плани. Через якийсь час треба було розширювати кафедру – прийшли викладачі з кафедр історії партії, наукового комунізму, – і вона стала загальноуніверситетською. Наприкінці 1999 року я програв вибори на посаду завідувача кафедри професору Дмитру Данилюку. Відтоді викладав на факультеті до 2016 року. Водночас багато їздив на конференції, симпозіуми, читав лекції в Кракові і Пряшеві.

■ **Окрім наукової та викладацької роботи, Вас добре знають в університеті як талановитого хориста...**

Так, я все життя любив співати. Ще під час служби в армії виконував арію Виборного з опери «Наталка Полтавка». Будучи студентом, працював завідувачем університетського клубу. Нас було двоє: танцівник і я – співак. Головою художньої ради був Іван Безручко – надзвичайно енергійна людина. Знаходився клуб там, де зараз юридичний факультет. У клуб приходили студенти – танцювали, співали, грали в оркестрах. Якось ректор Д.Чепур викликав мене до себе, дав гроші і відрядив у гори купувати кожушки для танцювальної групи. У цій групі танцювала і моя майбутня дружина...

З 1967 року беру участь в університетській самодіяльній народній чоловічій хоровій капелі «Боян». У мене вдома завжди лунала музика – починаючи Чайковським і закінчуючи Задором. Напевно, саме тому обидві доньки не стали опанувати фах історика, а пішли вчитися у Львівську консерваторію, і нині на професійному рівні займаються музикою.

**Олександр Сливка:
«Сьогоднішні
«шістдесятники» є
з'єднуючою ланкою між
поколіннями наших
наставників і послідовників»**

Наприкінці 1970-х студіювати на фізичному факультеті УжДУ було суперпрестижно. В 1977 році туди вступило аж семеро моїх однокласників, у тому числі й два «золоті» медалісти. Чудову компанію їм склав випускник Перечинської СШ Олександр Сливка – нині доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, перший проректор УжНУ, голова правління

Міжнародної асоціації випускників УжНУ, автор понад 400 наукових та науково-методичних праць, монографій, а також 17 авторських свідоцтв і патентів на винахід. Свою докторантуру та багатолітню наукову діяльність присвятив фізиці напівпровідників та діелектриків, тому закономірно, що сьогодні він – справжній університетський провідник і діалектик: досвідчений освітянський управлінець і водночас філософ з умінням знаходити істину через раціональну дискусію з опонентами. Про діалектику, життя та роль діелектриків у науці ми бесідували з авторитетним науковцем напередодні його 60-ліття.

■ Пане Олександрє! В чому секрет магнетизму фізфаку УЖДУ в часи Вашої юності?

У кожної епохи – свої цінності й захоплення. Наша юність і молодість припали на часи розквіту науково-технічного прогресу, основним базисом якого було ґрунтовне вивчення природничих дисциплін – математики, фізики, хімії, біології – як у середній, так і у вищій школах. Звісно, це впливало на наш вибір. Нині життя кожної людини, практично від народження й аж до межі земного буття, немислиме без винаходів ІТ-технологій: мобільного телефону, комп'ютера, планшета та інших гаджетів. Сорок років тому на вістрі НТП був бурхливий розвиток кібернетики й радіоелектроніки, запрацювали перші ЕОМ – електронно-обчислювальні машини, а в побут масово входили кольорові телевізори, відеомагнітофони, транзисторні радіоприймачі... Ці речі виготовляли на заводах із новими технологіями не лише в промислових містах-гігантах колишнього Союзу, а й у нас, на Закарпатті. В Ужгороді та Мукачеві працювали потужні машино- і приладобудівні підприємства, секретні заводи і цехи підприємств військово-промислового комплексу діяли в Тячеві, Берегові, Рахові, Колочаві, Буштині та десятках інших селищ. І всі

потребували кваліфікованих інженерно-технічних кадрів. Тепер уже мало хто знає, що мегапопулярний кольоровий телевізор виробництва львівського ВО «Електрон», купити який можна було лише записавшись у чергу, практично повністю комплектували з блоків і плат, виготовлених закарпатцями на підприємствах-філіях у Сваляві, Виноградіві, Міжгір'ї, Волівці та Жденеві. Маючи ґрунтовні знання й диплом випускника фізичного факультету УжДУ та інших природничих спеціальностей, можна було йти вчителювати, влаштуватися на високотехнологічну роботу на сучасних підприємствах із доброю зарплатою або займатися прикладними науковими дослідженнями, щедро фінансованими державою.

■ Хто захоплював Вас своїми лекціями?

У перші роки з часу заснування університету значна кількість викладачів і науковців приїхала до Ужгорода з різних міст «материкової» України і навіть Росії. Серед них були надзвичайно потужні постаті, які мали вирішальний вплив на формування інтелектуального рівня університету. Це – Дмитро Чепур, Іван Записочний, Юрій Ломсадзе, Мотря Братійчук та десятки інших. Вони формували нове покоління науковців і освітян із числа місцевих випускників, яке навчало мене й моїх ровесників у 1970 – 1980-х. Саме в той час ректор університету Д. Чепур організував новий освітній напрям – «фізика напівпровідників і діелектриків», інтерес до якого у студентства був надзвичайний! Мене це теж захопило, ми з величезним інтересом відвідували лекції Дмитра Венедиктовича та його послідовників – Юрія Попика, Івана Туряниці, Омеляна Герзанича, Володимира Сливки, Богдана Коперльоса, Дмитра Семака, Василя Бенци, Дарії Берчі, Олексія Борця та багатьох інших. Вони не просто давали нам професійні знання, а зацікавлювали фундаментальними науковими дослідженнями в перспективних галузях.

Хочу наголосити, що в той період держава всіляко заохочувала розвиток науки не лише у великих містах, де традиційно базувалися провідні науково-освітні установи, – Києві, Харкові, Львові, Дніпрі, – а й у порівняно невеликих обласних центрах – Ужгороді, Чернівцях, Сумах, Черкасах, Івано-Франківську. Це був правильний і системний підхід, який давав можливість розвивати наукові напрями і школи, зміцнював і вирівнював інтелектуальну складову регіонів та стримував штучне розростання мегаполісів.

■ **Фізика – багатовимірنا наука. Вас, випускника з червоним дипломом, привабили напівпровідники й діелектрики...**

Я б не сказав, що фізика напівпровідників була моєю мрією. Мене тоді цікавило все! Тут, як часто трапляється в житті, вирішальну роль зіграв випадок. Кожна кафедра та викладач підбирали собі для подальшої спеціалізації студентів. На третьому курсі в моїй групі проводив лабораторні заняття із загальної фізики професор Ю.Попик. При захисті останньої «лабораторки» він сказав мені абсолютно відверто: «Якщо йдеш на кафедру фізики напівпровідників – більше запитань тобі не ставлю». Я погодився й ніколи в житті не шкодував за свій вибір. Чому? По-перше, вчитися було цікаво. Тут уже тоді працювало багато науковців зі світовим іменем. По-друге, цю кафедру обрали й мої друзі – майбутні доктори наук Юрій Ажнюк, Ігор Студеняк, кандидати наук Ігор Юркін, Тетяна Попик.

■ **Яка проблематика Ваших досліджень?**

Значна їх частина присвячена експериментальному й теоретичному дослідженню впливу зовнішніх чинників (гідростатичного та одновісного тиску, температури, електричних полів) та ізоморфної заміни атомів на фізичні властивості й фазові перетворення в низькорозмірних конденсованих системах на

основі складних сегнетоелектриків-напівпровідників. Цей науковий напрям в університеті започаткував у 1970-х професор О.Герзанич. Наукова лабораторія фізики високого тиску кафедри оптики фізфаку на сьогодні є унікальною, а наукова група займає одну з провідних позицій як в Україні, так і у світі. За результатами багаторічних досліджень ми відкрили низку нових польових ефектів та полікритичних явищ на діаграмах стану низькорозмірних кристалів із різним типом дипольного впорядкування. Розглянуто можливість використання досліджених кристалів як робочих елементів сенсорів температури, тиску, електричних полів, а також пристроїв для виготовлення, запису й обробки оптичної інформації. Розроблено принципово нові пристрої для обробки та керування оптичних сигналів, а також для запису та відтворення інформації в сучасних інформаційно-телекомунікаційних системах і технологіях.

У 1987 році я захистив кандидатську, а в 2003-му – докторську дисертації і займався своєю улюбленою справою – викладацькою та науковою роботою.

■ У буремному для УжНУ 2004-му Ви змінили основний вектор своєї кар'єри – вперше стали проректором...

Так сталося, що 2003 рік був останнім відносно спокійним перед періодом перманентних потрясінь... У травні 2004-го за загадкових обставин пішов із життя ректор УжНУ Володимир Сливка, й новим очільником вишу став професор Василь Русин. Його кадрова стратегія передбачала омолодження проректорського складу професорами, вік яких не сягав за 50. Таких виявилось всього кілька чоловік, у тому числі і я. Новий ректор запропонував мені посаду проректора з навчально-виховної роботи. Я подякував і сказав, що це не моя сфера діяльності. Тоді Василь Іванович, у властивій йому манері, подав мені лист паперу і сказав: «Пиши заяву на ту посаду,

яку вважаєш своєю. Але май на увазі – наш корабель буде штормити»...

Я погодився стати проректором із навчальної роботи. Сформована наприкінці 2004-го команда В.Русина попрацювала всього кілька місяців. Після Помаранчевої революції в лютому – 2005 ректором призначили професора Миколу Вегеша, котрий запропонував мені залишитися на посаді. Більше того – поцікавився моїм ставленням до кандидатур, які мав намір призначити на проректорські посади. Більш-менш спокійно ми працювали до 2011 року. Думаю, багато чого позитивного для університету було зроблено за цей період, зокрема відкрито чотири нові факультети та понад десяток нових спеціальностей.

■ А що сталося потому?

Після президентських виборів у лютому 2010-го і з приходом у Міносвіти Д.Табачника навколо УжНУ почалися інтриги, які мали за мету не лише «розхитати» виш, а й припинити його існування. Апогею ця метушня досягла в 2011 та 2012 роках, коли, попри закінчення в М.Вегеша терміну контракту, його хотіли за всяку ціну усунути з посади ректора хоча б за місяць, за тиждень, або ж за кілька днів до цього... Колектив вистояв, і не просто вистояв, а довів громаді, що ми справді є національним університетом.

Після звільнення М.Вегеша (у квітні-2012 закінчився термін його контракту) інтригани занурили колектив у хаос, оскільки певний час не було кому навіть підписати банківські платіжки на виплату зарплати. Підкилимні ігри та плітки розділили колектив – частина викладачів почала орієнтуватися на «нову владу». Найгірше, що серед них опинилися й деякі колеги, від яких аж ніяк не чекав зради. Фактичне безвладдя тривало в університеті з місяць. А ситуація – гірше нікуди: брак коштів для виплати зарплати, оплати комуналь-

них послуг, «цілеспрямовані» комісії, перевірки... Я тоді вперше припустився думки, що такими цілеспрямованими діями людину й справді можна довести до відчаю і... Новий виконуючий обов'язки ректора був слухняною маріонеткою в руках тих, хто поставив собі за мету приватизувати університет, і «полокав» колектив, як йому наказували. Якщо говорити відверто, то врятувати від деморалізації та знищення УжНУ як установи нам тоді допоміг Віктор Балога.

Та, як виявилось згодом, найважчі часи в особистішому плані були ще попереду. У грудні 2014-го ті ж особи, яким ми завадили здійснити їхні плани щодо «приватизації» університету в 2011 і 2012 роках, скориставшись розбурханою ситуацією в суспільстві, організували цілеспрямовану психологічну провокацію проти мене як одного з соратників нового ректора – Володимира Смоланки. Але, як каже народна мудрість, – за одного битого двох небитих дають...

■ Ваш проректорський стаж охоплює період керування 7 очільників МОН. Коли працювалося найлегше?

Легко не було ніколи. Якщо не суспільні трансформації, економічні кризи, то інтриги. Коли я на початку 2005-го практично лише освоївся з посадою проректора, тодішній міністр освіти і науки Станіслав Ніколаєнко підписав Болонську декларацію. Розпочалося реформування системи вищої освіти. Суть змін тоді мало хто розумів, «перебудовувалися» на ходу. Цей період, на мою думку, був цікавим і непростим, але відносно продуктивним. Університет у багатьох питаннях стосовно реформування випереджав інші ВНЗ, і це забезпечувало нам підтримку міністерства. В подальшому кожен новий уряд і новий міністр привносили свої новації в реформування: хтось – по суті, хтось заради самопіару, а хтось

сам не розумів, що робить... Вважаю, що на певному етапі втратилася логічна послідовність у процесі реформування системи вищої освіти.

Найскладнішим є те, що немає чіткого взаємозв'язку між тими освітніми реформами, які були вчора, пропонуються сьогодні й невідомо як будуть оцінені завтра. Це – найгірше, оскільки для успіху будь-яких новацій найперше треба чітко й зрозуміло для всіх визначити стратегічну мету на тривалий період, детально вписати законодавчу базу та фінансове підкріплення для її реалізації, розробити із залученням практичних фахівців тактичні методики, а вже потім реформувати галузь. Із першого січня цього року запрацювала нова законодавча освітня база, й ми розбираємося з тим, як її застосовувати у повсякденній роботі та впроваджувати в життя. Головним правилом для всіх нас повинно бути: не нашкодити!

■ УжНУ не лише активно розвивається, а й трансформується. Якими бачите подальші кроки для осучаснення вишу?

Процес осучаснення повинен відбуватися виважено та еволюційно. Рейтинги нашого університету засвідчують позитивні результати роботи сьогоденного керівництва та численного колективу в цілому. Часи теж дуже непрості, але стабільна фінансова ситуація, позитивний психологічний клімат, запровадження нових освітніх програм вказує, що УжНУ розвивається в правильному напрямі, й це додає нам оптимізму.

■ Попри публічність своєї посади, Ви мінімізували особисту публічність. Це – риса характеру чи уроки життя?

Справді, я не належу до числа людей, які люблять афішувати свою діяльність. Вашу пропозицію про сьогоденне інтерв'ю я теж довго зважував. Публічність для мене неважлива. Вважаю, що мірилом твоєї

діяльності як керівника мають слугувати результати роботи структур, які очолюєш.

■ Від чого отримуєте задоволення, крім роботи?

Найкращим відпочинком є спілкування з дружиною Вікторією та синами, котрі завжди потребують батькових уроків. На виховання дітей вирішальний вплив мають не тільки слова, а й поведінка батьків. Обираючи професію, вони радилися зі мною, але ... вчинили по-своєму. Старший, Олександр, став правником, працює на юридичному факультеті, хоча збирався вступати на фізичний. Молодший, Віталій, учитися на третьому курсі фізфаку.

В юності я був чемпіоном області з настільного тенісу серед школярів і ще донедавна згадував молодість. Люблю великий теніс та лижі, полювання, доглядати за садом. Чимраз частіше настають моменти, коли в пам'яті зринають ті чи інші життєві події, які потребують осмислення й переосмислення. Напевно, поріг 60-ліття є таким моментом. Ми – покоління «шістдесятників», сьогодні є з'єднуючою ланкою, «вузловою станцією» між поколіннями наших наставників і послідовників. Своїм життям, щоденною роботою, попри всі складнощі й суперечливість докорінних суспільних реформ, ми втримали ситуацію, зробили посильний внесок у розвиток як своєї спеціалізованої сфери, так і вишу й суспільного загалу.

■ І про погоду душі: іній на скронях – це рання осінь чи пізня весна?

Я народився ранньою весною, і хочеться й надалі вважати саме її незмінною порою моєї душі. Водночас розумію, що поступово підкрадається осінь...

Ігор Студеняк: «Основне завдання науковців – продукування та передача нових знань»

Проректор з наукової роботи Ужгородського національного університету, доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Ігор Студеняк належить до рекордно «золотого» випуску Ужгородської СШ № 1 ім. Т. Шевченка 1977 року, коли відмінні атестати отримала низка майбутніх відомих у краї та й далеко за його межами людей.

Після школи було навчання на фізичному факультеті УжНУ, червоний диплом, аспірантура, викладання, докторантура, завідування кафедрою прикладної фізики. Його наукові роботи в області фізики твердого тіла опубліковано у провідних

вітчизняних та зарубіжних фахових журналах, оприлюднено на багатьох авторитетних міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. У творчому доробку І.Студеняка більше 800 наукових публікацій, серед яких 6 монографій, 24 навчальні посібники, 138 патентів на винаходи та деклараційних патентів, 230 статей, з яких 130 – у журналах, проіндексованих у базі даних Scopus. Сьогодні він – знана і шанована особистість у вітчизняних та європейських науково-освітніх колах. Про його шлях у науку та стан наукової галузі УжНУ наша розмова.

■ **Пане Ігоре! Ви народилися у Рахові, зростали у Хусті, а ваше становлення відбувалося в Ужгороді. Яким чином Ви «об'єднали» Закарпаття?**

Мої батьки походять з Гуцульщини, тож і я є родовитим гуцулом. Батько, Петро Юрійович, народився у с.Кваси біля Рахова, а мама, Оріся Миколаївна, у с.Росішка поблизу Великого Бичкова.

Дід Юрій Студеняк воював у Першу світову на східному фронті проти росіян. У 1917 році вступив до окремого Чехословацького корпусу, у складі якого пройшов з боями шлях з Центральної України аж до Далекого Сходу. З Владивостока, обігнувши разом з бойовими побратимами на кораблі чи не всю земну кулю, повернувся у рідне село. Довгий час – за Чехословаччини, Угорщини та на початку радянської влади на Закарпатті – був бировом у с. Кваси, знав декілька мов, був шанованою і авторитетною людиною. Він мав восьмеро дітей, семеро з них здобули вищу освіту.

Дід по маминій лінії Микола Попадич у часи Чехословаччини був активним просвітянином у с. Росішка, великим патріотом України, який за нашу свободу і незалежність загинув у сталінському таборі.

Батько належав до першого випуску Хустського лісотехнікуму, закінчив Львівський лісотехнічний

інститут, аспірантуру. Трудову діяльність у лісовій промисловості розпочинав у Івано-Франківській області, а продовжив у Закарпатській. Згодом був переведений на державну роботу у сфері управління лісовим господарством області. Упродовж багатьох літ роботи досконало вивчив ситуацію у лісовому комплексі Закарпаття, тому його дисертація, яку він захистив у 1974 році, стосувалася організації праці в лісовій промисловості краю. Потім керував науково-дослідною частиною Ужгородського державного університету, працював в Ужгородському відділі Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, викладав на економічному факультеті та факультеті міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету.

Мама – український філолог, учителювала у школах та освітніх закладах. Останнім місцем її роботи був Ужгородський коледж культури і мистецтв.

Я народився у Рахові, потім наша сім'я переїхала до Великого Бичкова, де мама працювала вчителькою, а батько – директором Великобичківського промкомбінату. У 1965 році ми переїхали до нового місця роботи батька – в Ужгород. У 1967 році я пішов до першого класу Ужгородської СШ №1 ім. Т. Шевченка, а вже через три роки батька перевели на роботу в Хуст, так що з четвертого класу я навчався там. До Ужгорода наша родина повернулася у 1974 році, а я – до своїх однокласників, з якими не бачився чотири роки.

■ По закінченні школи Ви хотіли вивчитися на дипломата...

Юність – романтична пора. Я закінчив школу із золотою медаллю і вірив у те, що мені відкриті усі двері... Переконав батьків, що буду вступати в МІМО – Московський інститут міжнародних відносин. Там готували майбутніх дипломатів, журналістів-міжнародників та економістів-міжнародників, куди й мав

намір вступати. Однак по приїзді у «білокам'яну» швидко зрозумів, що вчитися у МІМО – привілей нащадків московської верхівки. Тому не став марнувати часу і повернувся до Ужгорода, щоб встигнути подати документи в УжДУ.

■ Чому Ваше життя заповонила саме фізика? Ви ж комфортно почували себе і в гуманітарній сфері: могли стати успішним істориком, економістом, врешті-решт – громадським діячем.

У школі мені однаково легко давалися як природничі, так і гуманітарні науки. А вибрав я фізичний факультет УжДУ тому, що вабила мене ця наука, та й вчитися на фізфаці тоді було престижно, адже тут викладали справжні корифеї, імена яких були відомі у наукових колах тодішнього Союзу.

■ У кого Вам пощастило вчитися? Хто був наставником у науковій діяльності?

У той час на фізичному факультеті працювали дуже відомі особистості, вчені, котрі закладали основи наукових шкіл і напрямів, які успішно функціонують в УжНУ дотепер. Це, в першу чергу, ректор університету (1962–1977 рр.) Дмитро Венедиктович Чепур, засновник наукової школи з фізики напівпровідників, яка охоплює широке коло відомих науковців. Після смерті Дмитра Венедиктовича цю наукову школу очолив ректор університету (1988–2004 рр.) Володимир Юлійович Сливка. У цій школі я розпочинав свою наукову діяльність та продовжую її дотепер.

Наступна школа сформувалася в галузі фізичної електроніки. Її «батьком» був Іван Прохорович Запісочний. Успіхи цієї наукової школи слугували основою для створення Інституту електронної фізики НАН України. Ще один напрям наукової діяльності – теоретична фізика, який започаткував в університеті Юрій Мелітонович Ломсадзе. Його лекції надовго запам'ятовувалися студентам і надихали їх

до власних наукових пошуків та досліджень. Продовжувачем цієї школи став ректор університету (1980-1988 рр.) Володимир Іванович Лендшел. Іншим потужним напрямом була ядерна фізика, а його засновником – Володимир Олександрович Шкода-Ульянов. У той час нам передали унікальне обладнання – комплекс прискорювачів електронів. До сьогодні ми, поряд із Києвом та Харковом, є третім ядерним центром в Україні, який має таку прискорювальну техніку. Інтенсивні наукові дослідження велися і в галузі астрофізики, їх очолила Мотря Василівна Братійчук. Ужгородські астрофізики першими у 1957 році спостерігали штучний супутник Землі на території СРСР! Зараз ці наукові школи та напрями розростаються, а наукові дослідження успішно проводять учні та послідовники їх засновників.

■ Які теми Ви досліджували, готуючи дисертації?

Із своїм науковим керівником Олексієм Миколайовичем Борцем я працював починаючи з 2 курсу. Він запропонував мені займатися в його групі, прищепив любов до досліджень в області оптики. По закінченні фізфаку у 1982 році я вступив в аспірантуру. У 1986 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Оптичні, діелектричні властивості та фазові переходи в кристалічних халькогалогенідах $\text{Cu}_6\text{PS}_5\text{I}$ (Br, Cl) і SbSI », а в 2003 – докторську дисертацію «Ефекти розупорядкування та фазові переходи в складних халькогенідах і халькогалогенідах».

Працюючи інженером, науковим співробітником, асистентом, доцентом, професором, завідувачем кафедри прикладної фізики (2005-2015 рр.), займався вивченням оптичних властивостей напівпровідників, фероїків та суперіонних провідників з різними типами фазових переходів, дослідженням впливу на властивості згаданих матеріалів різних типів розупорядкування, індукованих дією зовнішніх факторів, вивченням можливостей практичного застосування

досліджуваних матеріалів в оптичних пристроях різного функціонального призначення. За цей час мною був розвинутий новий напрям наукових досліджень – оптика розупорядкованих середовищ.

Крім Олекси Миколайовича, теплими словами вдячності хочу згадати й інших своїх вчителів – наукового консультанта моєї докторської дисертації професора Володимира Юлійовича Сливку, талановитого експериментатора к.ф.-м. наук, старшого наукового співробітника Дюлу Шандоровича Ковача, неперевершеного педагога доцента Василя Михайловича Бенцу та багатьох інших, які на різних етапах життя сприяли моєму становленню і залишили глибокий слід у моїй біографії.

■ Чи зберігається нині цей зв'язок поколінь фізичної школи УжНУ?

Однозначно! Передача традицій, знань у наукових школах, коли від наукового керівника знання передаються аспіранту, відтак студенту, – є неперервною. І сьогодні авторитет фізичних шкіл УжНУ є дуже високим. Ті дослідження, які ми проводимо, знаходяться на найвищому світовому рівні, оприлюднюються в найбільш авторитетних міжнародних наукових журналах.

■ Паралельно з науковою роботою Ви читаєте студентам лекції. Що більше захоплює – експериментальна фізика чи передавання знань молодій генерації?

І те, й інше. Є період, коли дуже хочеться зустрітися із студентами в аудиторії, вести з ними діалог. Але приходять час, коли виникає бажання усамітнитися, писати наукові статті, монографії та підручники, щоб викласти свої знання та результати на папері, передати здобутий досвід аспірантам та студентам.

Ще у 1982 році на шпальтах подарованого мені фізичного словника шкільна вчителька англійської мови Надія Сергіївна Стасєва, знаючи, хто був моїм науковим керівником, написала: «Хай живуть бор-

ці!» З того часу у розмовах з молоддю я люблю повторювати слова: «Вогонь гартує залізо, вода гартує тіло, а боротьба гартує волю і силу духу». Ці слова стали моїм життєвим кредом.

■ **На посаді проректора УжНУ Ви опікуєтесь наукою. Як коротко можна охарактеризувати сьогоднішній стан наукової роботи в університеті?**

Міністерство освіти і науки затвердило сім пріоритетних напрямів наукових досліджень. У цьому переліку УжНУ має дуже сильні позиції в таких областях, як математика і природничі науки, біологія і охорона здоров'я, гуманітарні дисципліни і суспільні науки. У цих напрямках працює чимало науковців не одного, а кількох факультетів, що дає можливість нам утримувати провідні позиції.

■ **Уже кілька років в УжНУ діє Науковий парк. Які головні завдання стоять перед цим підрозділом?**

Основне завдання науковців – продукування та передача нових знань. Їх ми матеріалізуємо у вигляді наукових результатів, оприлюднених у статтях, монографіях, підручниках. Наступним кроком має бути впровадження наукових результатів у вигляді конкретних розробок у виробництво. Ми давно мріяли про створення такої структури, яка даватиме можливість реалізовувати це завдання, забезпечувати трансфер технологій та створювати на основі здобутих нових знань привабливий інноваційний продукт. Це завдання ми й покладаємо на Науковий парк. Сьогодні ми уже маємо близько 60 наукових розробок, які готові запропонувати до впровадження у виробництво. Всі вони ввійшли в опублікований нами каталог інноваційних проєктів. Однак для успішної роботи Наукового парку, який є зв'язуючою ланкою між розробником продукції та її виробником, необхідно, щоб українська економіка, зокрема наша регіональна, потребувала цього.

■ **Сьогодні 90 % наукових досліджень в Україні проводяться саме в університетах. А якою є державна підтримка університетської науки?**

На жаль, в Україні до цих пір функціонує стара модель фінансування науки, тому державна підтримка університетської науки, де сьогодні реалізується багато важливих проєктів, є недостатньою. Основні кошти на науку держава спрямовує для потреб Національної академії наук. Очевидно, що справедливим було б співвідношення фінансування 50:50, оскільки в університетських науковців сьогодні здобутки аж ніяк не менші, ніж в академічних інститутах.

■ **Розкажіть про співпрацю науковців УжНУ із зарубіжними колегами.**

З перших років здобуття незалежності України наші міжнародні наукові стосунки набули надзвичайно позитивної динаміки в усіх сферах. На сьогодні УжНУ має більш ніж 100 підписаних угод з університетами Європи, Америки і Азії. Це дає можливість нашим працівникам, у рамках грантових проєктів та індивідуальних стажувань, проводити наукові дослідження у провідних світових наукових центрах.

Плідною і тривалою є співпраця з фізиками Вільнюського університету (Литва), Загребського університету (Хорватія), Братиславського університету ім. Коменського (Словаччина), Інституту експериментальної фізики Словацької академії наук в м. Кошице, Дебреценського університету (Угорщина) та багатьма іншими. У Литві моїми друзями є теперішній президент Литовської академії наук професор Юрас Баніс, професори Антанас Орлюкас і Альгірдас Кеженіс, з якими ми виконували ряд українсько-литовських проєктів, написали кілька десятків статей у престижних наукових журналах.

Довгі роки дружби та співпраці пов'язують мене з професором Младеном Краньчецом, колишнім дека-

ном геотехнічного факультету Загребського університету, професором Петером Кушом, який тривалий час був віцедеканом факультету математики, фізики та інформатики Братиславського університету ім. Коменського, професором Петером Копчанським, який очолював Інститут експериментальної фізики в м. Кошице, Шандором Кокенеші – професором Дебреценського університету. Для професійного зростання дуже корисними були закордонні стажування у Кентському державному університеті (2008 р., м.Кент, Огайо, США), Інституті експериментальної фізики Словацької академії наук (2009 та 2012 рр., м.Кошице, Словаччина), участь у багатьох міжнародних конференціях.

Серед нинішніх наукових пріоритетів – робота у Центрі колективного користування науковим обладнанням УжНУ, створеному нами у травні 2018 року. Для наукових лабораторій Центру придбано сучасні прилади, зокрема спектральний еліпсометр та раманівський спектрометр японської фірми Horiba, ІЧ Фур'є-спектрометр японської фірми Shimadzu, а також ряд інших спектрометрів та імпедансметрів. Одним з основних завдань Центру є створення молодим науковцям сприятливих умов для виконання наукових досліджень на сучасному експериментальному обладнанні та запобігання їхнього відтоку за кордон. Збереження молодих наукових кадрів для України шляхом створення цього Центру вбачаю одним із своїх пріоритетних завдань.

■ Ректор УжНУ В.Смолянка підписав угоду про співпрацю з Пекінським інститутом геноміки. Цей науковий напрям теж обіцяє бути перспективним?

Так, Пекінський інститут геноміки є світовим лідером у своїй галузі. Нині ні в Україні, ні в сусідніх з нами європейських країнах геномні дослідження не проводяться, оскільки немає обладнання для секвензації ДНК. Ми започаткували цей напрям з того, що науковці біологічного факультету вивчають геноми

двох рідкісних представників фауни і флори: птаха – лелеки чорного та рослини – гадючої цибульки трансильванської, занесених до Червоної книги України. На черзі – вивчення генома людини, що стане кроком до персоніфікованої медицини.

■ Університет є стартовим майданчиком для майбутнього покоління науковців...

УжНУ за своєю суттю є дослідницьким. Без залучення молодих людей до наукової творчості припиняться дослідницькі традиції наукових шкіл, які формувалися десятиліттями. Найперше ми ставимо вимогу, аби кожна бакалаврська і магістерська робота була завершеним науковим дослідженням. В УжНУ проводиться низка молодіжних наукових конференцій, конкурсів, олімпіад. Усе це – перші етапи майбутнього шляху у велику науку.

■ Як організована в УжНУ робота аспірантури і докторантури?

Аспірантура є своєрідною кузнею науково-педагогічних кадрів університету. З 2016 року навчання в аспірантурі відбувається відповідно до європейських стандартів. Відтепер аспіранти навчаються упродовж чотирьох років, два з яких – освітня складова, решта – наукова діяльність. Нині в УжНУ навчається більше 400 аспірантів і 20 докторантів, яких можна вважати каталізаторами наукових досліджень, саме ця молодь уже завтра візьме на себе основний тягар відповідальності за подальший поступ університету.

■ Чи буде продовження наукової династії Студеняків? Який професійний шлях обрали Ваші діти?

Донька Олеся, як і її мама, продовжує лікарські традиції нашої родини. Син Віктор поєднує у своїх нинішніх студіях фізику та інформатику, і я дуже сподіваюся, що він гідно продовжить наукові традиції родини.

Володимир Фекета: «Здоров'я людини найперше залежить від її ставлення до власного організму»

Найменший обласний центр України – трохи більше ніж 100-тисячний Ужгород – через різні причини ніколи не був і не є сьогодні крупним промисловим, банківським, торговельним чи транспортним центром. Його магнетизм завжди ґрунтувався на просвітництві. Ужгород нинішньої доби з упевненістю можна назвати університетським містом, адже майже 20 % його жителів навчаються та працюють у відомому на європейських теренах Ужгородському національному університеті. За останній час, відколи випускники УжНУ отримали можливість працювати в авторитетних наукових центрах, а в його аудиторіях почали навчатися громадяни сусідніх європейських і далеких

африканських та азійських країн – й знаним у світі. В УжНУ працюють сотні відомих науковців, які творять позитивний імідж університету, місту й Україні. В їхньому числі – Володимир Фекета, відомий український фізіолог, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри фундаментальних медичних дисциплін УжНУ.

■ **Ваше прізвище відоме в Закарпатті з давніх часів, відколи його уславив легендарний листоноша Федір Фекета. Ви його родич?**

Так, Федір Фекета був рідним братом мого прапрадіда. Моє дитинство минало практично на його подвір'ї у селі Тур'ї Ремети на Перечинщині, де проживала і наша сім'я. Батько працював у школі вчителем математики, а мама – медсестрою. Очевидно, що на вибір лікарської професії вирішальний вплив мала мамина робота. Але мене цікавив не стільки процес лікування, як таємниці людського тіла: з чого воно складається, як ці «внутрішні органи» людини функціонують і взаємодіють. По закінченні школи у 1977 році я подав документи для вступу на медичний факультет УжДУ. Того року конкурс був дуже великий. Можливість поступити на навчання після успішного складання першого іспиту мало всього семеро «золотих» медалістів. Мені, як і моєму майбутньому однокурснику, нинішньому ректору Володимиру Смоланці, це вдалося, і я повністю поринув у навчання. Та ще до завершення студіювання зрозумів, що ...не хочу працювати лікарем.

■ **Як Ви дійшли такого висновку? Боялися «різати по живому», неприємно чи нецікаво було «копирсатися» в людському тілі, безкінечно писати історії хвороб?**

Було все те, що ви кажете! А основною причиною стало усвідомлення (а за прожиті роки переконання лише зміцніло), що сама медицина не дає відповіді на дуже багато запитань. Навіть сьогодні, попри

усі досягнення людства, у лікарській практиці ми не надто віддалилися від Авіценни і Гіппократа.

Медицина – не та сфера, де є чіткі алгоритми. Брати на себе відповідальність за людське життя, діючи «наосліп», я вважав для себе неприйнятним. За час роботи лікарем пересвідчився, що процес лікування і співпереживання за долю пацієнта забирає від мене надзвичайно багато моральних сил, а дистанціюватися від проблем хворої людини – не в моєму характері.

Отож, після проходження інтернатури у райлікарні на Житомирщині та року практичної роботи у терапії я ухвалив для себе рішення вступати до аспірантури на спеціальність «фізіологія». Займатися наукою в інтересах медицини – мій свідомий вибір. Однак реалізувати прагнення стати аспірантом в Ужгороді, попри диплом з відзнакою та відмінні знання, було непросто... І тоді я вдався до нестандартного кроку – написав листа про бажання вчитися в аспірантурі і розіслав його до сорока науководослідних закладів усього Союзу – від туркменської столиці Ашхабад до російського Ярославля. Позитивну відповідь отримав лише з Мінська. Це мене надзвичайно окрило, і я засів за книги та почав готуватися до іспитів.

■ Чому, на Ваш погляд, позитивна відповідь прийшла з столиці Білорусі?

Це був 1984 рік, і такі поняття, як блат та особисті зв'язки, що передували нинішній корупції, міцно вкоренилися на теренах усього неозорого Союзу, у тому числі й в Україні. У Білорусі основи суспільного рівноправ'я були ще не настільки підточені, та й вчений секретар НДІ, як згодом з'ясувалося, був патологічним «бюрократом» і просто не міг не відповісти на лист, надавши формальну інформацію про можливість подати документи.

Успішно подолавши шалений конкурс – 7 чоловік на місце, я став аспірантом Інституту фізіології НАН Білорусі і потрапив на курс до дуже цікавого та непересічного вченого, академіка Миколи Арінчіна. Це була особлива людина, для багатьох досить конфліктна й «некомфортна», але надзвичайно розумна і порядна. Навчаючись під його керівництвом, за 3 роки я підготував і захистив кандидатську дисертацію, залишився працювати в Інституті фізіології на посадах молодшого та старшого наукового співробітника, навіть отримав можливість придбати кооперативну квартиру і забрати з Ужгорода до Мінська дружину і дітей.

Але період стабільності виявився недовгим. З розпадом СРСР фінансування академічної науки катастрофічно скоротилося, що практично зупинило проведення експериментів. Мій науковий керівник наполіг, аби я зосередився на написанні докторської дисертації. Результатом кількарічних старань став успішний захист у 1994 році в Інституті медико-біологічних проблем у Москві докторської дисертації за спеціальністю «фізіологія людини і тварини».

■ Розкажіть про специфіку Ваших наукових досліджень.

Академік М. Арінчін, на його думку, відкрив нову властивість м'язів – здатність не тільки споживати кров, але й самим функціонувати як своєрідна гемодинамічна «помпа». Якщо в експерименті м'яз ізольовати від системного кровотоку та стимулювати електричним струмом, то кров циркулює по ньому без участі центральної помпи – серця. Коли ми почали заглиблюватися в експериментальні дослідження, то з'ясували, що це не можна пояснити відомим фізіологічній науці явищем так званої «венозної помпи». Ми виявили інший дивовижний феномен – «капілярну помпу», коли найменші кровоносні судини взаємодіють з м'язовими волокнами при кожному

їх скороченні. З'ясувалося, що не тільки серце по-стачає кров у м'язи, але й м'язи повертають кров до серця, і від стану скелетних м'язів суттєво залежить стан самого серця. Простіше кажучи, якщо м'язи «сачкують» – серце перепрацьовує. Разом з тим, аби м'язи розвантажували серце, їм слід підбирати оптимальний режим роботи. Пошуком цих режимів ми якраз і займалися. Активуючи м'язи спеціальними вібраторами, ми переводили роботу серця у дуже ощадливий режим, оптимізували його функціональний стан. Запустити такий режим можна й без вібраційних пристроїв – зусиллями самого організму.

Це відкриття докорінно змінює підходи до оздоровчої роботи. Наприклад, у космонавтів під час тривалих польотів «м'язові серця» переставали працювати, оскільки за умов відсутності гравітації втрачали тонус. А якщо так, то їх необхідно навантажувати. Тому за нашими рекомендаціями до програми реабілітації космонавтів включили щоденні тренування внутрішньом'язових «сердеч», які просто дивовижно поліпшували фізичний стан організму. Згодом наш метод почали застосовувати і під час тривалих космічних експедицій безпосередньо на орбіті.

Саме Інституту фізіології АН Білорусі, де я працював, належить пальма першості в теоретичному обґрунтуванні цього методу. У ті роки багато провідних учених негативно ставилися до цієї концепції. Попри це, я успішно захистив дисертацію в Інституті медико-біологічних проблем АН РФ, який займався медичним забезпеченням космічної програми колишнього СРСР. Причому підтримали мене саме практики, які на власному досвіді пересвідчилися в ефективності запропонованого підходу. Але продовжувати наукові дослідження в Мінську через відсутність фінансування уже не було можливості.

■ Чи отримали Ваші дослідження подальший розвиток і застосування?

Ми говорили про використання наших напрацювань у космосі. Інша важлива область – лікувальна фізкультура. Фізична активність – двобічно гостра зброя, і від її правильного застосування залежить стан і здоров'я мільйонів людей. Коли я був студентом, нас вчили, що хворий на інфаркт міокарда не повинен навіть пальцем ворушити, бо навантаження на серце може бути смертельним. І дійсно, у той час смертність від інфаркту сягала до 80%. У наш час уже застосовується активний режим реабілітації – раннє вставання з ліжка і дозовані фізичні навантаження, що суттєво позначилося на результативності лікування. Однак серйозного наукового обґрунтування цього клінічного досвіду так і немає. Мої дослідження та наукові напрацювання моїх учнів спрямовані на отримання даних, що створюють таке підґрунтя.

Що повинна для себе винести з цього пересічна людина? Слід чітко розуміти, що обмеження фізичної активності перевантажує роботу серця, і якщо ми хочемо зберегти його для щасливого і здорового життя, слід більше рухатися і займатися фізичними вправами. Це під силу кожному! Проте відкритим залишається питання про вибір типу, тривалості та інтенсивності м'язових навантажень. Тут не може бути єдиних уніфікованих рекомендацій. Але з урахуванням нашої концепції грамотний фахівець може запропонувати найбільш адекватний для пацієнта руховий режим. Мабуть єдиним універсальним видом м'язової активності, що практично не має протипоказань, є ходьба у помірному темпі (не менше 10000 кроків на добу).

■ Припинення наукових досліджень спонукало до повернення у рідний край?

Так. Довідавшись про мою ситуацію у Мінську, тодішній декан медичного факультету УжНУ В.Бора запропонував мені роботу на кафедрі

фізіології, де була вакансія. Звісно, повернення додому було омріяним, але складним. Найперше – я не мав досвіду викладацької роботи. По-друге, рівень викладання фізіології в університеті був доволі невисокий, без урахування наявного світового досвіду. Тим часом саме фізіологія є базовою медичною дисципліною, необхідною лікареві для вирішення основних професійних завдань: діагностики, профілактики та лікування захворювань.

Словом, я зрозумів, що треба все змінювати і, попри шалений спротив, взявся переробляти університетський курс. Потужну і всебічну підтримку в цьому отримав від ректора Володимира Сливки, й у 1998 році мене, не без протистояння, обрали завідувачем кафедри фізіології УжНУ. Саме тоді ми першими в університеті впровадили комп'ютерні методи оцінки знань. Робота пішла, наші студенти навіть почали завойовувати призові місця на всеукраїнських олімпіадах з фізіології та патологічної фізіології. Але наукою відтоді став займатися менше, що дало підставу моєму синові згодом заявити, що він хоче бути справжнім науковцем, а не таким, як я...

■ Наскільки передові дослідження впроваджуються в сучасній вітчизняній медичній освіті? І загалом, як би Ви оцінили ситуацію в цій сфері?

На жаль, ситуація в цій сфері не відповідає світовому рівню ні за змістом, ні за формою, і потребує невідкладних кардинальних змін. Перш за все – рівень знань абітурієнтів надзвичайно низький. За моїми спостереженнями, в аудиторіях не більше 30% студентів здатні засвоювати програму. Викладати у групах «бюджетників» і «контрактників» – велика різниця. Перші мають мотивацію вчитися, другі, що навчаються за батьківські гроші, як це не парадоксально, – ні! Це розбещує студентський за-

гал, створює передумови для корупції у викладацькому середовищі.

У цивілізованому світі, куди прагнемо інтегруватися й ми, питання якісної медичної освіти давно вирішено. Воно забезпечується ліцензованими іспитами – на взірець теперішніх наших «кроків». Їх проводить не виш, а окрема організація, у якій працюють фахівці топ-класу. У нас, на відміну від США, ця система не спрацьовує, оскільки до 70% тестів повторюється наступного року і є у відкритому доступі. Це призводить до того, що, у кращому випадку, студент «зазубрює» матеріал. Нещодавно нарешті МОЗ України вирішило ввести екзамен, який називають IFOM – аналог американського «ступу», й адмініструватимуть його не в Україні. Пілотне тестування цього проєкту уже проводили на четвертих курсах наших медичних вишів. Позитивний результат продемонстрували всього ...30% студентів. Я дуже великий прихильник цього методу контролю знань, хоча й усвідомлюю, що він шокує багатьох студентів та викладачів. Але альтернативи немає, оскільки саме IFOM найсильніше мотивує студента вчитися і виводить із системи випадкових людей – як студентів, нездатних опанувати програму, так і викладачів, нездатних ефективно працювати зі студентами.

Ще одна складова – достойний рівень заробітної плати у викладачів та лікарів, який міг би мотивувати їх працювати ефективно і добросовісно, давав можливість думати про підвищення своєї кваліфікації, а не про те, як звести кінці з кінцями. Приємно констатувати, що впродовж останнього часу зарплати у лікарів первинної ланки виросли майже до рівня наших країн-сусідів. Я впевнений, що якби студент знав, що після завершення навчання він буде забезпеченою людиною, то його становлення до навчання було б набагато серйознішим.

■ Суспільство діаметрально протилежно сприйняло реформи медичної галузі...

Вирішальним чинником медреформи є готовність самого суспільства сприйняти її та політична воля керівництва країни. Принцип «бюджетні гроші йдуть за пацієнтом» є правильним і сприяє фаховому вдосконаленню лікарів наразі первинної, а потім і вторинної ланки. Але навіть цей принцип не гарантує повноцінного фінансування охорони здоров'я. Це спроможна забезпечити тільки страхова медицина.

Та найбільше мене непокоїть, що акцент у розмовах про реформування галузі робиться її фінансуванні. Але ж відомо, що медицина забезпечує тільки 10-15 % здоров'я населення. Ще 30 % – це генетика, 10-15% – екологія, а 30-40% – здоровий спосіб життя! А його більшість українців явно недооцінює. Усвідомлення кожною людиною, що стан твого здоров'я залежить найперше від тебе самого, від ставлення до себе, свого організму, є основою здоров'я усієї нації.

У здорового способу життя є три складові: здорове харчування, рухова активність і запобігання психоемоційному стресу, який супроводжує наше життя. Треба розуміти, що короткотерміновий стрес, який мобілізує властивості організму, нешкідливий, шкідливо знаходитися в такому стані без емоційної розрядки тривалий час. Якщо самому регулювати ці фактори, то вони важать набагато більше для здоров'я, ніж медицина. Це розуміють у цивілізованому світі, на часі це порозуміти й нам. Йдеться про щоденну фізичну активність. Останнім часом з приємністю спостерігаю тенденцію до стрімкого зростання інтересу до занять фізкультурою, а переповнені тренажерні зали Ужгорода, кількість яких зростає, переконує, що стаються позитивні зрушення у людській свідомості в цьому напрямі.

■ Ви читаєте лекції й студентам-іноземцям. Які Ваші враження?

Лікарський фах на медичному факультеті №2 здобувають понад 1000 вихідців з Індії, африканських та арабських країн. У ментальному та освітньому сенсі це різні люди. Найперша проблема – доволі низький рівень базових знань. У середовищі іноземців ситуацію ускладнює ще й слабе володіння англійською мовою, характерне для значної кількості студентів, особливо вихідців з арабських країн, що накладає відбиток на якість навчального процесу. Найбільш старанними у навчанні є африканці. Певна частина студентів-іноземців уже має первинну біомедичну освіту, й з ними працювати дуже приємно.

■ Ваші сини теж пішли у науку...

Моя родина – це моя гордість, розрада і душевний затишок! Дружина Тамара більше 30 років працює дитячим травматологом і дуже добре розуміє мої професійні інтереси, підтримує мене у всіх питаннях. Старший син закінчив математичний факультет УжНУ, навчався в аспірантурі КНУ ім. Т.Шевченка, нині працює в університеті м.Кіль (Німеччина), має свою сім'ю. Він є успішним науковцем, займається такими абстракціями, які й мені не завжди зрозумілі... Молодший син після медфаку УжНУ, як і я, лікарем не став, а вступив в аспірантуру відомої медичної школи Baylor College of Medicine у США, по закінченні якої захистив дисертацію і нині працює постдоком в Єльському університеті, який разом з Гарвардським і Принстонським університетами складають так звану «Велику трійку».

Знаєте, попри усі наявні проблеми, велика частина сьогоденної молоді є позитивною, ерудованою, знаючою і соціально активною. Поки суспільні інституції і політики десятиліттями дискутують про європейську інтеграцію України, вони самостійно переймають європейські норми життя і потім запроваджують їх в Україні. Це тішить і вселяє оптимізм. ■

Любомир Белей – взірець принципового вченого, який займався справжньою наукою

Видатному угорському письменнику і засновнику угорської Академії наук Іштвану Сечені належить напрочуд влучний вислів: «Нація живе у мові, бо якщо не там, то де?». Щоразу згадую цю крилату фразу, коли заходить мова про світлої пам'яті професора Любомира Белей. Людина енциклопедичних знань, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, директор Інституту україністики ім. М. Мольнара Ужгородського національного університету, автор численних наукових розвідок у царині української та старослов'янської мов Л.Белей був відомим і авторитетним в Україні, та й на світових обширах, науковцем-мовознавцем, дослідником української та слов'янської ономастики, історії української літературної мови, старослов'янської мови, мови та культури української діаспори, плідно працював у царині лексикографії і перекладу.

Широке визнання у наукових колах отримали його фундаментальні праці «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст.» (1995), «Старослов'янсько-український словник» (2001), «Нова українська літературно-художня антропонімія» (2002), «Українські імена колись і тепер» (2010), «Ім'я дитини в українській родині» (2011), «Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови» (2015). Останньою помітною прижиттєвою роботою професора Л.Белея стала книга «Русинський» сепаратизм: націстворення *in vitro*», яка побачила світ наприкінці 2017 року та мала значний суспільний резонанс.

Лише особистими стараннями Любомира Белея був належно поцінований в Україні звитяжний труд видатного світоча на ниві україністики Михайла Мольнара – у лютому 2007 року в Ужгородському університеті створено НДІ україністики, який названо на честь великого ученого і патріота. За цей час співробітники НДІ започаткували наукову серію *Ucrainica: ad fontes* та перевидали низку маловідомих в Україні україністичних праць Д.Дорошенка, Є.Маланюка, А.Животка, Г.Костельника, Ю.Шевельова, а також самого М.Мольнара. Спільно з видавництвом «Темпора» підготовлено електронну версію раритетних україністичних видань із книгозбірні М.Мольнара – «Фонд Михайла Мольнара», з якими сьогодні можна ознайомитися на сайті університетської бібліотеки.

Праці професора Л.Белея лягли в основу багатьох дипломних та дисертаційних робіт, під його керівництвом захистили кандидатські дисертації семеро перспективних науковців. Слово Любомира Омеляновича в науці, суспільному житті краю високо цінувалося.

Окрім наукової та викладацької роботи, Любомир Белей активно займався публіцистикою. Його

компетентні і фахові публікації на злободенні суспільні теми на своїх шпальтах регулярно вміщували «Український тиждень», «День», «Дзеркало тижня», провідні ЗМІ Закарпаття.

Талановитий педагог і науковець, він мав глибоку шану і повагу серед колег і студентів. За словами письменника і публіциста, випускника філфаку УжНУ Андрія Любки, «професор Белей робив провінційний філфак непровінційним. Він був ніби інопланетянином – настільки вирізнявся в усьому. Був взірцем принципового вченого, який займається справжньою наукою, якого друкують у Києві й Львові, якого знають і запрошують на лекції в університети різних країн».

Він вирізнявся не тільки глибокими знаннями та ерудицією, але й активною громадянською позицією, завжди був у вирі суспільно-політичних подій, упродовж багатьох років активно виборював і не менш активно відстоював державну незалежність України, її демократичний європейський вибір.

Професор Любомир Белей багато писав і видавав. Його остання книжка – «Русинський» сепаратизм: націєтворення *in vitro*», що побачила світ у 2017 році у видавництві «Темпора». Майже 400-сторінкова монографія на науковому рівні аргументовано і доказово викриває таке небезпечне явище, як неорусинство, його генезу і причини, головних дійових персон і особливості функціонування в різних країнах. У ній автор дає різнобічний аналіз різних проявів «русинського» сепаратизму в Закарпатській області України та на суміжних теренах сусідніх держав. «Русинізація» українців та українських земель за Карпатами має важливе геополітичне значення, її задумано як перешкоду на шляху до європейської інтеграції України. Мета неорусинської доктрини – заперечити українськість історичного Закарпаття. «До кінця ХІХ – початку ХХ ст. усі мешканці Галичини,

Буковини, Закарпаття були русинами. ...Усі ми – русини. Франко говорив, що він вигодуваний твердим руським хлібом... Це наше велике лихо, що від нас украли самоназву», – вважав Любомир Белей.

Фахівці відзначали, що подібної книги про цей політичний рух, що вміло маскується під етнічний, в Україні ще не виходило. «Україна все ще погано усвідомлює небезпеку сепаратизму, який розпалюють на Закарпатті, в тому числі й закордонні центри. Ми розводимося про демократію і лібералізм, коли проти Української держави вчиняють сплановані провокації, які можуть призвести до серйозних деструктивних наслідків. Події в Криму та на Донбасі мають раз і назавжди викоринити нашу пасивність та інфантильність у питаннях національної безпеки. Будь-яким спробам дезінтегрувати українську націю слід одразу класти край», – наголошував й автор видання.

Не без іронії Любомир Белей назвав свою книгу «Націєтворенням *in vitro*» («з пробірки»), аби вказати на відсутність природних передумов для творення нового слов'янського народу на Закарпатті. «Хочете створити з пробірки новий народ – ваша справа, але не на українській культурній спадщині», – казав Любомир Белей. І тут Україні слід проявити таку ж принциповість, з якою Греція відстоювала історичне право на назву своєї північної провінції Македонія й домоглася свого.

На жаль, доля була невблаганною до видатного мовознавця і щирого патріота. Професор Любомир Белей раптово пішов у Засвіти в розквіті творчих сил у 56 років. Але навіть те, що він встиг зробити за той короткий час, який відвела йому доля, залишиться неоціненним інтелектуальним скарбом у загальнонаціональній науковій спадщині, а він сам житиме в нашій пам'яті. І мові.

Олександр Рогач: «Я вдячний усім вчителям, які були в моєму житті»

Ужгородський національний університет сьогодні є найпотужнішою організацією та найбільшим трудовим колективом Закарпаття. Адміністративна робота у багатотисячному колективі вимагає чіткої самоорганізації, адже від цього залежить трудовий ритм усього колективу. Про специфіку організаційної роботи, особистий шлях та мотивацію до успіху в професії, нові можливості, які відкриваються перед студентами, наша розмова з проректором УжНУ, доктором юридичних наук професором Олександром Рогачем.

■ **Пане Олександрє! Яким був Ваш шлях до університету?**

Я визначився зі своєю майбутньою професією ще під час навчання в Ужгородській ЗОШ №15. На мій вибір вплинув відомий вчитель-юрист Федір Брецько. У 9 класі він викладав у нас правознавство, і саме завдяки йому я полюбив цю дисципліну. Федір Федорович має педагогічний талант відчувати тих учнів, які здатні з його предмету піти далі, тому всіляко допомагав реалізувати їхній потенціал.

У 1994 році, навчаючись в 11 класі, я взяв участь у загальноукраїнській олімпіаді з правознавства в Луцьку, де зайняв друге місце, а мій товариш, майбутній однокурсник Вадим Чепурнов, третє. Представники журі олімпіади запрошували призерів на навчання до різних вишів, зокрема Академії СБУ, Київського національного університету ім. Т.Шевченка, але я вибрав юрфак УжНУ і жодного разу про це не пошкодував.

Юридичний факультет закінчив у 1999 році, наступного року поступив в аспірантуру, а через три роки захистив кандидатську дисертацію в КНУ ім. Т.Шевченка. З 2000 року працював в університеті на різних посадах, починаючи від асистента. Фактично пройшов усі щаблі викладацької діяльності на юридичному факультеті, і в 2011 році захистив докторську дисертацію, так само в КНУ ім. Т.Шевченка.

■ **Який напрям в юриспруденції Ви для себе обрали?**

Мої дисертаційні роботи захищені з теорії держави і права. По кандидатській дисертації склалася досить унікальна ситуація – Вища атестаційна комісія присудила мені ступінь кандидата юридичних наук за двома спеціальностями: теорії держави і права, історії політичних і правових вчень, а також конституційного права. Вдячний науковому керівнику Юрію Михайловичу Бисазі, який допомагав мені в науковій роботі.

З 1997 року, ще будучи студентом, почав працювати за професією. Поєднання практики і теорії, бажання працювати за професією сприяло моєму особистому розвитку. З одного боку було складно – ти студент, ходиш на пари, готуєшся, а після навчання йдеш працювати, а з іншого – набуваєш неоціненного досвіду.

Перша моя робота була юрисконсультом страхової компанії «Оранта», потім певний час працював у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Після того – юридична практика. Я працював з приватними компаніями, яким надавав правову допомогу. Робота юристом у бізнесі дала великий життєвий і професійний досвід, який допоміг мені в адміністративній роботі в університеті.

■ **Яка робота Вам цікавіша – практична юриспруденція чи викладання?**

Я б їх не розділяв. До кожної з них у мене своя прихильність. Практика давала можливість бачити проблемні моменти, знаходити різні шляхи для їхнього вирішення. У бізнесі перед юристом ставиться завдання, яке слід вирішити максимально ефективно і швидко, і, звичайно, законно. Це було для мене дуже цікаво. Матеріальна сторона також давала про себе знати, адже на зарплати в університеті вижити було досить складно. Наукова і викладацька робота – це своєрідна віддушину, тому дуже шкода, що зараз маю набагато менше часу на неї.

■ **Чи подобається Вам адміністративна робота і чи важко було адаптуватися до неї?**

Спочатку було важко, адже адміністративна робота специфічна. Але поступово втягнувся. Університет – величезний механізм, де трудиться близько трьох тисяч працівників, навчається майже 15 тисяч студентів. Виникають різні проблемні питання, у вирішенні яких мені допомагає досвід у правовій сфері.

Сказати, що робота не подобається, – злукавити. Якщо б не подобалася – я б тут не працював. Науку теж намагаюся не залишати, я є керівником проєкту «Юридичні механізми забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб у контексті захисту національної безпеки та євроінтеграції України», який виграла команда молодих науковців нашого університету у складі Менджул М.В., Білаш О.В., Ступник Я.В., Сюсько М.М., Полюжин І.М., Паніна Ю.С. У моєму доробку – понад 100 наукових і навчальних праць, серед яких є і рекомендовані МОН України підручники і посібники з цивільного права, порівняльного права, муніципального права, конституційного правознавства України.

Викладанням займаюся також, але у зв'язку зі своєю посадою лише в обсязі, дозволеному законодавством. Лекції для мене – це можливість спілкуватися зі студентами, знати їхні проблеми, ділитися своїми знаннями і досвідом, а також постійне самовдосконалення.

■ Які пріоритети поставили для себе у проректорській роботі?

Обов'язки між проректорами чітко розподілені. У моїй компетенції – юридичний та фінансово-економічний блоки університету. Це юридичний відділ, бухгалтерська служба, планово-фінансовий відділ, тендерний комітет, а також відділ організації документообігу, відділ методично-організаційної роботи та контролю, архів. Є також кураторство роботою юридичного факультету та факультетів економічного спрямування. Особисті пріоритети в роботі для мене чіткі – це відданість справі, порядність, людяність, професіоналізм. Цього намагаюся вимагати і від підлеглих.

■ Зміцнення і оновлення матеріальної бази вишу теж Ваша сфера впливу?

Так, і ця робота ведеться послідовно і цілеспрямовано протягом трьох останніх років. У першу чер-

гу значні фінансові ресурси спрямовуються на ремонти гуртожитків, адже не секрет, що капітальних вкладень у них не було фактично з моменту введення в експлуатацію. А це – середина 60-х років ХХ століття. Не залишаються поза увагою навчальні приміщення. Ми свідомі того, що багато роботи попереду, і проблеми вдосконалення матеріально-технічної бази університету є для нас першочерговими.

■ Які закупівлі є пріоритетними? Як і хто визначає ці пріоритети?

У першу чергу змінилася філософія планування закупівель. Наказом ректора затверджений Порядок проведення процедури закупівлі структурними підрозділами університету. Кожен структурний підрозділ має можливість заповнити електронну заявку на закупівлю комп'ютерного обладнання, оргтехніки; парт, стільців для потреб навчального процесу; канцелярських товарів; специфічних товарів та обладнання для потреб навчального процесу.

Заявки піддавалися редагуванню з урахуванням фінансових ресурсів бюджетною комісією університету. Таким чином, ми, по-перше, можемо спланувати закупівлі, визначити потреби всіх структурних підрозділів та передбачити фінансування цих потреб на кожен наступний навчальний рік. А, по-друге, розробити механізм, яким план закупівлі, фінансові ресурси на її проведення визначаються не одноосібно, а колегіальним органом – бюджетною комісією.

■ З яких джерел фінансування проводяться закупки?

Закупівлі проводяться винятково за рахунок коштів, які заробив виш, з так званого спеціального фонду. Упродовж останніх років маємо позитивне сальдо. Це свідчить про правильну фінансову політику вишу, яка дозволяє нам не лише ефективно проводити закупівлі, а й вчасно виплачувати заробітні

плати, надавати матеріальні заохочення працівникам, оплачувати комунальні платежі, відрядження студентам та професорсько-викладацькому складу. До речі, УжНУ один з небагатьох вищих навчальних закладів України, який кожної зими працює у робочому режимі – викладачі не відправлялися у відпустки без збереження заробітної плати, всі корпуси і гуртожитки університету опалюються.

■ Як і де можна простежити процес закупівель університету?

Процес закупівель університету є прозорим та публічним. З ним можна ознайомитися у системі Prozorro. Система публічних закупівель Prozorro забезпечує можливість аналізувати всі тендерні процедури, які проводить університет, а також ознайомитися з прямими договорами, які укладені УжНУ з контрагентами на суму, що перевищує 50 тис. грн. Інший публічний ресурс, в якому відображені всі без винятку транзакції університету, – <https://spending.gov.ua/web/guest/transaction>.

■ Чому робота в системі Prozorro є важливою для університету?

Значення цієї системи важко недооцінити. Що вона дає для університету? При правильному підході до формулювання предмету закупівлі, визначенні якісних і кількісних характеристик, проведення закупівель в системі Prozorro дає відчутну економію бюджетних коштів. Однак, заради справедливості, не можу не відмітити, що в Prozorro є і негативна сторона. Не завжди здешевлення вартості – це добре, оскільки воно може вплинути на якість. Особливо це стосується виконання робіт і надання послуг. Університет не задоволений роботою деяких постачальників послуг, які перемогли в тендерній процедурі. Але, на мою думку, тут проблема не в Prozorro, а в низькому рівні ведення бізнесу в Україні.

■ **У керівника такого рівня прозорим є і приватне життя. Як Ви реагуєте на ті закиди, які трапляються в деяких інтернет-виданнях?**

Спочатку сприймав це трохи болісно. Адже ці матеріали читають друзі, рідні, люди, які тебе знають і поважають. Зараз вже виробився імунітет. Слід розуміти, що не можна дійти до своєї мети, якщо кидати каміння в кожну собаку, яка на тебе гавкає. Мета у мене є – зробити максимально, що в моїх силах, для розвитку університету. І я думаю, що більшість людей, співробітники університету, можуть об'єктивно оцінити роботу нашої команди, проаналізувати й порівняти досягнуті результати з попередніми роками. Я свідомий того, що невдоволені з різних причин у такому великому колективі є і будуть. Але ректорат відкритий до спілкування, обговорення існуючих проблем та й об'єктивної критики.

Ми знаємо, хто стоїть за цими «сірими» сайтами та сторінками в соціальних мережах. Всі публікації анонімні, офіційної реєстрації сайтів немає, і вступати в дискусію з ними, тим паче виправдовуватися, не бачу сенсу. За короткий проміжок часу в університеті за «допомогою» цих осіб відбулося безліч перевірок різних контролюючих органів, починаючи від Секретаріату уповноваженого з справ людини, МОН, закінчуючи правоохоронними органами. Однак жодних суттєвих порушень у діяльності університету не виявлено.

■ **Що надає Вам наснаги?**

Передусім це відпочинок у колі сім'ї. Для мене ці речі є пріоритетними в житті. У мене дві чудові доньки, і ті години відпочинку всією сім'єю, які бувають нечасто, роблять мене щасливим, дають натхнення працювати. Щасливий і тим, що маю дружину, яка мене підтримує, батьків.

Особливе ставлення в мене до друзів. У моєму житті є люди, з якими я спілкуюся вже не один рік.

Це істинна дружба, в якій нема користі, яка не залежить від посад, відстаней.

Також дуже люблю поезію Єсеніна, Блока, Окуджави, Ліни Костенко. Багато віршів знаю напам'ять. Раніше систематично грав у футбол, однак останні кілька років не маю на це часу, але сподіваюся все ж його знайти, адже, скільки себе пам'ятаю, грав постійно, незважаючи на погоду та пору року.

■ Хто для Вас є моральним ідеалом?

Перш за все це мій батько. Його моральним принципом можна позаздрити, і я намагаюся в житті слідувати їм. Я вдячний усім вчителям, які були у моєму житті, адже кожен з них вклав частинку в формування моєї особистості.

■ Що порадите студентам, на що їм орієнтуватися в досягненні своїх цілей?

Якщо хочеш реалізувати себе повною мірою і стати успішним, потрібно працювати над собою з студентських років. За короткий проміжок часу до нас звернулися багато підприємств з пропозицією працевлаштування студентів. Причому це різні сфери – інженерна, економічна, технічна. І ми не завжди могли знайти бажаючих! Коли я навчався, не було вдосталь літератури, ще не було інтернету, але ми намагалися «вигризти» знання і реалізувати себе, а з 3-4 курсу більша частина моїх однокурсників вже працювала.

Я б побажав нинішнім студентам бути активними, ініціативними, використовувати всі ті можливості, які дає університет, поєднувати навчання з практичною роботою і вірити у власні сили.

Ігор Король: «Найважливіше – дати можливість студентам самореалізуватися»

Найбільшим багатством Ужгородського національного університету є його студенти. Робота з ними, не тільки у плані навчання, але й проведення культурних, спортивних заходів є надзвичайно важливою для повноцінного університетського життя. Про організацію громадського життя, студентського дозвілля, профорієнтацію і працевлаштування випускників, впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес та особистий шлях до вишу – розмова з проректором УжНУ, доктором фізико-математичних наук професором Ігорем Королем.

■ **Пане Ігоре, коли Ви уперше відкрили для себе УжНУ?**

Ужгородський національний університет постав у моєму житті ще змалечку. Мій батько, доцент Іван Король, багато років працював на математичному факультеті, є одним із засновників інженерно-технічного факультету УжНУ, до недавнього часу завідував кафедрою комп'ютерних систем та мереж. Мама закінчила медичний факультет і працювала лікарем. Для дітей дуже важливим є те, що роблять батьки. Я брав приклад з батька – він завжди повністю віддався роботі.

Уже в 6-7 класах я займав перші місця на обласних олімпіадах з математики, а з 8 класу поступив на навчання у фізико-математичну школу-інтернат при Київському держуніверситеті ім. Т. Шевченка. Там зустрів чудових вчителів, які допомагали досягати висот у навчанні, та друзів, з якими дотепер підтримую стосунки, незважаючи на те, що вони розкидані по цілому світу – США, Канада, Росія, Великобританія.

■ **Де Ви здобували вищу освіту?**

У 1987 році, після закінчення з медаллю школи-інтернату, постав непростий вибір – де продовжувати навчання? Це було дуже цікаве літо! Коли сьогодні чую нарікання, що треба складати 4 предмети на ЗНО, згадую себе – тоді я склав 16 екзаменів – 6 випускних і 10 вступних!

Склалося так, що я готувався до вступу у Московський фізико-технічний університет. Але мені не сподобалася його атмосфера, і, незважаючи на те, що я успішно склав всі іспити, вирішив забрати документи.

Нема нічого випадкового в житті – зі мною був друг з київської школи, який поступав у Московський державний університет ім. М. Ломоносова. Питаю його: «Юрко, ти дорогу знаєш, ми встигаємо»? Він

мене провів найкоротшим шляхом до центрального корпусу МДУ, документи на механіко-математичний факультет я подав за 15 хвилин до завершення прийому заяв.

Наступного дня вже був письмовий іспит з математики, найбільш строгий, я його успішно склав, як і всі інші вступні випробування, і вступив на механіко-математичний факультет Московського університету. Тут втрутилася доля, і я їй вдячний за це.

■ Чим запам'яталось навчання в університеті?

Навчання було нелегким, але цікавим та насиченим. Нелегким тому, що рівень Московського університету – дуже високий. Це був найкращий університет Радянського Союзу. До прикладу, Володимир Арнольд, вчений зі світовим іменем. Його лекції з диференціальних рівнянь були надзвичайно цікаві, але і надзвичайно динамічні – ти або записуєш, або вслуховуєшся і розумієш. Робити одночасно і перше, і друге було важко, я встигав тільки пів лекції, конспекти потім брав у однокурсниць. На першій лекції Арнольда аудиторія була вщерть забита, студенти стояли в проходах, сиділи на підвіконнях, сходах. Іншим прикладом лектора для мене є Ольга Арсеніївна Олейник, лекції якої вирізнялися фундаментальністю та широтою висвітлених задач.

■ Яким було Ваше дозвілля під час навчання?

Життя в Москві було багатогранним. Перша половина дня – заняття в університеті, лекції, читальні зали, друга половина – суспільне життя. Московський університет був завжди у вирі громадських подій – це час перебудови, приїзд Рональда Рейгана, він виступав в університеті, протистояння Горбачова і Єльцина, ГКЧП.

Пам'ятаю, на мене дуже сильне враження справив твір О.Солженіцина «Один день из жизни Ивана Денисовича». Я читав його у зошиті, переписаним від руки у кожну клітинку, – «самвидав». Це був час,

коли почали друкувати А.Ахматову, М.Булгакова та інших раніше заборонених авторів. У Союзі ставало вільніше з висловлюванням альтернативних поглядів, ми спілкувалися з ведучими програми «Взгляд». Я брав участь у команді КВК МДУ, зрештою, Валдіс Пельш, Алексей Кортнев та група «Несчастный случай», які були основою цієї команди, – були з нашої «тусовки».

Коли я закінчував МДУ, Україна була вже незалежною державою, а в Москві на повну силу вирували «бурхливі 90-ті», тому, незважаючи на пропозицію наукового керівника поступати в аспірантуру, повернувся в Ужгород. Одночасно завершував навчання на економічному факультеті, навчався в аспірантурі і був асистентом кафедри диференціальних рівнянь та математичної фізики. Працював на всіх посадах: викладача, старшого викладача, доцента, професора. У 1996 році захистив кандидатську дисертацію і тим завів гарну традицію на математичному факультеті – захищатися достроково в 25 років. У 2011 відбувся захист докторської дисертації. Обидва – на механіко-математичному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка.

Всім, чого домігся у житті, в першу чергу завдячую батькам, які зробили все для мого зростання, дали мені коріння і крила, а також вчителям, які супроводжують мене все життя. Вчитель – це не тільки та людина, яка читає лекції, але і та, в якій ти вчишся щодня життєвому досвіду. В кожного я намагався взяти те, що є позитивним, є й люди, в яких я вчився, як не слід робити. Я дякую долі, що на життєвому шляху зустрів багато людей, з яких я міг брати приклад. Особливо вдячний людям, які відкрили для мене математичні вершини і навчили їх долати, заходити за межі наукового горизонту, – професору Миколі Йосиповичу Ронто та академіку Миколі Олексійовичу Перестюку.

■ Як складалася Ваша проректорська діяльність?

Я ніколи не мріяв про посади, займався тим, що мені подобалося, – науковою та викладацькою роботою. Коли мені запропонували посаду заступника декана, відмовився, потім кілька разів пропонували посаду завідувача кафедри, але я також відмовлявся, натомість вибрав навчання в докторантурі.

Проректорська посада для мене була абсолютно неочікуваною, мені її запропонував ректор Володимир Смоланка. Перехід від викладацької, наукової діяльності до адміністративної став новим серйозним викликом, зумовив суттєве перепрофілювання. Посаду проректора я розглядаю як можливість реалізовувати свої задуми, своє бачення того, як мають розвиватися процеси в університеті.

■ Які сфери університетського життя входять до Вашої компетенції?

Гуманітарно-виховна робота, профорієнтація, питання ліцензування та акредитації, ІТ-напрямок, кураторство факультетів: здоров'я та фізичного виховання, туризму та міжнародних комунікацій, інформаційних технологій, математичного та інженерно-технічного.

■ Як Ви співпрацюєте з органами студентського самоврядування та студентською профспілкою?

З органами студентського самоврядування – студрадою та профкомом студентів – ректорат співпрацює дуже тісно. Більшість заходів організуємо спільно. Проводяться систематичні зустрічі із студентським активом, уважно вивчаються пропозиції та побажання, що висловлюють студенти, активно підтримуються нові ініціативи студентської молоді, адже за нею майбутнє.

■ Як студенти проводять свій час поза аудиторіями?

Найважливіше – дати студентам можливість самореалізуватися. У нас діє розгалужена система позааудиторних виховних заходів, ми намагаємося створити умови для всебічного розвитку особистості, зростання загальної культури, залучаємо молодь до науково-технічної, мистецької, інноваційної діяльності, спорту.

Не забуваємо про життя студентів після пар. Вони мають можливість різноманітно проводити вільний час, зокрема в університеті функціонують вокальна студія «Соло міо», чоловіча хорова капела «Боян», громадська молодіжна організація «Рок за здоровий спосіб життя», дім історичного танцю «Тартан», рок-гурти «Допінг», «Каструм», фольк-гурт «Віднова», громадська молодіжна організація «Айсек» та значна кількість гуртків, де студенти мають змогу реалізовувати свої творчі здібності і таланти. Щороку в листопаді відзначаємо Міжнародний день студента, проводимо мистецький конкурс художньої самодіяльності «Студентська осінь», інтелектуальну гру «Брейн-ринг», кубок з футболу.

Важливо пам'ятати, що більшу частину вільного часу студенти проводять поза аудиторіями, тому необхідно створювати умови для комфортного проживання у гуртожитках і здорового способу життя. Університет робить все необхідне для того, щоб студенти мали можливість жити і навчатись у комфортних умовах. Щороку проводяться ремонти в аудиторіях, оновлюються комп'ютерні класи. Зрозуміло, що наші гуртожитки є далеко не новими, але ми робимо все для поліпшення умов проживання. Вже стало доброю традицією щороку робити капітальні ремонти цілих поверхів гуртожитків. Умови проживання у відремонтованих гуртожитках кращі, ніж ті, які дехто із студентів має удома. Відповідно в

частини з них кардинально змінюється ставлення до майна – вони починають цінувати умови проживання, намагаються підтримувати майно у належному стані. Іншим це активно допомагає зрозуміти адміністрація студмістечка...

■ Профорієнтація зараз є одним з найважливіших питань в університетах України. Як вона організована в нашому виші?

Щороку працівники університету, спільно з представниками обласного центру зайнятості, їздять у більшість районів області з презентаційною програмою. Основний акцент робиться на спілкування із старшокласниками, які мають можливість запитати те, що їх цікавить найбільше. Живе спілкування викладачів та студентів з молоддю є одним із найбільш ефективних способів донести найактуальнішу та найновішу інформацію про університет. Крім того, представники факультетів постійно відвідують загальноосвітні навчальні заклади області, представляючи свій факультет та університет в цілому. Знаючи, що випускників щороку стає менше, ми повинні боротися за них, і ми це робимо. Адже саме в нашому виші вони мають можливість здобути якісну освіту, проходити практику за кордоном та в майбутньому працевлаштуватись на хорошу посаду з відповідною заробітною платнею.

Ми не лише запрошуємо вступати в наш університет, а й намагаємося надати якомога більше можливостей випускникам, аби їхнє перше робоче місце було комфортне, та головне, відповідало здібностям і бажанням.

■ До Вашої сфери відповідальності належить і забезпечення ліцензування та акредитації...

Я пам'ятаю, як багато зусиль докладав батько для відкриття, а потім і акредитації бакалаврату, а особливо магістратури зі спеціальності «Комп'ютерні системи та мережі» на очолюваній ним кафедрі. Ко-

жен із завідувачів кафедр, хто займався цими питаннями, укладав ліцензійну (акредитаційну) справу як умів, часто повторюючи помилки своїх колег. Тепер ця робота централізована, створено відділ ліцензування та акредитації, який взяв на себе основний тягар з підготовки та супроводу справ у МОН, надає консультативну допомогу. Такий підхід дає свої плоди.

■ У чому знаходите «віддушину» від роботи?

Для мене є радістю спостерігати, як діти ростуть, набираються життєвої мудрості, як вони навчаються в школі. Я тепер став більшим рибалкою, ніж раніше, бо старший син мене спонукає до цього. Намагаюся бути другом сином, адже переконався – коли силою нав'язуєш свою волю, ефект, якщо і є, то дуже короткочасний. Тому намагаюся вислухати дітей, зрозуміти їх і діяти через переконання. Опорою в житті є дружина і батьки. Останнім часом родині не вдається приділяти достатньо часу, тому більше став його цінувати. Намагаюся знаходити час і для художньої літератури.

Мирослава Лендьел: «УжНУ є потужним інтелектуальним комунікатором для усього Закарпаття»

Сьогоднішня відкритість Ужгородського національного університету, його інтеграція у європейський освітній простір, запровадження сучасних методів передачі знань, налагодження продуктивної співпраці із зарубіжними колегами в науковій та освітній сферах створюють нові можливості для ефективного навчання студентів, професійного зростання викладачів і науковців та ... додаткові клопоти для університетського менеджменту.

Шість років поспіль успішне функціонування цього напрямку забезпечує проректор з науково-педагогічної роботи, перша в УжНУ доктор політичних наук, професор кафедри політології і державного управління Мирослава Лендьел. На її тендітних плечах тримається цей масив відповідальності. Як їй це вдається і наскільки позначається на особистому житті сучасної жінки?

■ **Цьогоріч Ваша родина поповниться абітурієнткою. А Ви в юності ким мріяли стати?**

До дев'ятого класу я вибирала між історією та математикою. Можливо тому, що у мене були дуже хороші вчителі. Історії мене вчив Юрій Мудра – відомий вчитель-методист, дуже цікава особистість, а математику викладав справжній професіонал своєї справи Іван Копча. На жаль, обидва вже покійні. Вони агітували вступати відповідно на історичний та на математичний факультети. Дуже добре пам'ятаю, як наприкінці 9-го класу навіть кидала монетку, і вона випала на історію.

Цей вибір був символічним, адже я закінчувала школу у 1989 році – у період горбачовської перебудови. У нас був дуже ерудований клас, і ми регулярно обговорювали теми сталінізму, політичних репресій, дисидентства, дискутували щодо майбутнього Союзу. Взагалі, я дуже вдячна долі, що закінчувала відому в Ужгороді «першу школу» ім. Т. Шевченка (нині – Лінгвістична гімназія). Вона дотепер (моя донька теж її закінчує в цьому році) дає своїм учням потужну енергетику та віру у власні сили. Не можу не згадати класного керівника, вчителя англійської мови Марію Гечко та заступника директора з виховної роботи, теж «англійця», пізніше багаторічного директора школи Михайла Мейгеша. З ними ми говорили про все! Цікаво, що представників школи багато тепер серед працівників ректорату, деканського корпусу.

А рішення навчатися в УжНУ я ухвалила ще раніше. По-перше, він мав дуже хорошу репутацію, і це реноме тримає по сьогодні. Окрім того, залишитися вдома допоміг ще один фактор. У підлітковому віці я відпочивала з батьками в санаторії. Там ми познайомилися з викладачем одного з небагатьох в СРСР факультетів міжнародних відносин. Цей чоловік сказав: «Я розумію, що у тебе добра англійська, ти знаєш історію, але наш факультет не для простих дітей. Тобі треба або мати походження, або «блат». Я з дитинства не любила слово – «блат», у мене до нього відразу до цих пір. Так само – як і до підлабузництва та неможливості сказати те, що думаєш. Тоді я зрозуміла, що моя мрія нереальна, і вирішила вступати туди, де це можна зробити чесно і без зв'язків. Саме так у 1989 році я стала студенткою УжНУ. Тоді вчительська праця була престижною, вчителі здавалися небожителями, а викладачі університету – взагалі богами.

■ Коли Ви вподобали політологію?

Відверто скажу – не відразу. Тематика моїх курсових робіт була різною – на першому курсі я досліджувала Лівонську війну та дипломатію ... Іоанна Грозного і його європейських візаві. Чому? Бо – міжнародні відносини! Пізніше почала спеціалізуватися на новоствореній кафедрі історії України, де мій науковий керівник доцент Василь Пальок запропонував досліджувати проблематику історії Закарпаття міжвоєнного періоду. У той час була дуже популярною тема діяльності «Просвіти», і я мала намір зосередитись на ній. А В.Пальок порадив дослідити діяльність опонентів «Просвіти» – русофільського товариства ім. О.Духновича – цю тематику ніхто не брав. Я погодилася, і ця робота захопила мене. Готуючи курсові роботи, по кілька годин у день сиділа в бібліотеці, музеї, їздила в Берегово в обласний архів. Тоді не було ні Інтернету, ні мобільного телефону, ні ксероксу. Все робилося вручну: ручка, папір, випис-

ки... Взагалі, дуже вдячна історичному факультету за фундаментальну підготовку – мене вчили справжні професіонали, непересічні особистості – Едуард Балагурі, Михайло Тиводар, Томаш Сопко, Дмитро Данилюк, Володимир Задорожний, Іван Мандрик – всіх не перелічити!

■ Як склався життєвий шлях після університету?

Закінчила я університет у 1994 році. Пам'ятаю, зібрані гроші на випускний вечір у кафетерії постійно знецінювалися, і довелося уже після випускного додатково «скидатися», аби доплатити, бо ціни зросли за один день...

Ми були розгублені: що робити далі? Багато хто пішов торгувати, займатися бізнесом, у правоохоронні структури, вчителювати. У мене були пропозиції йти працювати в органи влади (якраз формувалися держадміністрації), банки, що почали масово створюватися. Однак професор Григорій Павленко, який тоді очолював кафедру нової і новітньої історії та історіографії, запропонував вступати в аспірантуру, оскільки в тому році саме ця кафедра оголошувала набір. Я все літо думала, як бути, тому що праця в освіті втрачала свою престижність, заробітні плати бюджетникам не виплачували місяцями. Та врешті вирішила, що заради матеріальних благ від мрії не варто відмовлятися.

І доля мене розвернула до омріяних міжнародних відносин! Професор Павленко порадив використати мою сильну сторону – володіння англійською мовою – і зайнятися американістикою. А мені дуже хотілося пов'язати вивчення історії США з україністикою, і ми вийшли на тему, яка стосувалася відносин української діаспори та влади США у 1945-1991 роках. Я була в захопленні від теми, «перелопатила» усі книги в бібліотеці, ходила туди як на роботу. Але там, як і в київських книгозбірнях, була переважно радянська

література, яка називала українців США «буржуазними націоналістами». Переписувати штампи, чи вже відомі речі, не хотіла і була на межі розпачу. Але в житті часто так трапляється: коли людина працює і не опускає рук, то стається диво. Так трапилося і зі мною. Випадково довідалася, що УжНУ починає першу міжнародну програму стажування науковців і аспірантів по темі державного управління з Університетом Джорджія в США. Для претендентів існували дві вимоги: вільно володіти англійською і написати есе. Іспит для мене був нескладним, а пошук літератури щодо різних систем публічного управління – цікавим. Оскільки ми з Катериною Сочкою, яка тепер працює на економічному факультеті, були наймолодшими серед претендентів, то сумнівалися, чи вдасться нам поїхати в Америку. Яким же було наше здивування, коли керівники програми, нинішній завідувач кафедри міжнародного права, доцент Георгій Динис та професор Ден Дернінг, повідомили: перші двоє, котрі поїдуть до Джорджії, будемо ми з Катериною! Учасниками цієї програми були колеги, які формували та формують сьогодні політику управління у підрозділах УжНУ: окрім Г. Диниса та К. Сочки, це – нинішній проректор Ігор Король, декан факультету міжнародних економічних відносин Микола Палінчак, його колегиня Ірма Калинич, колишній декан юрфаку Василь Ярема, його колеги Василь Фазикош, Володимир Галас та, на жаль, вже покійний Василь Керецман, професор Світлана Слава з економічного факультету.

В університетській бібліотеці я проштудіювала понад сотню томів записок стенограм Конгресу США, усе, що стосувалося політики США щодо Радянського Союзу, запити, які надавалися представниками української діаспори, прочитала друковані видання, які видавали українські організації Америки. Зі США я привезла дві великі валізи ксерокопій.

Це були матеріали моєї майбутньої кандидатської дисертації, яких в Україні ніколи б не знайшла. Захистила я роботу у 1997 році у рідному університеті. Першим моїм робочим місцем стала посада наукового співробітника Інституту державного управління та регіонального розвитку, створеного учасниками «американської програми» за підтримки тодішнього ректора Володимира Сливки, а першим його директором був Василь Ярема.

■ Чи вкладаються сьгоднішні політичні процеси у теоретичні постулати політології?

Класична політична наука ХХ століття заснована на принципах раціоналізму, інституціоналізму, прогресивізму. Дотримуватися цих парадигм тепер складно. Останньою темою курсу «Сучасна зарубіжна політологія», який колись викладала, була «Постмодернізм у політиці». На початку 2000-х років студенти не дуже сприймали цей дискурс, все здавалося логічним та передбачуваним. Так само надуманою здавалася завершальна тема «Глобальні проблеми людства». А тепер вже переконувати в доцільності цієї проблематики нікого не потрібно: популізм, хайп, ірраціоналізм, дилетантство стали звичним «джентльменським набором» для багатьох політиків, та й для людей, які оприлюднюють свої дописи в інтернет-просторі як політологи. Тим часом глобальні лиха, які атакують Землю, – повені, пожежі, зміна атмосфери, неконтрольована міграція, надмірне зростання технологій, що контролюють поведінку людини, – очевидні і для скептиків. Пандемія COVID-19 – це своєрідна «вишенька на торті», яка мала б змусити людство призадуматися про свою роль у ноосфері (часто згадую цю надзвичайно цікаву концепцію В.Вернадського), а також про споживання. Дуже поважаю багато немарксистських постулатів: і постмодернізм, і глобальна криза мають відчутне економічне підґрунття. Однак (я непере-

борна оптимістка), за «середньовіччям 2019-2020 років» неодмінно настане епоха Відродження. Людству не вистачає солідарності, а також світових величин у політиці, на кшталт Вінстона Черчилля, Шарля де Голля, Конрада Аденауера... На жаль.

Дуже люблю займатися науковою роботою - готувати теоретичні статті, аналітичні записки. Цим займалася працюючи за сумісництвом у структурі Західного відділення Національного інституту стратегічних досліджень, який очолювала Світлана Мітряєва, керуючи НДІ Центральної Європи в УжНУ. Тепер час на це знаходжу лише у вихідні та у відпустці, але намагаюся бути у «формі»: упродовж року готую 2-3 якісні статті в рейтингових виданнях, які стають основою для подальших розвідок, працюю з базами Research Gate, Academia, щоб відчувати себе частиною міжнародної наукової спільноти. Дуже рада, що такий підхід є стратегічним в УжНУ: ректоратом створено низку стимулів, щоб науковці публікувалися у виданнях, які можуть стати основою їхньої подальшої кар'єри.

■ Сфера Вашої відповідальності – міжнародна діяльність УжНУ. Як вона розвивається в останні роки?

Наш університет мав контакти з вищими сусідніх держав починаючи ще з 60-х років минулого століття. Із здобуттям Україною незалежності чи не кожен факультет ставав ініціатором нових договорів, що сприяли спільним науковим проектам, організації міжнародних форумів, обмінам викладачів та студентів. В останні роки інтернаціоналізація університету набула системного характеру: маємо чіткі пріоритети – збільшення кількості обмінів викладачів та студентів із залученням до викладання іноземних лекторів; формування програм, які сприяють студентам під час навчання в УжНУ принаймні семестр вчитися за кордоном; залучення коштів міжнародних програм у

формі грантів для інституційного розвитку університету, його освітніх та наукових пріоритетів.

Окрім того, присутність іноземних студентів в університеті (а їх є близько 1700 осіб) змусила колег-викладачів поліпшувати володіння англійською мовою, що дає їм можливість більш впевнено почувати себе на міжнародних конференціях, готувати статті для престижних видань. Ми стали краще розуміти, що є різні культури, національності, раси. Нас теж почали сприймати як міжнародний університет, оскільки у багатьох рейтингах береться до уваги наявність близько 10 % іноземних студентів, а ми маємо 15%. І, звичайно, це й фінансова основа університету.

Радує, що робота колег над вдосконаленням своєї мовної кваліфікації, розробки спільних навчальних планів, написання грантових проєктів, а, отже, навичок комунікації з різними партнерами якраз у 2019-2020 роках дала помітні результати. Почали реалізовувати 5 грантів сумарною вартістю близько 1 млн. євро, що, поряд із зростанням мобільності студентів та викладачів, сприяє входженню університету у світові рейтинги. Усі вони засвідчують, що за показником міжнародного співробітництва/інтернаціоналізації Ужгородський національний входить у десятку кращих університетів країни. У цьому заслуга усіх працівників університету, які активно контактують з колегами за кордоном, але особливо хочу подякувати підрозділам, з якими маю честь працювати, відділам міжнародних зв'язків та по роботі з іноземними студентами.

Ще один важливий момент полягає в тому, що УжНУ є потужним інтелектуальним комунікатором для усього Закарпаття. На базі університету проводиться багато конференцій не лише суто науково-освітнього, а й соціально-політичного характеру, коли науковці обговорюють гарячі питання міждержавних відносин, транскордонного співробітни-

цтва, і фаховий рівень дискусії часто є вищим, ніж у столицях. Справа в тім, що науковці та практики, які збираються у нас, знають питання, які обговорюються, «наживо». Переконана, що Ужгородський національний університет відігравав, відіграє і ще багато-багато років буде виконувати роль найбільш стабільної інституції регіону, громадського комунікатора, який гордо виконує свою місію, незважаючи на зміну суспільних режимів, політичних команд, конструкції влади, адміністративно-територіального поділу. Недавно один політик сказав, що по-доброму заздрить людям, які працюють в університеті: «Ви – капсула, яка не залежить від кон'юктури, і ви бачите результати своєї роботи». Кращого компліменту нашому колективу важко й уявити.

■ Ви – єдина проректорка в УжНУ. Вам комфортно у чоловічій компанії?

Так склалося, що з студентських років я вчилася і працювала у колективах, де більшість становили чоловіки. Насправді проблеми у взаємодії немає, якщо не керуватися якимись стереотипами та упередженнями. Можливо, тому що ніколи не думала про якісь пільги як жінка, або мені щось не вдається через це. Та й на колег завжди щастило. Тепер я працюю у чудовому чоловічому колективі ректора Володимира Смоланки, проректорів Олександра Сливки, Ігоря Студеняка, Дмитра Сойми, Олександра Рогача, Ігоря Короля. Лише завдяки спільній співпраці з ними можу реалізовувати усі ідеї та задуми. Насправді баланс чоловіків та жінок у будь-якому колективі є дуже важливим, тому що ми бачимо одну й ту саму проблему під різними ракурсами, а, отже, можемо більш системно її вирішити. Тому дуже радію, що жінок стає більше серед керівників підрозділів ректорату, деканського корпусу. Тим паче, що чудово ладжу з жінками і абсолютно не погоджуюся з тезою про неможливість жіночої дружби чи солідарності. У

ректораті в обідню перерву функціонує неформальний жіночий клуб, де можемо, щоб абстрагуватися від робочих питань, обговорити інші теми.

■ **Який позитивний досвід виносите із закордонних поїздок?**

Намагаюсь у кожному університеті, де буваю, знайти деталь, яку можна запозичити. У когось це стиль управління, у когось облаштування приміщень, інфраструктури, у когось організація навчального процесу, дистанційного навчання, комунікації, громадська роль закладу. Мені дуже приємно, що й у нас вчаться і не лише іноземні партнери, а й українські. Вважаю, що ми на фоні європейських університетів виглядаємо достойно.

■ **У дорослому житті Ваша донька більше хоче бути схожою на маму чи на батька?**

Як зовнішньо, так і за характером, наша донька і моя, і чоловіка. Буває, щось зауважу їй, а вона каже: «За що ти мене свариш, якщо я роблю так, як ти»... Так само каже і чоловіку. Ким вона буде у майбутньому? Подобається їй психологія, цікавиться міжнародними відносинами, упродовж останнього року полюбила математику, має добрі здібності до мов – англійську знає дуже добре, непогано німецьку, а тепер почала вчити італійську. Має ще одну велику любов – це танці, якими займається вже багато років. Свого часу мій батько-лікар намагався агітувати мене вступати на медфак. Але дуже скоро зрозумів, що це безнадійно, і сказав – визначайся сама... Як підтвердило життя, він мав рацію. Тож за цим принципом ми з чоловіком сприйmemo вибір нашої доньки.

Микола Палінчак: «Міжконфесійний діалог в Україні є реальним і обов'язково дасть позитивний результат»

Доля розпорядилася так, що все його доросле життя пов'язане з УжНУ. Тут він здобув фах історика, правника та економіста-міжнародника, читав студентам лекції, писав кандидатську і докторську дисертації, став професором, завідував кафедрою, очолював Науково-дослідний інститут державного управління та регіонального розвитку, працював проректором з міжнародних зв'язків, директором Інституту економіки та міжнародних відносин. Нині – декан факультету міжнародних економічних відносин УжНУ, член Національної спілки журналістів України, член виконкому Ужгородської міськради, голова Закарпатської обласної організації Української асоціації релігієзнавців. Усі ці якості поєднує в собі одна особа – Микола Палінчак.

■ **Пане Миколо! При такій кількості освіт, професій і посад душа до чого більше прагне?**

Мої кандидатська та докторська дисертації присвячені питанням державно-церковних відносин в Україні та країнах Центрально-Східної Європи. На юридичному факультеті УжНУ я тривалий час читав курс «Церковне право». Курс цікавий, присвячений аналізу впливу християнства на європейську традицію права, вплив канонічного права на сучасне шлюбно-сімейне законодавство країн Європи. Нині на факультеті міжнародних економічних відносин читаю не менш цікавий курс «Релігійний фактор у міжнародних відносинах». Сьогодні цей курс є дуже актуальним, а його викладання молодій генерації приносить велику наснагу.

■ **Ваш факультет порівняно недавно реформували. Як позначилися ці зміни на якості освіти студентів?**

Реформування факультету сприяло концентрації зусиль на підготовці економістів-міжнародників зі знанням двох іноземних мов. Здобуваючи фах за спеціальністю «прикладна лінгвістика», студенти отримують ґрунтовні знання англійської і німецької мов та інформатики. Ми намагаємося впроваджувати у навчальний процес альтернативну освіту, залучаючи практиків з питань євроінтеграції, проектного менеджменту, міжнародної логістики. Фахівці-практики читають короткострокові курси з названої проблематики, а студенти отримують сертифікати про практичні навички, що дає можливість випускникам краще реалізувати себе після закінчення. Основним показником успішності факультету є те, що наші випускники не мають жодних проблем з працевлаштуванням.

■ **Оскільки Ви очолюєте Закарпатську обласну організацію Української асоціації релігієзнав-**

ців, то можете компетентно окреслити конфесійну структуру, яка сьогодні склалася у релігійній сфері Закарпаття.

Нині в Закарпатті діють 1977 релігійних організацій 37 віросповідань, течій та напрямів, з яких 151 релігійна громада діє, згідно з частиною третьою статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», без реєстрації статуту, 61 монастир, 7 духовних навчальних закладів, 9 місіонерських товариств, 7 релігійних братств, 3 центри та 15 управлінь. При релігійних громадах функціонує 1076 недільних шкіл. Богослужбову діяльність здійснюють 1993 священнослужителі, серед яких 82 іноземці.

Віруючі задовольняють свої молитовні потреби у 1602 культових спорудах та приміщеннях, пристосованих під молитовні, з яких у власності релігійних громад перебувають 1346 храмів та молитовних будинків, у користуванні – 101, ще 155 будівель пристосовано під молитовні. За період незалежності з 1991 по 2018 роки віруючими збудовано 733 культові споруди. Упродовж 1992-2018 років з 281 виявленого об'єкта колишньої церковної власності релігійним організаціям області повернуто 127.

Найчисельнішою за кількістю релігійних організацій залишається Українська православна церква, яка нараховує 670 релігійних організацій. Другу позицію займає Мукачівська греко-католицька єпархія – 466 організацій. Закарпатська реформатська церква налічує 117, а Мукачівська дієцезія римо-католицької церкви – 102 релігійні організації. До складу Закарпатської єпархії Української православної церкви Київського патріархату входять 54 релігійні громади та один монастир. Українська автокефальна православна церква в області об'єднує 24 релігійні громади та єпархіальне управління.

Кількість зареєстрованих протестантських релігійних об'єднань за станом на 1 січня цього року

становить 531 релігійну організацію. Відповідно до зареєстрованих статутів діють 14 іудейських релігійних громад, 6 інших православних релігійних громад, 2 громади язичників, по одній – буддистів, мусульман, Товариства Свідомості Крішни та Вірменської апостольської церкви.

■ Розкажіть, будь ласка, детальніше про історію православ'я на Закарпатті.

Православ'я на Закарпаття прийшло у 862 році, коли святі Кирило і Мефодій прямували з проповіддю у Моравію. Угорські джерела свідчать про те, що на час приходу угрів у Панонію місцеві слов'яни уже мали християнство. До речі, угорці спочатку прийняли православ'я, а вже потім перейшли до католицизму. Мало кому відомо, що у 1391 році Грушівський монастир отримав грамоту ставропігії від Константинопольського патріарха Антонія. Це спеціальне право монастиря прямо підпорядковуватися Вселенському патріарху, як у діючих сьогодні монастирів Святої гори Афону в Греції. У середині 15 століття православні Закарпаття були підпорядковані сербському митрополиту. У 20-30-х роках ХХ ст. відбувалося відродження православ'я на Закарпатті. У часи Карпатської України існувало 140 православних парафій та 5 монастирів (один з них на території Пряшівщини), які належали до юрисдикції Сербської православної церкви, а православного віросповідання дотримувалося 155 тис. наших краян. У 30-х роках ХХ ст. і до 1946 року православні Закарпаття перебували у підпорядкуванні Константинополя.

З возз'єднанням краю з Радянською Україною у 1945 році, утворенням 22 січня 1946 року Закарпатської області та встановленням комуністичного режиму розпочався процес створення парафій Руської православної церкви, яких раніше тут не було. При виконкомі Закарпатської обласної ради були створені управління у справах релігій та окремо у справах

РПЦ, які організовували й координували цю роботу, а паралельно ліквідовували Мукачівську єпархію греко-католицької церкви та піддавали репресіям її священників, 125 з яких були засуджені та відправлені у табори ГУЛАГу, а наявні православні парафії підпорядкували РПЦ.

■ З отриманням Православною церквою України канонічної автокефалії від Вселенського патріарха Варфоломія розпочався якісно новий етап розбудови сучасного українського православ'я. Який вплив матиме цей процес на суспільне життя країни?

Отримання Томосу – історично важливе рішення, плацдарм для нового духовного розвитку нашого суспільства. Я щиро сподіваюся, що українське православ'я буде поступово консолідуватися для створення потужного духовного осердя нації, усього українського суспільства. Об'єднання розрізнених донедавна православних течій, розбудова єдиної Української помісної церкви, поза усяким сумнівом, зміцнить державну і національну єдність нашого народу. Крім цього, канонічне визнання автокефалії українського православ'я значно послабило імперські устремління Москви та зміцнило авторитет Вселенського патріарха Варфоломія, а Росія втратила лідерство у православному світі.

■ Які виклики очікують нас на цьому шляху?

Звичайно, це не простий процес. На недавньому круглому столі, присвяченому цій тематиці, я наголошував, що є ряд складних проблем, які будуть стояти перед Україною після отримання Томосу. Є й проблема з перейменуванням УПЦ на «РПЦ в Україні». Та найбільшу небезпеку таїть у собі переділ церковної власності. Позитивним у цьому напрямі є прийняття закону, що регулює порядок переходу культових будівель, якщо дві третини громади вирішили змінити свою конфесійну належність. Будемо

стикатися й з протидією автокефалії з боку релігійно-церковних і політичних сил Росії, можливими провокаціями та підбурюваннями православних українців з боку РПЦ та агентів російських спецслужб.

■ Що слід робити активній частині суспільства, аби достукатися до розуму і душі значної частини українських громадян, що життєво важливо мати і розвивати власну державу і церкву?

У 90-х роках 60% території України було охоплено міжконфесійними конфліктами між православними та греко-католиками, на сході – між православними різного підпорядкування. На той час я очолював Інститут державного управління та регіонального розвитку нашого університету. Ми збирали священнослужителів та голів сільських рад тих населених пунктів, в яких гострим було міжконфесійне протистояння, намагалися сприяти порозумінню між ними та наголошували на верховенстві права при розв'язанні спірних питань. Базуючись на дослідженнях, через призму аналізу політики та прийняття рішень, ми запропонували священнослужителям 7 моделей виходу з конфлікту.

Сьогодні свідомою частиною нашого суспільства повинна поширювати розуміння того, що створення Православної Церкви України є вагомим поступом на шляху до утвердження української духовної незалежності та зміцнення національної єдності. Важливим для нашого суспільства є відхід від Московської церкви, яка протягом століть мала важелі впливу над нашою духовною незалежністю, незважаючи на те, що сама першооснова православ'я та християнства була закладена в Київській Русі в 988 році, тобто на території України за кілька століть до самого заснування Москви. Дуже важливим фактором у цьому процесі є і налагодження відкритих взаємин з тими адекватними священнослужителями, які не є закоренілими прислужниками РПЦ, а

перебувають на порозі свого світоглядного і громадянського вибору.

■ **Дедалі частіше іде мова про необхідність започаткування в Україні міжконфесійного діалогу. Чи можливий він і яким може бути його результат?**

Як зазначив єпископ Борис Гудзяк, екзарх для українців у Франції, Швеції та країнах Бенілюксу, «кожен реальний крок до поєднання – велика радість для християн». Я думаю, що започаткування в Україні міжконфесійного діалогу, особливо між ПЦУ та УГКЦ, є дуже реальним і рано чи пізно обов'язково принесе позитивний результат. Я вже не кажу про масштабний екуменістичний рух між усіма християнами, який, до речі, теж блокує РПЦ.

■ **До яких кроків має вдаватися держава, аби зняти перепони на шляху розбудови автокефальної Православної церкви України?**

Держава повинна проводити демократичну та важену політику у цьому напрямі, адже, як зазначає Хантінгтон, релігія є одним з тих факторів, які найбільше впливають на свідомість та почуття людини. Але головним завданням, яке стоїть перед ПЦУ, – зміна соціальної доктрини. Науковці, державні діячі визнають, що авторитет православної церкви на фоні католицької, греко-католицької, протестантських падає, і перш за все – через малу кількість соціальних проєктів. Сьогодні за рівнем довіри церква зберігає лідерство в українському суспільстві, але тільки тому, що іншим інституціям держави не надто довіряють. Але суспільство активно змінюється, проводяться реформи органів державної влади та місцевого самоврядування, зростає роль неформальних громадських організацій. Все це сприятиме зростанню їхнього авторитету, і якщо церква не буде адекватно реагувати на ці трансформації, її авторитет і вплив, особливо у молодіжному середовищі, неухильно падатиме.

■ **Ви щодня спілкуєтеся з молодого генерацією нашого суспільства. Які настрої стосовно релігії панують у цьому середовищі?**

Студенти є свідомою частиною нашого суспільства, яка завжди «свіжим» поглядом оцінює кожну ситуацію. Звичайно, вони усвідомлюють всю важливість цього історичного моменту. Хоча мусимо визнати, що кількість віруючих серед молоді постійно знижується. Якщо загальний відсоток віруючих в Україні становить 67%, то серед молоді – 52%. Але це значно більше, ніж в багатьох європейських країнах. Відсоток атеїстів у Чеській Республіці серед молоді – 91%, в Угорщині – 67%, у Франції – 64%, у Німеччині – 45%, у Польщі – 17%. Такі реалії сьогодення життя.

Ярослав Лазур: «Викладач за кафедрою робить не менший внесок у політичну сферу суспільства, ніж політик за трибуною»

Юридичний факультет Ужгородського національного університету належить до тих підрозділів вишу, які створювалися згідно з вимогами часу в незалежній Україні. Вивчати юриспруденцію в УжНУ починали на кафедрі правознавства, яку заснували у 1991 році на економічному факультеті, а власне юридичний факультет постав у 1993 році. Сьогодні юрфак належить до числа найбільш популярних та потужних факультетів УжНУ. І в цьому неабияка заслуга його нинішнього декана, молодого й амбітного доктора юридичних наук, вмілого організатора освітнього процесу професора Ярослава Лазура.

■ Пане Ярославе! Ви – син професора-фізика – обрали справою свого життя юриспруденцію. Якою була Ваша мотивація? Батько не образився, що не стали продовжувачем родинної династії?

У шкільні роки мені справді найбільше подобався саме блок фізико-математичних дисциплін, у старших класах я навіть успішно виступав на олімпіадах з математики. Очевидно, це було дитяче прагнення наслідувати батька-фізика, та й мама-лікар теж любила точні науки. Але у старших класах я прийняв рішення вступати на юридичний факультет. Велику роль у цьому зіграли вчителі. Любов до юриспруденції як сфери людських взаємин прищепив мені талановитий вчитель правознавства Ужгородської класичної гімназії Федір Брецько. Додатково я відвідував заняття в Іллі Євича, який є справжньою легендою юриспруденції. Результатом цього став успішний вступ на юридичний факультет УжНУ у 1997 році. По закінченні юрфаку стажувався і працював у апараті Верховної Ради України, навчався в аспірантурі, захистив кандидатську і докторську дисертації, став деканом. Батько – доктор фізико-математичних наук професор Володимир Лазур – справді бачив у мені фізика, і ми навіть додатково займалися з ним цим предметом. Але я вдячний, що він прийняв мій вибір, допомагав мені в усьому, і сьогодні радіє кожному моєму успішному крокові.

Уже тоді я сприймав юриспруденцію як науку соціальної філософії з проблематикою рівності, справедливості, бо ще античні філософи вважали юриспруденцію близькою до математики, наукою про рівність, яка забезпечується нормами поведінки, що формують справедливу організацію суспільства. Одна з найбільш популярних течій у юриспруденції – математичне моделювання правових відносин. Беручи участь у міжнародних наукових конференціях, доволі часто стикаюся з такими питаннями, як

смайт-контракти, ІТ-право, штучний інтелект у юриспруденції. Йде мова навіть про автоматизацію судочинства. Особливо це стає потрібним у часи, коли економіка глобалізується, створюються транснаціональні компанії зі своїм локальним впливом.

Сьогодні право відмежовується від держави. Якщо в радянські часи вивчали право як інструмент держави, то тепер це два автономні суспільні явища. Право забезпечує функціонування набагато більшого числа суб'єктів, ніж держава. Коли ми говоримо про такі терміни, як територія, апарат держави – то право уже давно вийшло за ці межі. Тепер постає проблема, щоб держава не обмежувала право, яке ґрунтується на суб'єктивних природних правах, де держава відіграє сервісну роль. У першу чергу держава не повинна втручатися та захищати ці права.

■ Чому Ви не пішли у практичну юриспруденцію, а віддали перевагу науці?

З самого початку я орієнтувався на практичну юриспруденцію і готувався присвятити себе саме цій сфері. Однак, як це часто буває, у долю втрутився випадок. Ще будучи студентом, отримав стипендію на стажування у Верховній Раді, став помічником голови Комітету правової політики та прав людини і орієнтувався на практичну роботу в апараті ВРУ, а після стажування залишився там працювати. Робота у Верховній Раді пов'язана, передусім, із законопроектною справою, яка тісно переплітається з науковою діяльністю, і гріх було не скористатися цією нагодою. Тому, паралельно з практичною роботою над законопроектами, я зайнявся наукою. Для цього були всі можливості як у нас на факультеті, так і в Інституті законодавства Верховної Ради, де згодом захистив кандидатську дисертацію, а згодом і докторську.

Після створення сім'ї та повернення в Ужгород я ще довго займався тільки практикою. Орієнтувався на адміністративне судочинство, господарсько-пра-

вові відносини. Тож до 2010-2011 року більше відчував себе практиком, хоч вже мав 0,25 ставки на факультеті за сумісництвом. Тоді трапилась трагедія – помер наш легендарний професор Василь Керецман, який вчив мене адміністративного права. Після цього я перейняв його дисципліни і повністю зайнявся освітньою роботою на факультеті.

■ Працюючи в апараті Верховної Ради, не спокусилися піти у велику політику, брати участь у парламентських перегонах?

Багато з того, що я там бачив, якраз відбивало у мене бажання займатися політикою. До того ж я ухвалив для себе рішення займатися чимось одним, не розпорозуватися на різні вектори. Думаю, якби займався ще й політикою, то не міг би якісно працювати в юриспруденції. Я з повагою ставлюся до політичної діяльності, це важлива сфера життя суспільства, але в мене не було достатньо мотивації розвиватися у цьому напрямі. Щоб бути хорошим політиком, цим треба займатися системно і на професійному рівні, не бути зайнятим іншою діяльністю. А коли ти відчуваєш, що за тобою стоїть потужний колектив студентів, викладачів, взяти додатково на себе ще й політичну відповідальність – це мало б бути дуже виважене рішення.

■ А сьогодні такої думки у Вас не виникає? Адже не секрет, що якісний склад парламенту як попереднього, так і нинішнього скликання, важко назвати суспільною елітою...

Не люблю критикувати владу і розмови про те, яка вона у нас погана. Адже ми повинні розуміти, що влада – це наше відображення. Ми маємо таку політичну еліту, яка на нинішній момент відображає наше суспільство. І, чесно кажучи, я б не узагальнював усіх політиків. Це такі ж люди, як і ми. Така у них професія, вони роблять помилки, еволюціонують. А те, що рівень політичної культури

громадян зростає, дуже важливо. Цілком можливо, що Україна проходить цей еволюційний процес, будучи у певних історичних умовах, про які можна багато говорити. Зараз ми у цьому сенсі знаходимося на «підлітковому рівні», коли загального соціального політичного погляду в нас ще немає. Саме тому освіта у вищій школі відіграє дуже важливу роль, можна навіть сказати – ключову. Я вважаю, що викладач повинен давати студентам такі навички і знання, які б формували з них справжніх громадян із справжніми суспільними цінностями, почуттям відповідальності перед країною. Якщо нам вдасться це зробити – наші студенти формуватимуть і належну владу. Перекоаний, що викладач за кафедрою робить не менший вклад у політичну сферу суспільства, ніж політик за трибуною. Університет є державною установою, тому політикою у прямому сенсі в аудиторії ми не повинні займатися. Але ми формуємо політичну думку молодого покоління, тому питання політичної діяльності для мене зараз не на першому місці. Хоча «ніколи не кажи ніколи» – може настати і такий момент, коли я матиму іншу думку...

■ Розкажіть детальніше про Вашу правничу спеціалізацію.

Так сталося, що з перших днів роботи моя діяльність була пов'язана з проблематикою прав людини. Спочатку у розрізі прав національних меншин, міграційної політики – це ближче до конституційного права. Потім практичний досвід підвів мене до адміністративного права, до правових відносин, які виникають у сфері забезпечення прав і свобод людини органами публічної влади, до яких ми відносимо виконавчу гілку влади, а також місцеве самоврядування та інші суспільні інституції. Напевно, цей науково-освітній напрям пов'язаний із правовідносинами між юридичною

приватною собою та публічною владою у всіх її формах та механізмах.

Сьогодні намагаюся приділяти більше уваги міжнародному праву, особливо у частині взаємодії правопорядку в Україні з правопорядком національних правових систем зарубіжних країн. Я бачу в цьому велику перспективу – і наукову і освітню, оскільки Україна стрімко інтегрується. Важливим є вектор зовнішньополітичний та інтеграція у глобальне право. Слід більш уважно дивитися й у бік розвитку Азії, яка має великі економічні перспективи.

■ Що саме, на Ваш погляд, мотивує сьогодні молодих людей йти в юриспруденцію: статки та вага у суспільстві суддів, прокурорів, адвокатів, їхній вплив у суспільній ієрархії?

Молодь дивиться на юридичну професію саме з позиції престижності. Але не престижності у формі грошей, служби чи влади, а з точку зору престижності як елемента поваги людей, суспільства до цієї професії. Звісно, однієї ідеї замало, адже в кожного є сім'я та бажання отримати матеріальну свободу. Тож хотілось би, щоб юридична професія була матеріально більш оплачувана саме в легальній складовій, аби держава піклувалася про правників у всіх проявах цієї діяльності. Адже у нас часто зосереджують увагу на статках лише суддів та прокурорів, про доходи котрих ходять легенди. А я вважаю, що всюди повинен бути збережений елемент соціальної справедливості. Пересічний юрист на державній посаді в адміністрації робить не менш важливу роботу для суспільства, ніж суддя чи правоохоронець, адже він забезпечує ефективне правове консультування і діяльність того чи іншого органу влади на місцевому рівні. Тому заробітна плата юристів, як і людей інших професій, які служать суспільству, не повинна настільки різнитися і бути високою тільки для обраної категорії юристів. Але у нас, на жаль, поки що так.

■ **Яким сьогодні є контингент студентів юрфаку? Чиї діти на ньому вчаться?**

В останні роки ми дещо змінили підходи, хоча вимоги на конкурсній основі на юрфаці вищі, ніж на інших спеціальностях. Але доступ до навчання на факультеті є однаково можливим для будь-якої категорії студентів. Наші студенти різні: як за місцем народження, так за соціальним статусом. І це великий позитив. Передусім навчатися має талановитий і здібний студент. Чим менше це обтяжується якимись соціальними факторами, тим краще. Звичайно, як і в інших професіях, сімейний вплив є – трапляються династії юристів. Але я не бачу у цьому якоїсь закономірності, тенденції чи проблеми. Навпаки – це добре, що в такий спосіб передаються вміння та навички від батьків до дитини.

Говорити, що юридичний факультет – це якась особлива каста студентів чи викладачів, точно не можна. Юридичний факультет – такі ж викладачі і студенти, як і решта в нашому університеті, які зіштовхуються з такими ж проблемами. Звичайно, є підвищена соціальна відповідальність у цієї професії, яка зумовила певні обтяження для підготовки юристів. Ми бачимо, наскільки динамічно проходить реформа юридичної освіти, вводяться ЗНО на різних етапах навчального процесу: вступу, випуску та під час навчання. Як і в будь-якому процесі реформування, трапляються помилки. Щось вдається, щось ні, але в цілому ця тенденція позитивна. Сама наявність диплома юриста ще не означає, що ти юрист. Для цього людина повинна оволодіти певними знаннями, вміннями, навиками. Для цього потрібна співпраця і розуміння між викладачами і студентством. Наш колектив, передусім, дуже багатогранний. У нас є і досвідчені викладачі, які діляться з молодшими колегами знаннями, котрі в підручниках не відшукаєш. І я радий, що є у нас багато амбіційної молоді, яка

поєднує і практику, і викладання, і наукову роботу, тягнеться до зарубіжного досвіду, креативних, новітніх освітніх методів. Це вселяє віру в майбутнє.

Я радий, що наших викладачів цінують і в практичній юриспруденції. У цьому є і позитивний ефект, адже юристу, як і лікарю, якщо немає практики, дуже складно донести до студентів необхідні навички. Важливо, що зараз юриспруденція не тільки спрямовує студента, щоб він отримав практичні навички, але й озброює його універсальними теоретичними знаннями, якими б він міг послуговуватися незалежно від змін законодавства та змісту правовідносин, та мати відповідну правничу логіку, яку б міг використовувати в конкретній ситуації. Тому дуже важливими є такі, предмети як філософія, теорія держави і права та інші.

■ Ви є учасником низки суспільних і правничих фондаций. Наскільки, на Вашу думку, держава гарантує громадянам дотримання їхніх прав і свобод, як загалом оцінюєте правову ситуацію в державі?

Посада і особистий інтерес зобов'язують мене брати участь у багатьох інституціях на рівні дорадчих та експертних органів Міністерства юстиції. Це й Експертна рада Міністерства по правових реформах юридичної освіти й науки, і так само на регіональному рівні. Звичайно, навіть у найрозвинутішій країні бути впевненим, що в державі усе добре із забезпеченням прав і свобод людини неможливо. Тим більше у нашій молодій державі, яка не має ще й 30 років і пройшла дуже складний шлях. Дуже хочеться, щоб людиноцентристська побудова держави стала не тільки декларативною нормою Конституції, а й була б втілена у кожній складовій функціонування держави. Ми далекі від ідеалу в цьому. На відміну від політиків, які часто маніпулюють такими правовими категоріями, як захист людини, на рівні повсяк-

денної роботи розуміння важливості цього питання є. Слід передати необхідні інструменти для цього на середню ланку державного рівня публічного адміністрування. Незалежно від того, як називається влада на тому чи іншому рівні розвитку суспільства, я бачу процес еволюції. Відповідальність за свою роботу з боку державних службовців з часом росте. І забезпечення прав людини є зараз пріоритетом.

■ Яким, на Вашу думку, є сьогоднішній імідж УжНУ? У якому напрямі йому слід найперше розвиватись?

В УжНУ закладений такий величезний потенціал, що, попри усі суспільні проблеми і негаразди, зашкодити йому дуже складно. Які б не відбувалися історичні, суспільні і політичні події, – я впевнений: УжНУ є і буде. Сьогоднішня доба відкриває перед університетом нові потужні перспективи розвитку, і я з приємністю можу констатувати, що нинішня команда під керівництвом ректора В.Смоланки успішно реалізовує їх у практичній площині. Університет – це вагома соціальна інституція з особливими законами розвитку. Як суспільство в цілому, так і університет проходить свій еволюційний процес, і я оптимістично дивлюся в майбутнє.

Сергій Устич: «Нині важко бути спокійним за майбутнє світової спільноти»

Овіяна легендами професія дипломата практично донедавна була доступною винятково «благодійним» нащадкам правлячої верхівки, простому ж смертному туди було зась. За радянської доби, попри спроби талановитих земляків реалізувати себе у міжнародних справах, практично жодному закарпатцеві не вдалося зробити помітної дипломатичної кар'єри. Кардинальним чином ситуація змінилася лише у роки незалежності. За цей час вісім наших краян стали Надзвичайними і Повноважними Послами України у різних країнах світу. Серед них – і Сергій Устич, якому

судилося очолювати Посольства України у Чехії та Словаччині. По завершенні дипломатичної місії він занурився у наукову діяльність, до якої готував себе ще з студентських років, став першим і наразі єдиним у Закарпатті доктором соціології, завідувачем кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій УжНУ.

■ Ви пішли на дипломатичну службу не будучи фаховим дипломатом, однак мали досвід роботи народним депутатом України, головою Закарпатської обласної ради та головою ОДА. Як вам психологічно давалася ця «перебудова»?

Якихось особливих проблем не відчував, оскільки моя попередня робота була тісно пов'язана з міжнародними справами. З часу обрання мене у 1990 році заступником голови облвиконкому з гуманітарних питань та міжнародної діяльності ініціював створення першого в Україні обласного управління зовнішньоекономічних зв'язків та керував його роботою. У 1991 році, разом з групою експертів, вивчав роботу найбільш успішної в Китаї вільної економічної зони Шеньджен, був керівником робочої групи з розробки проектів законів «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Закарпаття» та «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області», зусиллями своєї професійної команди, чимало членів якої згодом теж стали дипломатами (зокрема І.Грицак, І.Іванчо, О.Ковчар, В.Буркало, П.Токар, П.Петрище), домогся їхнього ухвалення указами Президента і початку практичної реалізації.

Молода Українська держава потребувала розбудови власної системи міжнародних відносин і на регіональному рівні, з прикордонними територіями сусідніх держав. Разом із своїми колегами – керівниками регіональних органів влади Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії обґрунтували необхідність створення міжнародної асоціації транскордонного співробіт-

ництва. На зустрічі у Празі у 1992 році ця ідея була підтримана відомими дипломатами та громадськими діячами, президентом Нью-Йоркського Інституту «Схід-Захід» Джоном Мрозом та віцепрезидентом цієї всесвітньовідомої політико-консультаційної установи Васілом Гудаком. У них обох «карпатське коріння» – Д.Мроз мав польський родовід, а В.Гудак народився у словацькому Бардейові. Спільними зусиллями у 1993 році був створений перший в Центральній і Східній Європі Карпатський єврорегіон, а мене обрано першим його головою від України.

На ті часи припала й розбудова прикордонної інфраструктури на Закарпатті, якої майже не існувало. Це унеможливлювало міжнародну комунікацію, гальмувало розвиток торговельно-економічних відносин у прикордонні. Разом з відповідними міністерствами і відомствами було проведено масштабну роботу з вирішення правових питань відкриття та регламентації статусу нових контрольно-пропускних пунктів, фінансування будівництва КПП та під'їзних шляхів, координації взаємодії митних, прикордонних та правоохоронних органів тощо. Це дало свої результати. У 1997 році за участі президентів України Л.Кучми і Угорщини А.Гьонца відбулося відкриття реконструйованого мосту через Тису, впродовж кількох років введено в дію більше десяти нових автомобільних та пішохідних пунктів переходу з Угорщиною, Словаччиною, Румунією. Створена у 90-х роках інфраструктурна мережа існує і понині.

У 1996 році Президент призначив мене представником України у Палаті регіонів Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи в Страсбурзі. Так що із технологією і протоколом міжнародного спілкування був обізнаний. Але атмосфера першого вручення вірчих грамот Президенту Чехії В.Гавелу у Празькому граді, виконання Гімну та підняття

Прапору України, проходження почесної варти – запам'яталася на все життя. Це було дуже хвилююче.

■ **Прага не була для Вас «terra incognita», оскільки Ви кілька літ перед тим стажувалися в докторантурі Карлового університету. Чи стало Вам це в нагоді у дипломатичній діяльності?**

Справді, мені свого часу дуже пощастило, бо в 1987 році виграв тоді ще всесоюзний конкурс на докторантське стажування на кафедрі філософії іменитого Карлового університету. Це дуже допомогло і під час виконання дипломатичної місії – у нас були дуже тісні і вельми плідні зв'язки з підрозділами університету та його ректором, організовано чимало спільних культурологічних акцій.

■ **З чого Ви почали на посаді керівника амбасади? Які питання були пріоритетними?**

Найперше – налагодив тісні контакти з представниками державного і політичного керівництва Чехії. Ще із вручення вірчих грамот виникли теплі стосунки з Президентом ЧР Вацлавом Гавелом – легендарною постаттю не тільки чеської, але і світової політики, письменником і гуманістом. В.Гавел з великою цікавістю розпитував про історію і культуру України, зокрема Закарпаття, яке в період 1918-1938 років входило до складу Чехословацької Республіки.

Дружні взаємини склалися ще з одним колишнім дисидентом – багаторічним головою Комітету у закордонних справах нижньої палати парламенту Чехії Владіміром Лаштувкою, слово якого у формуванні чеської зовнішньої політики було вагомим. Водночас доводилося перейматися й невідкладними буденними проблемами. При підтримці МЗС України за короткий час вдалося провести капітальний ремонт приміщення посольства. Було створено належні умови роботи консульським працівникам, які щодня обслуговували у неймовірній тисняві у напівпідвальному приміщенні сотні громадян, зо-

крема українських заробітчанин. Дякуючи добрим стосункам з керівництвом уряду та МЗС ЧР, для потреб консульського відділу була виділена вілла поруч з посольством, у якій до цього знаходилася резиденція швейцарського посла.

Ще одним важливим аспектом забезпечення прав українських громадян, зокрема тих, які працюють в індустріальних центрах Чехії, стало запускування роботи Почесного консула України в м.Брно (ним став випускник факультету міжнародних відносин Київського держуніверситету ім. Т.Шевченка П.Камаріт), а згодом і відкриття в цьому місті консульства України (його очолив керівник Представництва МЗС в Закарпатській області В.Буркало).

Коли я приступив до роботи, справжньою проблемою був негатив, розгорнутий у чеських засобах масової інформації щодо українців як головного фактора загострення криміногенної ситуації в Чехії. Цьому сприяли інформаційні повідомлення, що виходили із МВС на чолі із В.Груліхом. При цьому майже всі російськомовні «злочинці» кваліфікувалися як українці. Посольством був проведений і наданий МВС та ЗМІ відповідний аналіз, який переконливо показував, що далеко не всі правопорушники є громадянами України. В результаті оцінки МВС і ЗМІ стали значно об'єктивнішими.

■ На час Вашого перебування Послом у Чехії припало проведення Празького саміту НАТО у 2002 році. Реноме України в очах західних партнерів було тоді не надто привабливим, як і Президента Кучми. Як вдалося забезпечити його участь у саміті?

Це стало справжнім випробуванням. Навколо участі Президента Л.Кучми у саміті розгорнулася гостра дипломатична боротьба. Впливові у блоці сили прагнули не допустити його приїзду, як і Президента

Білорусі О.Лукашенка, в результаті чого Україну з високою вірогідністю могла очікувати дипломатична ізоляція. При цьому використовувалися різного роду політичні та протокольні прийоми – спроби відмови у візовому обслуговуванні, порядок розсаджування на заходах форуму тощо.

МЗС України, зокрема глава місії України при НАТО В.Хандогій, робили все можливе, щоб не допустити такого сценарію. Але для цього була дуже важливою позиція Чехії як країни-господаря. Через своїх друзів я попросив про особисту зустріч з Президентом Чехії В.Гавелом. Під час неофіційної розмови розповів йому, що йдеться не стільки про персону Президента Л.Кучми, скільки про цивілізаційний вибір України. Якщо Україна не візьме участь у саміті, то буде відкинута на десятиліття, стане вигнанкою міжнародного співтовариства, як Білорусь. Він коротко відповів: «Я не думав, що все так серйозно». В.Гавел нічого не обіцяв, тільки коли прощалися, поплескав по плечу і з усмішкою сказав: «Як же я можу не прислухатися до губернатора колишньої Підкарпатської Русі?».

Авторитет В.Гавела був дуже вагомим у світі. І це в черговий раз продемонстрували наступні події. Прибуття делегації України на чолі з Президентом Л.Кучмою стало для багатьох несподіванкою. «Український лідер раптово з'являється на саміті, аби зіпсувати всім забаву», – статтю під таким заголовком присвятило впливове британське видання «Таймс» прибуттю українського Президента на саміт НАТО в Празі. Її автори зазначали, що «ціла ескадрилья з п'ятнадцяти американських винищувачів, включно з системою авіапостереження АВАКС, не змогла зупинити прибуття до Праги небажаного гостя. Попри попередження західних дипломатів триматися осторонь саміту НАТО в Празі, Президент України Л.Кучма таки прибув до чеської столиці», – конста-

тувало видання. Проте воно було переконане: Кучмі в Празі руки ніхто не подасть і за столом з ним не сидітиме. Попри ці заяви, участь делегації України, як відомо, була успішною, а усі спроби її ізоляції провалилися. І це значною мірою пов'язано з послідовною підтримкою України Чехією.

■ **Коли Ви очолювали Посольство України у Празі, ходили легенди про те, що українська амбасада стала своєрідним гостинним центром для колег-дипломатів з інших країн...**

Місія дипломата – комунікувати. У нас у Посольстві завжди було багато гостей. Скажімо, легенда зовнішньої політики Чехії, соратник В.Гавела В.Лаштутка, про якого вже йшлося. Чи керівник торгово-промислової палати ЧР у зв'язках із країнами СНД В.Плашіл. З їхньою допомогою нам вдалося вирішити чимало проблем двосторонніх відносин. Зокрема, за мою каденцію обсяг взаємної торгівлі та інвестицій між Україною та Чехією було збільшено в кілька разів. Нерідкими гостями були й колеги-посли інших держав. У посольстві сформувався дружний колектив. Багато в чому допомагала дружина Світлана, яка активно працювала в Асоціації дружин акредитованих у ЧР послів. Пригощали гостей, чим могли, нерідко доводилося імпровізувати. Але, найголовніше, під час таких зустрічей зміцнювалося взаєморозуміння та довіра.

■ **Можете згадати якийсь курйоз, пов'язаний з дипломатичним минулим?**

О, їх було чимало! Один з них виник відразу після приїзду до Праги, коли я готувався до першого прийому у президента В.Гавела. У посольстві якраз розпочався масштабний ремонт. Коли я проходив через приймальню, один з робітників ненароком перекинув банку з лаком і забруднив мої штани. Часу для поїздки в резиденцію для переодягання не було, залишалося тільки одне – якимось відчистити пляму.

Цим зайнявся завгосп і дружини наших комендантів-прикордонників, що допомагали в ремонті. Врешті-решт, нам це вдалося, але на прийнятті мені було неймовірно некомфортно, бо боявся, що присутні відчують аромати хімічних препаратів. Проте, на щастя, обійшлося...

■ **Після завершення дипломатичної місії Ви повернулися до наукової роботи, підготували чимало наукових публікацій, у тому числі й за кордоном.**

Так, мої праці опубліковані в США, Китаї, Бразилії, а також у сусідніх країнах – Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії. Німецьке наукове видавництво, після ознайомлення із моєю доповіддю на Всесвітньому статистичному конгресі у Гонконзі у 2012 році, запропонувало мені видати її у світ. Книга вийшла в 2015 році англійською мовою і присвячена системній теорії сучасних кордонів і транскордонних процесів.

■ **Ви не втратили інтерес і до практичної роботи, зокрема у сфері транскордонного співробітництва...**

Звичайно. Разом із своїми друзями – академіком, директором Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України Юрієм Пахомовим, професором Закарпатського держуніверситету Олександром Передрієм та земляком-закарпатцем, американським бізнесменом та науковцем, нинішнім Почесним консулом України в угорському м. Сегед Алексом Ровтом у 2005 році створили науково-консультаційну установу з міжнародних відносин – Інститут транскордонного співробітництва в Ужгороді. На замовлення Брюссельського безпекового центру Нью-Йоркського Інституту «Схід-Захід», радником якого я був у 2007 році, мною розроблено Концепцію розвитку транскордонного співробітництва після розширення Європейського Союзу на Схід. Також

взяв участь у створенні міжнародної робочої групи із представників Норвезького Баренцового секретаріату (структура МЗС Норвегії), Асоціації Ярвіо (структура МЗС Фінляндії), Інституту стабільності і розвитку (м.Прага), Інституту Джефферсона (Нью-Йорк), Єврорегіону «Балтика» (Польща), Інституту транскордонного співробітництва (м.Ужгород), яка започаткувала проведення щорічних європейських форумів з транскордонного співробітництва. Перший такий форум відбувся в м.Кошице (Словаччина) та м.Ужгород (Україна) в 2010 році за участі віцепрезидента Європейської Комісії М.Шевчовича.

Інститутом транскордонного співробітництва, разом із закордонними партнерами, реалізовано чимало проєктів за Програмою ENPI Європейського Союзу, Міжнародного Вишеградського Фонду, Норвезького фінансового механізму, «Відродження» тощо. Розроблена експертами Інституту система індексації та моніторингу транскордонних процесів рекомендована Моніторинговою місією Програми ENPI для використання по всьому периметру зовнішніх кордонів ЄС. Вагома роль Інституту в соціальній імплементації системного знання про сучасний транскордонний рух в Європі неодноразово відзначалася міжнародними організаціями, зокрема спеціальною нагородою Асоціації європейських прикордонних регіонів «За особливий вклад у розвиток європейського транскордонного співробітництва».

■ Які глобальні загрози і виклики існують у сьогоднішній міжнародній політиці?

Найбільшою загрозою міжнародним відносинам, відколи вони існують, був мілітаризм. Нині цьому явищу реальну конкуренцію становить популізм. Якщо мілітаризм є загрозою фізичному існуванню людини, то популізм деформує свідомість людини і робить її поведінку неадекватною. Не тільки вітчизняна, але й світова політика не встигають за бурх-

ливим розвитком цих вкрай небезпечних монстрів сучасного інформаційного суспільства. Тому відповіді на глобальні виклики здебільшого запізнili і недостатньо ефективні.

■ **Як зробити, аби наші європейські сусіди були не ворогами, а союзниками?**

Мій батько – сільський вчитель, вчив мене в ранньому дитинстві, що життя може скластися так, що з далекими родичами не завжди можуть бути добрі стосунки, проте з сусідами, за всіх обставин, треба жити приязно. Шкода, звичайно, що нині виникли ускладнення у відносинах України з деякими сусідами. Проте впевнений, ці ускладнення є тимчасовими. Толерантність і готовність до компромісів допоможуть їх знівелювати.

■ **Нині Вам доводиться спілкуватися не лише з впливовими людьми, які роблять політику, але й з романтичною молоддю. Чи спокійні Ви за майбутнє нашої держави, світу?**

У світлі тих загроз і викликів, про які йшлося, нині, напевно, важко бути спокійним за особисте майбутнє, чи майбутнє світової спільноти. Уїнстон Черчіль казав: «Шукайте людину в її очах». Кожного року, знайомлячись з новими студентами, не випитую їхні знання. Найперше – вдивляюсь в очі молодих людей. Чи світяться вони, чи є в них вогник небайдужості? Адже відомо, що світ творять небайдужі. Дуже хочу, щоб таких небайдужих очей було і в нашому університеті, і в Україні загалом значно більше.

■ *PS: Це інтерв'ю стало останнім публічним виступом знаного і шанованого в усій Україні та й за її межами державного діяча, дипломата, науковця С.Устича. Після року виснажливої боротьби з недугою 7 лютого 2020 року він відійшов у Засвіти...*

Василь Гарагонич: «Професор Ужгородського національного університету – мій найдорожчий титул»

Екватор літа 2019 року у житті доктора історичних наук, професора кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства факультету туризму та міжнародних комунікацій УжНУ, заслуженого працівника освіти України, шеф-редактора інформаційного холдингу «Панорама медіа група» Василя Гарагонича став 60-м. Його життєпис фіксує тисячі зустрічей, які впливали на долю і формували особистість. Пам'ятні миттєвості швидкоплинного життя ми відшукували у біографії напередодні ювілею.

■ **Серед різноманіття Ваших професійних уподобань найбільше вирізняються освітянство і журналістика. Це Ви їх обирали чи вони Вас?**

Навчаючись у п'ятому класі Мукачівської СШ №2 ім. Т.Шевченка, опублікував першу у своєму житті газетну замітку. Її надрукувала єдина тоді у місті і районі газета «Прапор перемоги». За рік до здобуття Україною незалежності газета в дусі того часу змінила назву на «Панорама». А ще через десятиліття моя доля і доля «Панорами» волею Всевишнього переплелися і зав'язалися у міцний вузол.

Бажання стати журналістом було настільки потужним, що за відсутності в Ужгородському університеті відповідного факультету я обрав... історичний, оскільки прагматично розумів, що одне другому не те що не завадить, а й за певних обставин навіть допоможе. Як показав час, я не помилився. Пригадую, як наставник і колега, мій попередник по редакторству в університетській багатотиражці доцент-економіст Павло Надобенко по-батьківськи благословляв мене, кажучи: «З твоїм талантом, Васильку, тобі гріх не стати кандидатом наук!».

В університеті аж голова йшла обертом від можливостей, які тут відкривалися. Моїй гордості не було меж, коли про мене – першокурсника – керівник університетської літстудії, знаний і авторитетний літературознавець Василь Поп написав у статті: «В літстудію влилися надійні голоси новобранців поетів Петра Мідянки, Христини Керити, Василя Гарагонича, прозаїка Юрія Клованича...». Невідомо як би склалася моя поетична доля, коли вже першокурсником мене згадували через кому з майбутніми лауреатами Шевченківської премії, але згодом мій інтерес до віршування поволі згас.

Студентом з першого до останнього дня навчання активно співпрацював з університетською багатотиражкою «Радянський студент», писав у газети

«Молодь Закарпаття», «Закарпатська правда», «Радянська освіта», «Освіта» та інші новинки, де, крім усього, отримував непогані гонорари. На п'ятому курсі вже був прийнятий на роботу в УжДУ і разом із своїм земляком-мукачівцем професором Михайлом Трояном та іншими ентузіастами ми займалися створенням музею історії університету.

У 23 роки, не будучи членом КППС, був призначений редактором газети «Радянський студент», яка офіційно слугувала друкованим органом парткому і ректорату університету, став членом Спілки журналістів СРСР. Потім була викладацька робота в університеті, Мукачівському педагогічному училищі, де став кандидатом історичних наук, Мукачівському технологічному інституті... І всі ці роки не поривав стосунків із журналістикою. Співпрацював із популярними газетами «РІО», «Відомості міліції», «ФЕСТ», «Освіта України», «Аргументы и факты», був штатним власним кореспондентом «Новин Закарпаття». У 2000 році, пройшовши жорсткий відбір, побував на стажуванні у Сполучених Штатах Америки. Відтак мені запропонували стати редактором мукачівської міськрайонної газети «Панорама», яка переживала тоді не найкращі часи. Поволі виводячи газету з глухого кута, ми з сім'єю багато подорожували. Згодом обставини склалися так, що «Панорама» на початку 2000-х першою серед так званих комунальних газет Закарпаття пройшла процес роздержавлення і залишалася єдиною такою аж до 2018 року.

■ Як починалося Ваше постстудентське життя?

Залишившись працювати в УжДУ, наполегливо взявся за підготовку кандидатської дисертації. Досить оперативно мав необхідну кількість публікацій, брав участь у республіканських і всесоюзних наукових конференціях. Пропрацював рік у Мукачівському кооперативному технікумі. Постало питання про

переведення мене на викладацьку роботу в Мукачівське педагогічне училище. Оскільки на той момент у мене не було стажу роботи у школі, вирішили направити мене в Москву в Інститут підвищення кваліфікації викладачів педагогічних вишів Академії педагогічних наук СРСР на чотиримісячні курси. Я щойно одружився, і в Москву зі мною на весь термін навчання поїхала дружина Ярослава.

Працюючи викладачем педагогічного училища, підготував і успішно захистив кандидатську дисертацію. В організаційних моментах із захистом мені дуже допоміг тодішній ректор УжДУ професор Володимир Сливка, з яким, незважаючи на вікову та статусну різницю, ми були у товариських відносинах ще з тих часів, коли як редактор я був присутнім на всіх засіданнях парткому університету, а Володимир Юлійович був його наймолодшим членом.

З середини 90-х я повернувся до активної журналістики паралельно з педагогічною діяльністю, а з відкриттям у 1995 році в Мукачеві філії Хмельницького технологічного університету «Поділля» з'явилася надія влаштуватися туди на науково-педагогічну роботу за спеціальністю. Тим паче, що кандидатів наук у Мукачеві майже не було. Влітку 1998 року мене попросили з «Новин Закарпаття» підготувати матеріал про МТІ. Коли стаття вийшла в газеті, ректор ошелешив мене запитанням: «А чому Ви, такий талановитий, досі в нас не працюєте?» «Бо не запрошуюте!» – відрубав я... Того ж дня я став доцентом МТІ за сумісництвом.

■ З тих пір Вас найбільше захопила наукова робота?

Будучи людиною принциповою, діяльною і непосидючою, склавши добровільно повноваження декана факультету туризму, у цілком зрілому віці вирішив піти в докторантуру. У Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова моїм науко-

вим консультантом став давній друг і колега, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України проректор Богдан Андрусин. Під його вмілим і ненав'язливим наставництвом вдалося проробити гігантську роботу і підготувати докторську дисертацію у строк.

Три роки перебування в столичній докторантурі ми намагалися використати максимально не лише для наукової роботи, а й для подорожей, чудово розуміючи, що більше такої сприятливої нагоди повної свободи може й не бути. І однією із знакових була поїздка на Канарські острови Іспанії. Ми базувалися на острові Тенеріфе, де знаходиться знаменитий вулкан Тейде. Оскільки наше перебування там захоплювало і 6 червня – День журналіста України, то вирішили у це свято підкорити вулкан усією сім'єю. І це нам вдалося! Згодом жартували, що журналістика і дрімаючий вулкан дуже схожі між собою – ніколи не знаєш, де і коли трусоне!

Після захисту докторської дисертації «кинув якір» у Закарпатській філії Київського славистичного університету, що згодом стала самостійним Східно-європейським слов'янським університетом, на чолі з енергійною й ініціативною Людмилою Нехух. Саме звідси з посади завідувача кафедри міжнародних відносин мене запросили головою Державної екзаменаційної комісії на рідний історичний факультет УжНУ, що продовжувалося три роки поспіль. У 2016 році, під час зустрічі з ректором УжНУ професором Володимиром Смолянкою з нагоди Дня журналіста, він поцікавився, чи не бажаю я повернутися в альма матер... З тих пір я в УжНУ – один із його 150 докторів наук, які, без сумніву, становлять золотий фонд вишу, а звання професора Ужгородського національного університету є моїм найдорожчим титулом. Згодом колеги доручили мені очолити науково-методичну комісію факуль-

тету, делегували членом редакційно-видавничої ради університету.

■ Як Вас сприйняли в УжНУ?

Перша зустріч із керівництвом факультету, як мені здалося, пройшла дещо насторожено. Проте, переглядаючи мої документи, декан факультету Наталія Габчак звернула увагу на посвідчення до звання заслуженого працівника освіти, підписане Президентом України. І висловила своє здивування вголос. На що я відповів, що з деканами і президентами намагаюсь жити у мирі і дружбі. Здається, таке формулювання задовільнило декана, і ми знайшли повний консенсус.

Серед багатьох людей, з якими пощастило навести мости в УжНУ, – перший проректор професор Олександр Сливка, людина, яка денно і нічно вболіває за рідний університет, його долю і його людей. Звідси і високі рейтинги університету, і його невпинний рух угору. З Олександром Георгійовичем, як з'ясувалося, у нас дещо близьке коріння, а спільне те, що документи до звання заслужених працівників освіти України нам вручали в один день і в одному залі, коли ми навіть не були знайомі.

Звичайно, згадати всіх людей, з якими упродовж життя зводила доля, неможливо. Але кожному, хто зустрівся на моєму життєвому шляху, щира вдячність. За те, що вони були і за те, що вони є. Поруч, на відстані, в реальності чи у пам'яті...

■ Ви покорили у житті чимало вершин, завдячуючи міцній родині.

Цілком вірно, і в ювілейному контексті хочу сказати кілька слів про найдорожчих. У першу чергу це батьки, які дали мені життя і вивели на широку дорогу. Мама – Софія Юріївна, залишалася вчителькою до свого останнього подиху: навчала, повчала, виховувала, підказувала. На превеликий жаль, після раптової батькової хвороби за місяць до свого 85-річчя і два

місяці до мого ювілею мами не стало... Батько – Василь Андрійович, людина надзвичайно розумна і талановита, героїчно бореться з недугою і у свої майже 85 років продовжує виконувати обов'язки головного редактора газети «Панорама». Із огляду на вищенаведене запрошується цікава аналогія: як свого часу доля поєднала у творчості Бокшая з Ерделі, так вищі сили звели і об'єднали на майже 65 років подружнього життя їх земляків – моїх батьків!

Своїми скромними здобутками завдячую сім'ї – дружині Ярославі Іванівні й синам Івану та Василю. Дружина – випускниця київського вишу, а хлопці здобули по дві вищі освіти і всі разом розвивають різноплановий сімейний бізнес. Залишилося дочекатися невісток та внуків...

Юрій Фатула – служіння Ескулапу й Клію

*Кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургічних дисциплін факультету післядипломної освіти УжНУ, хірург-практик і автор багатьох наукових статей та навчальних посібників Юрій Фатула за свою медичну кар'єру здійснив тисячі операцій, був одним з перших на Закарпатті, хто освоїв лапароскопічний метод оперативного втручання при пахвинних грижах. Він є гідним продовжувачем лікарської династії родини Фатул, яку започаткував його батько – заслужений лікар України, талановитий кардіолог і жива легенда закарпатської терапії, піонер досліджень «сольової» артеріальної гіпертензії, доктор медичних наук, професор УжНУ, академік Академії наук вищої школи України
Михайло Іванович Фатула.*

Лікарські звитяги Михайла і Юрія Фатул заслуговують на окрему збірку історій. Ця розповідь про Фатулу-молодшого як про дослідника історії Закарпаття. Нове захоплення Ю. Фатули дуже швидко переросло у ґрунтовні дослідження історії нашого краю часів міжвоєнного двадцятиліття, а надто Першої світової війни 1914-1918 років. Результатом опрацювання документів з військових архівів Праги і Будапешта, відвідин полів жорстоких боїв та місць військових поховань в Україні, Польщі, Словаччині, Угорщині, Словенії стали дві книги, що побачили світ у 2016 та 2018 роках. Це – «Полеглих ми так і не поховали... Бойовий шлях 85-го Мараморосько-Угочанського піхотного полка австро-угорської армії 1914 – 1918», та «Неси мамці жалість мою...» Закарпатці у Першій світовій війні». Опрацювавши 180 тисяч (!) особистих карточок військовослужбовців, автор склав мартиролог, котрий містить 1516 прізвищ загиблих солдатів з інформацією про дату, обставини, місце загибелі та поховання кожного з них, що дозволяє сучасникам знайти та вшанувати своїх прадідів, доля яких була драматичною.

■ **Пане Юрію! З чого все почалося? Як Ви, лікар-практик і викладач-науковець, прикипіли душею до історичних розвідок?**

Мій дід по маминій лінії у чехословацький період закінчив Ужгородську учительську семінарію і працював учителем народної школи у Нанкові, потім Воловому (нині Міжгір'я), досягши посади директора школи. Друга світова війна і наступні події різко змінили його подальше життя. За розповідями мами, дід був допитливим краєзнавцем, пішки і на лижах пройшов всю Верховину. Він написав книгу про наш край, але видати її не встиг, а рукопис, на жаль, не зберігся. Коли я вчився в школі, то активно відвідував археологічний гурток, яким керував талановитий

педагог Олександр Іванович Медведєв. Ми об'їздили всю Закарпатську область з археологічними розвідками та розкопками. Вірогідно, ці два чинника у мої 50 років склалися у нестримне бажання більше знати про свій рідний край, свою родину, своє коріння...

■ Розкажіть детальніше про книгу «Неси мамці жалість мою...»

Це одна з перших спроб заповнити «білі плями» нашої регіональної історії періоду Першої світової війни. Її акцент спрямований в першу чергу на гуманітарний аспект проблеми: вперше сотні закарпатських родин зможуть знайти повні офіційні дані про своїх полеглих пращурів, дізнатись обставини їхньої загибелі та місця вічного спочинку. А сумна географія військових поховань наших земляків просто вражає! Вона простягається через пів світу: від Камчатки через увесь Сибір, Середню Азію, європейську частину Росії, через всю Україну, східно- та центральноевропейські країни аж до Італії.

У першому розділі книги описано бойовий шлях військових підрозділів австро-угорської армії, мобілізаційними округами яких були території, що нині входять до Закарпатської області. Відповідно у них служили і воювали більшість вояків з нашого краю. Це три полки загальної армії (85-й Мараморосько-Угочанський, 66-й Унгварський та 65-й Березький), два піхотні полки угорського гонведу (11-й Мункачський та 12-й Сатмарський) і два польові єгерські батальйони (29-й і 32-й).

У другому розділі описуються найбільші військові операції та бойові події, в яких брали участь ці підрозділи. Сини Срібної Землі воювали на всіх фронтах Першої світової війни і брали участь у всіх її основних битвах.

У третьому розділі вперше описано окремі військові кладовища часів Першої світової війни на території чотирьох країн (Італії, Словенії, Словаччини

та України), де спочивають наші пращури. А загалом наші солдати знайшли свій останній спочинок в Австрії, Албанії, Боснії і Герцеговині, Польщі, Румунії, Сербії, Угорщині, Хорватії, Чехії, Чорногорії, а також у Росії, Казахстані, Туркменії, Узбекистані. Наші родичі були поховані на військових цвинтарях багатьох європейських столиць (Братислава, Будапешт, Відень, Загреб, Київ, Любляна, Прага, Рим, Сараєво, Тирана) та великих європейських міст (Брно, Грац, Дебрецен, Егер, Кошице, Краків, Лінц, Львів, Неаполь, Палермо, Сегед тощо).

Четвертий розділ містить мартиролог з 1516-ти полеглих вояків. Це – офіційні дані чеського військового державного архіву (м. Прага). Я разом з однокумцями-ентузіастами проаналізував 180 000 карточок загиблих солдат, які знаходяться у вільному інтернет-доступі. Було віднайдено біля 4 тисяч карточок, у яких вказано, що вояк був мобілізований з населених пунктів, які нині знаходяться на території Закарпаття. Мартиролог був доповнений також інформацією про 113 вояків з матеріалів Угорського інституту та Музею військової історії (м. Будапешт). У книзі наводяться дані про вояків з Марамороського та Уточанського комітатів (нині, в кордонах сучасної України, це переважно п'ять районів Закарпатської області: Виноградівський, Міжгірський, Хустський, Тячівський і Рахівський). Інформація розподілена по кожному місту і селу цих районів, що дозволяє оцінити приблизні втрати кожного населеного пункту у війні. Наведені сумні цифри, безперечно, не є повними й остаточними. Частина матеріалів по загиблих вояках знаходиться в австрійському та угорському архівах. Значну частину інформації по зниклих безвісти взагалі важко відновити. Тому реальні цифри втрат, вірогідно, удвічі більші. Але на сьогоднішній день це перші опубліковані в українських джерелах офіційні дані

про військові втрати нашого краю у Першій світовій війні.

У кінці книги наводиться алфавітний покажчик прізвищ полеглих вояків з вказанням сторінки мартиролога, на якій міститься інформація про кожного конкретного солдата, для того, щоб читачі змогли знайти і впізнати знайомі прізвища. Я сподіваюся, що багато закарпатських родин знайдуть своїх пращурів і нарешті дізнаються про їхнє місце останнього спочинку.

■ Ви лікар, і Вам добре відомі страждання покалічених людей. Яким фізичним тортурам найбільше піддавала війна наших предків?

Так, війна стала важким випробуванням для вояків та цивільних. Серед найбільш жахливих – холод, недоїдання, антисанітарія і хвороби. Наприклад, під час Зимової Карпатської битви 1914-1915 рр. кількість вояків, які загинули від замерзання, не поступалася загинлим від поранень. У книзі описано драматичний епізод у 85-му Мараморосько-Угочанському полку, який за чотири дні боїв на карпатській горі Манілова у Польських Бещадах втратив лише загинлими 900 солдатів, частина з яких замерзла через неможливість евакуації. Не можу не процитувати слова із щоденника австро-угорського офіцера: «Я пережив у Карпатах 12 днів таких страждань, холоду і голоду, що ті подальші 16 місяців, які я провів на фронті, я зміг би витримати ще раз, але тих 12 днів у Карпатах, думаю, що ні».

Іншим жахом тієї війни було те, що поховати загинлих часто вдавалося лише через кілька днів, а то і тижнів. Десятки, сотні тіл залишалися на полях битв, утворюючи нестерпний сморід, приносячи фізичні і моральні страждання живим. На Італійському фронті часто зустрічалися і такі ситуації, коли поранений вояк скочувався у гірську лощину і опинявся у нейтральній смузі, витягти його звідти або допомог-

ти було уже неможливо. І солдати обох армій з боєм спостерігали його мученицьку смерть, а луна від зойків розносилася по всіх гірських закутках. Тіла лежали місяцями, віддані на поругу тваринам і птахам, як німі свідки людської трагедії.

■ Що можете сказати про місце поховання на території Закарпаття і в Ужгороді зокрема?

Загалом по області після Першої світової війни залишилося кілька десятків військових цвинтарів у всіх гірських районах. Лише у Великоберезнянському окрузі (відповідно до архівних документів періоду Чехословацької Республіки) знаходилося 7 повністю військових цвинтарів і 20 військових секторів на сільських цивільних кладовищах, де спочивають вічним сном 3605 воїнів австро-угорської (більшість) та російської армій. На сьогоднішній день більшість з цих поховань повністю або частково зруйновані часом, а також людською, злочинною з точки зору моралі, діяльністю. Лише одиниці знаходяться у відносно задовільному стані завдяки догляду волонтерських, у більшості випадків закордонних організацій.

Ужгородські військові цвинтарі Першої світової війни мають свою драматичну історію, яка описана у книзі. Через місто проходила залізниця стратегічного значення, яка з'єднувала тиллові райони Угорщини через Ужоцький перевал з Галичиною. Відповідно залізницею десятки тисяч поранених та хворих солдат доставляли в ужгородські шпиталі. Саме біля залізничної станції, у бараках, були розгорнуті два резервні шпиталі австро-угорської армії (загальний та інфекційний). Вояків, які помирали в Ужгороді, захоронювали на двох військових цвинтарях. Перший знаходився на північній окраїні міста (нині мікрорайон «Шахта»). Це кладовище почало діяти ще з початку ХХ ст. як гарнізонне, де ховали військовослужбовців австро-угорської армії, котрі

проходили службу в Ужгороді. Другий цвинтар був закладений на початку Першої світової війни безпосередньо біля барачних шпиталів коло залізничної станції. За даними небагатьох архівних джерел, на обох ужгородських цвинтарях протягом Першої світової війни було поховано 11 тисяч (!) вояків (1003 на гарнізонному і 10 тисяч, з яких 7 тисяч невідомі, на цвинтарі біля залізничного вокзалу). Це – солдати різних національностей та різного віросповідання з багатьох європейських країн. Більшість з них були призвані до війська з території сучасних Угорщини, Румунії, Західної України (в тому числі й Закарпаття), Чехії, Словаччини, у меншій кількості з Австрії, Польщі, Хорватії, Сербії, Боснії і Герцеговини, Словенії. На цвинтарі поховані також військовополонені російської царської армії, серед яких й українці з українських губерній Російської імперії.

Драматично склалася доля обох цвинтарів, особливо біля залізничного вокзалу, який був повністю зруйнований у 1960-х роках. Втішає встановлення 1 червня 2018 р. символічного меморіального хреста з чорного мармуру неподалік від будівлі залізничного вокзалу, здійснене громадською організацією за підтримки місцевої влади. У основи хреста на гранітній дошці викарбувана палаюча свічка та напис: *«Цей хрест встановлено на увіковічення пам'яті понад 10-ти тисяч воїнів із 19-ти країн Європи, що склали свої голови в Першій світовій війні та поховані в ужгородській землі в 1914 – 1918 роках. Від громадян міста Ужгорода. 01.06.2018 р.»*

■ **Як Ви розподіляєте свою роботу? Як уживається покликання лікаря та дослідника історії?**

Майже кожний день я працюю в операційній. Водночас намагаюся передавати свій досвід (мій хірургічний стаж 35 років) і знання лікарям-інтернам та курсантам, які навчаються на нашій кафедрі

хірургічних дисциплін. Вільний від роботи час стараюся максимально приділити краєзнавчій дослідницькій роботі.

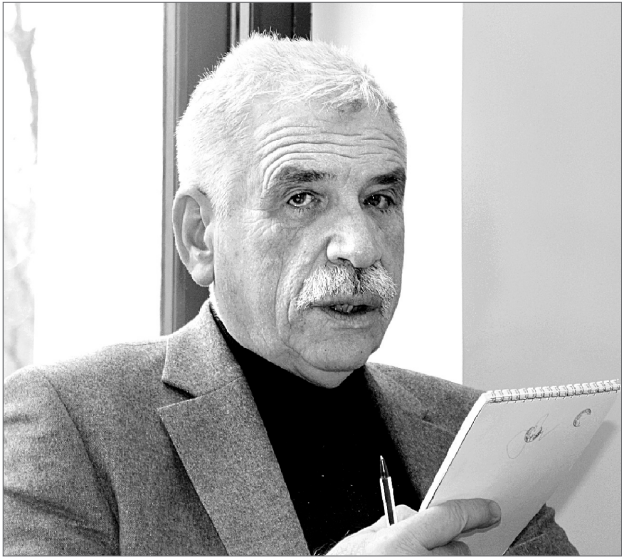
■ **Які, на Ваш погляд, висновки має робити сучасник, спираючись на уроки столітньої давності?**

Число українців, мобілізованих в австро-угорську армію, оцінюється від 250 до 300 тисяч чоловік. Українці становили загалом 8,7% її особового складу. В армію Російської імперії було мобілізовано 3,5 мільйона українців. Отже, всього в арміях протиборчих імперій воювало під чужими для них прапорами до 4 мільйонів українських солдатів та офіцерів. Сотні тисяч з них загинули в боях, нерідко воюючи один проти одного. Конкретних цифр ми не довідаємося ніколи... Вони віддавали своє життя і здоров'я на користь здебільшого чужих для них інтересів.

Символічно, що на місці дислокації колишнього 66-го Унгарського полку австро-угорської армії по вулиці Другетів в Ужгороді сьогодні знаходиться військове містечко 15-го окремого гірсько-піхотного батальйону 128-ї Закарпатської гірсько-піхотної бригади Збройних сил України, яка з літа 2014 року бере участь у бойових діях з російськими окупантами на східних рубежах Вітчизни. За цей час її бійці, як 100 років тому їхні прадіди, засвідчили свою особисту мужність, героїзм та військову доблесть при обороні аеропорту в Луганську, боях біля Дебальцева та в інших бойових операціях, а 195 воїнів бригади віддали свої життя за свободу і незалежність України. Тому висновок дуже простий – якщо нам не вдасться відстояти свою свободу, і це стосується кожного з нас, у повсякденному житті, ми знову станемо «гарматним м'ясом» для чужих держав.

Олександр Лавер: «Сталін свідомо планував знищити український народ»

В Ужгородському національному університеті працюють сотні непересічних і талановитих людей, кожен з яких заслуговує на те, аби про нього, його життя і діяльність, знало якомога більше людей. Однак не завжди для такої розповіді є інформаційний привід. Завідувач кафедри інформатики та фізико-математичних дисциплін факультету інформаційних технологій УжНУ, професор Олександр Лавер якраз дав такий привід, випустивши у світ наприкінці 2018 року монографію на історико-статистичну тематику «Війни та народонаселення країн світу у XX-XXI ст. (1900-2016 рр.)» обсягом 760 сторінок, чим приємно вразив наукову спільноту ще однією гранню свого таланту.

■ **Пане Олександрє! Будучи сином відомого футболіста, Ви обрали між видовищним футболом і нудною математикою саме останню. Чому?**

Справді, я міг би стати футболістом, якби у дитинстві наслідував свого батька Георгія Лавера – представника найпершої повоєнної генерації закарпатської школи футболу у київському «Динамо». За 10 років футбольної кар'єри він виграв у складі футбольної команди Мукачівської гімназії у 1943 році кубок Святого Василя – найвищу нагороду з футболу серед середніх шкіл тогочасної Угорщини, а в складі ужгородського «Спартака» у 1946 та 1953 роках був чемпіоном України. У київське «Динамо» він потрапив у 1948 році, коли столичний клуб був на межі вибуття з вищої ліги радянського футболу. Тоді динамівські селекціонери запросили у команду плеяду закарпатських майстрів – Георгія Лавера, Василя Годничака, Яноша Фабіана, Дезидерія Товта, Ернеста Юста, Михайла Комана, Михайла Михалину, Золтана Сенгетовського, Василя Гажо, Тиберія Поповича, а згодом й інших, які значно посилили її та внесли свіжий струмінь у гру.

Граючи кілька сезонів у київському та мінському «Динамо», батько одночасно здобував фах історика спочатку в Ужгородському, а потім у Київському університетах. По завершенню футбольної кар'єри він близько 40 років працював у школах Ужгорода, давав учням уроки історії та життя, у тому числі й тобі, пане Василю. Оскільки батько був учителем історії, а мама, Тетяна Павлівна, вчителькою математики, то ці дві дисципліни я знав приблизно однаково. Проте батько був категорично проти, щоб я постував на історичний факультет. Разом з класним керівником Дмитром Буковичем вони загітували мене поступати на математичний факультет, який я закінчив з відзнакою. Але любов до історії все одно далася взнаки, і тому моя монографія –

це історико-статистичне дослідження, тобто обом улюбленим спеціальностям я не зрадив. Наслідувати ж футбольні традиції батька я і не намагався, оскільки мав певні проблеми зі здоров'ям. А математика, впевнений, не є нудним заняттям для тих, хто її любить...

■ **Ви хотіли бути вчителем, чи більше вабила наука?**

Попри те, що по закінченні УжДУ здобув кваліфікацію викладача математики, я вибрав виробництво і пішов працювати на Ужгородський машинобудівний завод в окреме конструкторське бюро машинобудування (ОКБМ). Заводська наука на той час була дуже розвиненою — на заводі працювало 6 кандидатів технічних наук, а про їхній рівень говорить той факт, що нашого головного інженера, кандидата технічних наук Євстафія Івановича Кечу «висватали» на роботу у Львівську політехніку не на рядову посаду, а відразу завідувачем кафедри. У той час на машинобудівному заводі працювало 3 тис. чоловік. Оскільки підприємство належало до оборонної галузі, то завданням заводської науки, серед інших, було вирішення різноманітних проблем АСУВ (автоматизованих систем управління виробництвом). Згодом я поступив до аспірантури УжДУ. Провчившись рік, дослухався до порад заввідділом аспірантури Єлизавети Чаварги і був прикомандирований у Київський державний університет на кафедру диференціальних та інтегральних рівнянь, де мною згодився керувати членкореспондент Академії наук УРСР, нині академік НАН України та директор Інституту математики НАН України, професор Анатолій Самойленко. У мене була можливість залишитись працювати у Києві, в Інституті електродинаміки. Але, як закарпатець по духу, я повернувся додому й став працювати в УжНУ.

■ **Що спонукало Вас, математика-програміста, десятки літ досліджувати тему жертв воєн і збройних конфліктів у світі за останні більш ніж 100 років?**

Працюючи на машинобудівному заводі, я входив в групу молодих лекторів-міжнародників, головою якої була znana в Ужгороді людина, підполковник у відставці Олег Самойлович. Якось у розмові зі мною він зауважив, що ніхто точно так і не знає, скільки людей загинуло у війнах і конфліктах упродовж 30 років після завершення Другої світової війни. Він наголосив, що для гуманітаріїв – це важка задача, але для математиків вона цілком посильна. Ця розмова міцно засіла у мене в голові. Під час навчання в Києві я мав можливість користуватися закордонними джерелами інформації з цього питання, оскільки такі потужні видання, як «Encyclopedia Americana», «Encyclopedia Britannica» та інші, лежали на полиці. Результатом моїх досліджень цієї теми стала перша монографія, яка побачила світ у 2002 році. Друге її видання, доповнене і перероблене, обсягом у 760 сторінок побачило світ 2018 року.

Композиційно монографія складається з двох частин та двох додатків. Перша частина присвячена аналізу людських втрат у війнах і конфліктах за останні 116 років – з 1900 по 2016 рік включно. У Додатку 1 наведено результуючі таблиці з цього питання. Друга частина присвячена проблемам біженців, нелегальних мігрантів та міграційних процесів, які ми розглядаємо як наслідки воєн і конфліктів, що велися у той час. Додаток 2 присвячений вивченню людських втрат у роки радянсько-німецької війни 1941-1945 років. Мене, як дослідника, цікавило питання, чому саме в ці роки втрати були такими колосальними, адже ні до, ні після цієї війни такого лиха не було. Думаю, що в другому додатку я знайшов відповідь на питання, яке не давало мені спокою 50 років поспіль.

■ **Чи дає дослідження відповідь на питання про «український рахунок» Другої світової війни?**

Так, але тут слід наголосити, що до Другої світової війни керівництво СРСР почало готуватися відразу після закінчення війни громадянської. Про грандіозні масштаби військового будівництва та мобілізаційні заходи радянського уряду у той період кожен може пересвідчитися, почерпнувши інформацію в Google. Попри це, у перші ж дні війни, влітку 1941 року, Червона армія потрапила під випереджальний нищівний удар німців і була фактично розгромлена. За кілька тижнів вермахт захопив радянських військовополонених більше, ніж була його чисельність. Німці не знали, що робити з бранцями, тому більшість військовополонених українців, білорусів та прибалтів відпустили по домівках. Оскільки майже всі кадрові військові підрозділи Червоної армії були розгромлені, розбіглися або потрапили в полон (до грудня 1941 року уціліло тільки 7% кадрової армії), то на фронті воювали слабо навчені резервісти, втрати яких були величезними. У червні 2017 року російський історик Ігор Івлєв на слуханнях у російській Думі опублікував дані: всього у радянсько-німецькій війні загинуло 41,979 млн. радянських громадян, у тому числі 19,4 млн. червоноармійців. Для порівняння – втрати вермахту становили 4 млн. загиблих.

Як це не парадоксально на перший погляд, але раптовий напад німців у 1941 році став для українського народу справжнім порятунком. Справа в тім, що у військовій стратегії радянського Генштабу першому стратегічному ешелону відводилася роль нанести смертельний удар по ворогу і здебільшого – загинути, а успіх мали розвивати війська другого і третього стратегічних ешелонів. У 1941 році перший ешелон Червоної армії формувався, в основному, з українців, меншою мірою з білорусів і прибалтів, а другий і третій – переважно з росіян. Сталін свідо-

мо планував знищити наш народ, підставивши його першим під німецькі кулі і танки. Але через блискавичний і раптовий наступ німців перший ешелон Червоної армії був розгромлений, а основний тягар військових дій у 1941-1943 роках несли в основному росіяни. Масовий призов українців у Червону армію почався уже після форсування Дніпра, коли технічна оснащеність була набагато кращою, отже, була більшою і можливість уціліти. Загалом втрати українського народу у Другій світовій війні історик Б. Соколов оцінює у межах 8,51-8,7 млн. загиблих (разом із Закарпаттям), у тому числі 5,7 млн. червоноармійців. За альтернативними підрахунками, втрати мирного населення України коливаються в межах 2,8-3 млн. чоловік (включаючи 1,4 млн. євреїв та 27 тис. циган), та ще 4 млн. українців загинули в Червоній армії. За нашими оцінками, військові втрати українців є меншими.

■ Чим були викликані такі величезні втрати серед червоноармійців і цивільних: особливою жорстокістю окупантів, невмілими діями командирів, чи на війну «списали» й жертв сталінських репресій?

Ваше питання містить вичерпну відповідь – усі три складові мали місце. До величезних втрат на фронті додавали ще і втрати військових та мирного населення від терору сталінського режиму, як втрати населення під час війни. До речі, величезну смертність цивільного населення в радянському тилу від голоду і хвороб приховували ще більш ретельно, аніж втрати від голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Дуже часто радянські партизани своїми діями провокували німців на каральні операції проти мирного українського населення нібито за підтримку партизан, у результаті чого наш народ недорахувався багатьох тисяч чоловік. Окрім того, на українських землях (Волинь, Галичина та східна Польща) проходив

етнічний конфлікт між українцями та поляками, в результаті якого, за різними підрахунками, загинуло від 80 до 120 тис. чоловік.

■ **Якими, згідно з Вашими дослідженнями, є втрати українського народу у нинішній неоголошеній війні з російським окупантом?**

За останніми даними ООН кількість загиблих на Донбасі сягає 12,8-13 тис. чоловік, а П.Порошенко нещодавно озвучив цифру – 2,949 загиблих українських військових. На мій погляд, реальні втрати є більшими і становлять близько 4,5 тис. чоловік, оскільки сюди слід додати й втрати добровольчих батальйонів та інших підрозділів, які в цю статистику не включені. Сюди ж слід також додати і небойові втрати українських військовиків у зоні АТО. За наближеними даними втрати українських військових та проросійських бойовиків приблизно співвідносяться як 8 до 10.

Стосовно внутрішньо переміщених осіб, то останні дані на початок січня 2019 року говорять про близько 1,512 млн. чоловік, з них з Криму – 33,5 тис. Якщо врахувати, що з цієї цифри кримські татари становлять 20-25 тис. чоловік, то з жалем змушені констатувати, що більшість російського і українського населення Криму прийняли російську окупацію. Більше того, якщо у 2001 році в Криму і Севастополі проживало 576.647 українців, то у 2014 році на зазначених територіях, під час Всеросійського перепису населення, українців виявилося усього 344.515 чоловік. Виникає питання: а куди поділися 232.132 українців за 13 років? Невже вони стали жертвами російських репресій? Оскільки стосовно кримських українців репресій, на зразок репресій проти кримських татар, російська влада не проводила, то відповідь на це питання така: під час перепису 2014 року 232.132 кримських українців записали себе росіянами. Додамо, що за час окупації на територію півост-

рову було переселено близько 247,5 тис. громадян Росії, в основному військових і чиновників. Тобто російська влада активно перетворює Крим на свою масштабну військово-морську базу.

■ **Упродовж досліджуваного Вами періоду наші предки і ровесники брали участь у двох світових війнах, численних військових конфліктах у країнах Азії і Африки, каральних військових операціях радянської армії в Угорщині та Чехословаччині, миротворчих місіях ООН у Боснії, Косово, Іраку, нині героїчно воюють з окупантом на сході України. Життя скількох з них забрали війни?**

За нашими підрахунками, втрати українського народу та населення України упродовж 1900-2016 рр. коливаються у межах 12,94 млн. – 18,597 млн. загиблих з середньою цифрою втрат 15,417 млн. чоловік. Військові втрати при цьому перевищили 3,477 млн. загиблих. Величезна більшість втрат припала на першу половину ХХ століття: на період 1900-1939 рр. – 57,05%, а на період 1939-1945 рр. – 39,56% усіх втрат. Із вказаного числа втрат втрати власне українців сягають приблизно 70% – 75% усіх втрат.

■ **Яких висновків мають дійти політичні еліти, та й людство загалом, прочитавши Вашу монографію?**

Один з рецензентів мого дослідження, доктор соціологічних наук Сергій Устич зауважив, що демонічний характер феномену масового вбивства людини людиною є доброю профілактикою перед безумством нинішніх «яструбів» війни. А висновки напрошуються такі: будь-які переговори є набагато кращими за якнайшвидшу війну; переможця у війні «вчислити» апріорі буває дуже непросто – згадаймо війни арабів проти Ізраїлю та Росії проти Чечні. Протягом 1958-1970 років було три «холодні» війни Великобританії проти Ісландії – так звані «тріскові» війни, через кордони економічної морської зони

для вилову риби-тріски. Усі три війни виграла Ісландія! Реальністю теперішньої епохи є той факт, що головним військовим ворогом України стала Росія. З огляду на це слід згадати, як визначали власну державу російські імператори. Олександр II казав: «Россия не есть государство земледельческое или торговое. Россия есть государство военное». Олександр III говорив: «У России есть только два союзника: ее армия и военно-морской флот».

У Росії і в теперішньому світі немає стратегічних союзників, а з військової точки зору, за даними її президента В.Путіна, вона приблизно у два рази слабша за СРСР. Проте, в силу визначення, яке дав Олександр II, Росія шукає військові методи розв'язку проблемних питань не тільки в Україні, але й в інших країнах світу. Натомість в Україні є багато друзів, як серед держав, так і потужних закордонних громадських організацій. Причому чим сильнішим буде український опір зазіханням північного сусіда, тим впливових друзів у нас буде більше. А тому найкращим і найвідданішим другом Української держави є наші Збройні Сили, які ми всі маємо всебічно підтримувати.

Василь Олійник: «Вітчизну треба захищати усіма можливими способами»

Ще донедавна вислів «Є така професія – Вітчизну захищати» сприймався як щось надто пишномовне. У сьогоденнішніх реаліях війни з російським окупантом на українській землі він має цілком конкретний зміст – десятки тисяч професійних військовиків стримують московську окупаційну орду на східних рубежах Вітчизни. А їхні досвідчені колеги, які пройшли горнило бойових дій, навчають військових професій нову офіцерську генерацію української армії. До них належить і завідувач кафедри військової підготовки УжНУ, кандидат психологічних наук полковник Василь Олійник.

■ **Як у Вас виникла ідея стати військовим? Де навчалися та починали військову службу?**

Народився я у м.Артемівськ Донецької області, якому нині повернуто історичну назву – Бахмут. Буквально навпроти нашого будинку розташовувалася військова частина, і майже все моє дитинство і юність минули біля неї. Спілкування з солдатами та офіцерами сформували в мене романтичне ставлення до військової служби. У школі, де навчався, також було багато дітей військовослужбовців. Усе це сприяло тому, що я обрав для себе таке майбутнє. Навчався успішно, батьки бачили мене цивільною людиною і відмовляли пов'язувати долю з армією. Але я таки настояв на своєму і подав документи до Харківського танкового училища. Перша спроба виявилася невдалою – мене визнали «непридатним»... Проте вже через пів року виявився «придатним», і мене призвали на строкову армійську службу. По закінченні сержантської школи у м.Харків проходив службу у м.Калінінград (колишній німецький Кенінгсберг) у полку протиповітряної оборони (ППО).

Дитяча мрія стати професійним військовим не покидала мене. По закінченні строкової служби подавав рапорт у Донецьке військово-політичне училище. Ця спроба увінчалася успіхом. Училище я закінчив у 1983 році й у званні лейтенанта отримав скерування у Білоруський військовий округ до військової частини неподалік Бреста. Уже через рік отримав направлення у Групу радянських військ у Німеччині, чотири роки служив у Дрездені та рік у Магдебурзі. У радянській армії існувало неписане правило: хто з офіцерів відслужив у контингентах, розташованих на території тодішніх Польщі, ЧСРСР, НДР та Угорщини, повинен був продовжити службу у Забайкальському чи Середньоазіатському військових округах. Я вибрав Забайкалля, відслу-

жив 3 роки у м.Чита, де мене й застали події кінця 1991 року, коли Україна стала незалежною державою.

■ **Грудень 1991 року для військовослужбовців-українців став дуже відповідальним: треба було визначитися зі своєю подальшою долею. Як Ви приймали рішення і як Вам воно давалося?**

Жодного сумніву в тому, що треба повертатись в Україну, ні у мене, ні у моєї родини не було. На той час я вже був капітаном, у мене була трикімнатна квартира, не мав жодних побутових проблем, родина була повністю забезпечена, платили добре. Ми ні на що не скаржилися, жили у комфорті. Я мав там посаду, статус, авторитет, перспективу кар'єрного зростання. Словом, я мав що втрачати.

Скажу відверто – повернення було непростим. Українців на Батьківщину практично не відпускали. Як тільки я подав рапорт, що хочу перевестись в Україну, мені відразу почали пропонувати вищі посади. Я відмовлявся. Якогось відвертого тиску не було, усі розмови велись винятково на побутовому рівні. Дві спроби повернутися в Україну офіційним шляхом не були успішними. Довелося підключати свої знайомства, і лише у такий спосіб вдалося повернутися в Україну.

■ **Як складалася військова кар'єра на Батьківщині? Це були важкі для нашої армії часи...**

На жаль, в Україні нас не чекали. Перед військовим штабом у Києві стояли тисячі людей в очікуванні потрапити на прийом, щоб довідатися про рішення стосовно своєї долі. Мені знадобився місяць, аби дочекатися аудієнції. За цей час уже шукав місце в інших структурах, бо сім'ю треба було годувати. Я дуже хотів працювати у Донецькому військовому училищі, і мене туди таки скерували. Згодом розподілили у дивізію, розташовану у м.Артемівськ, потім запропонували посаду у частині м.Алчевськ Луганської області, де якраз почали формувати прикордонний загін, і я погодився. Полковник Мулява, ко-

мандир полку з м.Полтава, який першим присягнув на вірність українському народові, якраз формував групу нової військової спеціальності – вихователів. Приймали людей, які закінчили військово-політичні училища і мали нахил для роботи з персоналом. Я пройшов усі іспити і став працювати психологом. Десь через два роки вступив у перший набір Національної академії Державної прикордонної служби, яка знаходиться у м. Хмельницький. По закінченню Академії працював у м. Львів у штабі прикордонного округу, у Чопському прикордонному загоні, в Академії Держприкордонслужби України, у центральному апараті у м. Київ. Коли викладав в Академії, захистив кандидатську дисертацію.

■ Абсолютна більшість Вашої військової кар'єри припала на мирні роки, але уникнути війни нашому поколінню таки не вдалося. Чи допускали Ви, що за Україну доведеться воювати?

Мені важко про це говорити, бо я сам з тих країв, де сьогодні йде війна. У мене залишилося там багато друзів, родичів. Правда, з багатьма з них моя родина уже не спілкується. Чимало було друзів і в Росії, бо і навчалися разом, і працювали. Мабуть, вони мене вже з друзів давно викреслили. Мені і в страшному сні не могло наснитися, що буду воювати з росіянами, що «російський брат» піде на «українського брата»...

Хоча, осмислюючи тогочасні суспільно-політичні події, ми бачили, що реалії життя і наші ідеологічні переконання перебувають у значній дисгармонії. Ще коли служив у тодішній Німецькій Демократичній Республіці, задумувався, чому тут люди живуть помітно краще, ніж у нашій країні. За кілька років до здобуття Україною незалежності стався збройний конфлікт у Нагірному Карабасі. Військовослужбовці із Забайкалля їздили туди, брали участь у бойових діях. В Азербайджані, Литві, Молдові теж було неспокійно. Офіцери, котрі поверталися звідти, вважа-

ли, що таке рано чи пізно станеться і в Україні. Але мало хто тоді у це вірив.

У перші роки нашої незалежності Росія почала провокативні ігри навколо Криму – автономний статус, дозвіл на базування у Севастополі Чорноморського флоту Росії... Мені доводилось їздити на півострів з інспекцією прикордонних військ у 2012 році, і я на власні очі бачив ці тривожні тенденції, які відбувалися без належної оцінки вищим керівництвом держави. Український флот нищився, а російський – процвітав. Український морський офіцер отримував на порядок нижчу зарплатню, ніж російський, українські військовики намагалися влаштувати своїх дружин на роботу в російські структури, бо не вони годували своїх дружин, а навпаки. Це потрібно було бачити й адекватно реагувати...

■ Україна має потужного і, як свідчить історія та сьогоднішні реалії, вороже налаштованого до нас сусіда. Як жити з такою реальністю? Щодня бути готовими до вторгнення, як ізраїльтяни, чи йти під ядерну парасольку НАТО?

Як людина військова, яка віддала 38 років свого життя армії, можу однозначно стверджувати – Вітчизну треба захищати усіма можливими способами. На жаль, від першого дня нашої незалежності і аж до вторгнення агресора у лютому 2014 року, ані українська влада, ані суспільний загал адекватно не оцінювали рівень загрози від північного сусіда. А за керівництва президента-втікача йшов уже неприхований розвал української армії, міністром оборони взагалі був призначений екс-громадянин нинішньої держави-агресора, відбувалося цілеспрямоване нищення інших силових структур. Сьогодні українці, як ніхто інший, пересвідчилися у справедливості твердження: нація, яка належним чином не утримує власну армію, утримуватиме армію окупанта. За свою землю потрібно воювати – не може бути перемоги в оборо-

ні. Переможно воювати з російською армією самотужки, без адекватної підтримки союзників, нам не під силу, незважаючи на те, що моральний дух української армії та її оснащення, вирости у рази. Звичайно, найперше треба шукати політичне вирішення цього конфлікту, застосовувати усі можливі дипломатичні шляхи. Щодо захисту, то, як на мене, нічого більш ефективного, ніж членство у НАТО, світ наразі ще не придумав. Але й кожен громадянин України повинен чітко розуміти й усвідомлювати, що військова загроза з півночі у нас на роки.

■ Чи враховуєте Ви ці фактори при підготовці молодих офіцерів на кафедрі?

Звісно. Складаючи навчальні плани, багато в чому відмовились від спадщини радянщини, менше уваги приділяємо таким зовнішнім атрибутам, як, наприклад, стройова підготовка. Натомість більше уваги зосереджуємо на патріотичному вихованні, прищеплюємо повагу і любов до своїх батьків, рідного краю, Батьківщини, вчимо бути готовими до моменту, коли їх потрібно буде захищати. Звичайно, розповідаємо про історію українського війська, про ті славні битви, які ми вигравали під час Другої світової війни, про подвиги УПА, її героїв, які віддавали своє життя за Батьківщину.

■ Фахівців яких військових спеціальностей готує кафедра?

Ми навчаємо спеціалістів чотирьох військових спеціальностей: молодших командирів механізованої частини, фахівців бойового застосування наземної артилерії, бійців підрозділів спецпризначення і психологів. Величезну увагу приділяємо психологічній готовності молодих людей тримати у руках зброю, бачити і знати, хто твій ворог, вмінню захищати себе. У реальних бойових умовах буває надзвичайно важливо першим зробити постріл, адже це постріл у людину. Саме тому важливо пояснити, що перед тобою, передусім, ворог, який напав на тебе.

■ **Як створювалася Ваша кафедра, кому доручено готувати завтрашній день української армії?**

Особисто я вважаю, що створення кафедри військової підготовки в УжНУ було вимогою часу, дуже доречним і, як засвідчив час, правильним рішенням. З першого дня заснування ми відчували увагу і всебічну допомогу в особі ректора В.Смоланки, усіх університетських структур, які сприяли нашому становленню.

Безумовно, основною цінністю кафедри є її викладацький колектив. Це досвідчені офіцери, учасники АТО, які мають бойовий досвід – мій заступник, підполковник запасу І.Єськін, фахівець, який займається підготовкою артилеристів, – О.Слюсаренко, О.Анісімов, котрий готує майбутніх розвідників, та багато інших.

З часу створення кафедри ми вже здійснили чотири випуски. Зараз у нас навчається 250 хлопців і дівчат. Усі вони – з числа кращих студентів університету. Важливо, що кожен з них – майбутній лідер. На самому початку побутувала думка, що на кафедру військової підготовки підуть студенти, котрі не хочуть служити в армії. Неправда! Ми провели опитування (я про це доповідав на Вченій раді) – кожен третій наш випускник йде служити в Збройні Сили, Національну гвардію, Прикордонні війська чи в інші силові структури. Наших вихованців не лякає перспектива потрапити у зону бойових дій, уже сьогодні серед них є учасники добровольчих формувань з АТО, є кілька студентів, котрі вже мають і вищу освіту та бойовий досвід, а зараз навчаються на першому курсі. Хочу наголосити, що наші вихованці здобувають вищу освіту на своєму факультеті, паралельно вчаться на військовій кафедрі та готуються захищати Вітчизну, тож заслуговують на належну пошану. За такими офіцерами-патріотами – майбутнє якісно нової української армії!

Ігор Тодоров: «Відмова від євроатлантичного вибору – тотожна відмові від України»

Неупереджений аналіз закарпатського та й всеукраїнського інформаційного простору за останні 3-4 роки свідчить, що беззаперечним лідером публічності та громадської активності серед викладачів Ужгородського національного університету є професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, відомий науковець-євроатлантист, заступник голови Координаційної ради Громадської ліги «Україна-НАТО» Ігор Тодоров. Своє життя з УжНУ він пов'язав порівняно недавно й певною мірою вимушено. Але це сталося настільки органічно, що складається враження, ніби професор І. Тодоров усе життя працював в УжНУ.

■ **Пане Ігоре! Ужгород – місто невелике, тому життєпис усіх університетських професорів міський загал знає краще, ніж працівники відділу кадрів. Про Ваш «доужнівський» період відомо лише те, що він пов'язаний з Донецьким національним університетом ім. Василя Стуса. Розкажіть про себе.**

Народився я не в Донецьку, але вважаю себе корінним донеччанином, бо потрапив до міста Сталіно (так називався Донецьк до 1961 року) коли мені ледь виповнився... місяць. Десять років провчився в першій школі на бульварі Пушкіна, по закінченні якої поступив на історичний факультет Донецького державного університету. Навчання на істфаці подобалося, активно займався громадською діяльністю, зробив перші кроки в науковій сфері: студентські конференції, перша публікація, навіть працював на кафедрі психології. У 1981 році з відзнакою закінчив історичний факультет і за розподілом почав трудову діяльність на підготовчому факультеті для іноземних громадян.

Після захисту у червні 1992 року на історичному факультеті Московського університету ім. М.Ломоносова кандидатської дисертації працював на історичному факультеті Донецького університету, а з 1999-го – доцентом кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики. У 2002-2005 роках перебував у докторантурі кафедри новітньої історії України Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Був ініціатором створення в Донецькому національному університеті Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці. 7 грудня 2007 року захистив у Донецькому національному університеті дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Тема дисертаційного дослідження – «Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.)».

■ Наскільки Вам, переконаному євроатлантисту, було комфортно жити і працювати в Донецьку? Адепти «руського міра» не докоряли за яскраво виражену проатлантичну позицію?

Як це не дивно, доволі комфортно. Моє оточення, мої друзі були однозначно прихильниками українства. Правда, деякі колеги добре маскувалися. Можливо, моя позиція комусь і не подобалася, але особливо помітної протидії не було. Проте наприкінці 2008 року, коли я підписав звернення про надання університету імені Василя Стуса, відчув відвертий психологічний тиск передусім з боку тодішньої адміністрації.

■ А загальна суспільна обстановка там насправді була настільки проросійською, чи вона стала такою уже з утвердженням влади бойовиків і колаборантів?

Так, певною мірою проросійською, але в жодному разі – не сепаратистською. Скажімо, ми в Донецькому національному університеті провели чотири Академії НАТО, конференції зі співпраці з Альянсом та ЄС. З іншого боку свої заходи проводили й прихильники «Руського миру», які теж були легальними та несли в собі антидержавницьке спрямування. А увагу на це не звертали. Отже, сепаратизму політичного не було, хоча на побутовому рівні відчувалися проросійські симпатії. Втім, переважна більшість мешканців краю звикла шикуватися під владу. Тому до листопада 2013 року, коли відбувався рух до Угоди про асоціацію з ЄС, відповідно з лінією Партії регіонів, ніяких помітних заперечень у населення не було. Мало місце навіть побиття місцевих «вітренківців», які восени спробували зірвати мітинг на підтримку європейської інтеграції, організований «Молодими регіонами».

До незареєстрованої організації «Донецька республіка» з відомою тепер символікою «ДНР» стави-

лися як до міських божевільних. Не спрощуючи ситуацію, скажу, що без прямого втручання РФ ніяких «днр/лнр» не було б! А при належній політичній волі керівництва держави Донецьк міг би стати «локомотивом» української євроінтеграції.

■ **Чим більше ми віддаляємося від трагічних подій весни 2014 року у Донецьку і Луганську, тим більше стає «коментаторів» тих подій. Ви ж – безпосередній свідок російської військової інтервенції на Донбасі. Як все відбувалося?**

Було відчуття, що 1 березня 2014 року ввімкнули своєрідний «тумблер». На вулицях міста з'явилася велика кількість людей з російськими триколорами, характерною немісцевою вимовою, незнанням місцевості та українського часу (різниця з Москвою була дві години). Тобто масовки «русской весны» тоді склалися з переважно з «русско-туристо» з сусідньої Ростовської області РФ. Правда, до них швидко приєдналися місцеві люмпени, мешканці депресивних шахтарських міст. Повзуча інвазія спочатку йшла з перемінним успіхом. Після першого захоплення в другій половині березня будівля ОДА була звільнена, проте ненадовго. 5 квітня відбулося друге (і остаточне) захоплення приміщень Донецької ОДА, СБУ, прокуратури тощо. З міста зникає українська символіка, захоплюється державне телебачення. По місту вільно пересувалися озброєні люди.

■ **Як Вам далось рішення про переїзд і як він проходив?**

На початку травня 2014 року я був у відрядженні в Ужгородському національному університеті в якості члена експертної комісії. Виїхати з Донецька вже тоді було вкрай складно: простояв понад три години в черзі за квитком у VIP-касі залізничного вокзалу. По поверненні додому зрозумів, що навіть за ці дні ситуація ще більше погіршилася, і вперше виникла думка – рідне місто треба буде залишати. Написав

листи друзям з університетів у Західній Україні (Львів, Івано-Франківськ, Луцьк, Чернівці, Тернопіль, Ужгород) з одним питанням – чи допоможуть з роботою у разі, якщо буду вимушений тікати з Донецька. Всі відповіли: «Що-небудь знайдемо». І лише з Ужгорода надійшла конкретна пропозиція (слід віддати належне професору Івану Вовканичу та доценту Віталію Андрейку) – робота на повну ставку і можливість працевлаштувати і дружину (вона працювала в Донецькому національному технічному університеті завідувачкою кафедри міжнародних ділових та освітніх комунікацій).

Рішення про переїзд далось нелегко. Втім, це було єдиною альтернативою, щоб зберегти життя і здоров'я. Досвід колег і друзів, які пережили ув'язнення, доводять це!

■ Хто допомагав Вам обживатися на новому місці роботи?

Я залишив Донецьк 4 липня 2014 року з надією, що Донбас до осені звільнять, і ми після відпустки розпочнемо новий навчальний рік. Втім, сталося по-іншому. Наприкінці літа я вже був в Ужгороді, і першого вересня вийшов на роботу в УжНУ. В електронному форматі я звільнився з Донецького університету, в якому пропрацював 33 роки. Тоді ще не була зрозуміла подальша доля моєї alma mater – рішення про переїзд ДонНУ до Вінниці ухвалили лише наприкінці вересня. Ми з дружиною на той час уже працювали в УжНУ, хоча продовжую співпрацювати з рідним університетом. У 2015 році був членом наглядової ради проекту Міжнародного фонду «Відродження» «Європейський розвиток Донецького національного університету». Доклався до надання в 2016 році моєму рідному вишу імені Василя Стуса.

В Ужгороді від самого початку ми відчували себе комфортно, передусім – через ставлення та всебічну підтримку колег по кафедрі, факультету, універ-

ситету. Але і незнайомі люди в державних структурах були уважні і намагалися допомагати. Проблем з інтеграцією в закарпатське співтовариство, на мій погляд, не було. Українською мовою я принципово викладав і в ДонНУ. З огляду на мій досвід «професійного євроінтегратора» ініціював створення в Ужгороді двох центрів – міжнародної безпеки і євроатлантичної інтеграції, а також інформаційного центру Європейського Союзу. У 2016-му був обраний на 5 років професором кафедри. У 2017-2019 роках очолював спеціалізовану вчену раду в УжНУ по захисту кандидатських і докторських дисертацій з історичних наук. Активно співпрацюю з Міжнародним фондом «Відродження», з 2017 року – член правління Ініціативного центру сприяння активності та розвитку громадянського почину «Єднання». У професійному плані я, мабуть, навіть виріс, і можливостей з'явилося більше. Співпрацюю і з колишніми земляками, зокрема – з НГО «Закарпаття-Донбас».

А в моральному плані зробив для себе переоцінку цінностей. Виявилося, що насправді людині потрібно зовсім небагато. Друзі, які в біді підставляють плече, у мене є. Я займаюся тим самим, що і в Донецьку – міжнародними відносинами і міжнародною безпекою, євроінтеграцією. Мабуть, тепер це більш усвідомлений мною вибір і більш жорстка позиція. Жодних контактів з колишніми колегами, які обрали шлях колаборації, у мене немає. Іноді телефоную однокласникам, які не змогли залишити Донецьк через різні обставини, але мають проукраїнські погляди. За їхніми розповідями – це суцільний жах! Донецька, в якому ми жили, більше немає...

■ Сьогодні у дискусіях щодо повернення Україні окупованих територій Донбасу висловлюються діаметрально протилежні пропозиції: від надання автономного статусу до відгородження «ракової пухлини» велетенською стіною. Яка Ваша думка?

І до війни значна кількість населення Донецької та Луганської областей була проти європейської інтеграції України. Тепер, на шостому році окупації в умовах тотальної російської пропаганди, абсолютна більшість мешканців ОРДЛО не хочуть ні України, ні Європи. Безперечно, Україна має відновити на цих територіях свій суверенітет на підставі міжнародного права. На звільнених територіях Донбасу і Криму повинна проводитися чітка і цілеспрямована робота по реінтеграції. Можливо, на кшталт денацифікації в західній зоні окупації Німеччини після Другої світової війни і без надання їм якогось особливого статусу.

■ **Чи потрібен за нинішніх геополітичних та й суспільних реалій Україні такий Донбас?**

Я певен, що питання в такий площині ставити не варто. Наша країна цивілізована і виходить з пріоритетності міжнародного права, тому відмовлятися від власних територій не можна. Втім, повертати їх будь-якою ціною, без нашої перемоги – теж не слід! Фетишизація «мінських угод» недоречна. Насправді всі ці «домовленості» були досягнені під шаленим тиском після поразок під Іловайськом і Дебальцево. За змістом і наслідками «мінські угоди» є глобальним геополітичним фейком. На жаль, наші західні партнери не були готові до російської агресії, обмежилися «глибоким занепокоєнням», фактично здавали цінності, на яких побудована європейська та євроатлантична спільнота.

■ **Наскільки політика нинішнього керівництва України є продуктивною у справі об'єднання і чи можливе воно упродовж найближчих 5-10 років?**

На мій погляд, ця політика є контпродуктивною. Бо активна патріотична меншість (яку у владі називають чомусь «войовничою») ніколи не погодиться на капітуляцію, на мир за будь-яку ціну, після п'яти років кровопролитної війни. Об'єднання можливе і

потрібне на основі спільних цінностей, серед яких на першому місці має бути Україна! Справжня українська єдність має базуватися на спільних цінностях і розмаїтті. Україна – велика країна, і різниця регіональна була, є і буде, так само, як і в будь-якій країні.

■ **Якщо для цього треба буде поступитися нашим євроатлантичним вибором, Ви підтримаєте таку політику?**

Україна і євроатлантична спільнота спираються на однакові демократичні і ліберальні цінності, що довела наша Революція гідності! Попри те, що деякі західні лідери інколи поступаються цими цінностями, я все ж таки певен, що демократичні цінності витримали випробування часом. Саме тому в умовах геополітичних викликів відмова від євроатлантичного вибору тотожна відмові від України. Більш того, це положення закріплене в Конституції України.

■ **Як загалом виглядають сьогодні перспективи членства України в ЄС і НАТО?**

Питання перспективи членства в ЄС не стоять у порядку денному. Це – далека, хоча і осяжна перспектива. Сам ЄС змінюється, тому варто казати не про членство, а про імплементацію Угоди про асоціацію. До речі, до 2020 року ми мали б виконати десь половину положень Угоди, і багато чого дійсно зроблено. Проте має бути концентрована політична воля усіх гілок влади щодо ретельної реалізації кроків на шляху європейської інтеграції.

Про НАТО. Ще в 2008 році Альянс зазначив, що Україна буде членом цієї організації, і цієї резолюції ніхто не відміняв. У травні 2020 року Україна вперше в історії приймала весняну сесію Парламентської асамблеї НАТО. Україна має виконувати Річну національну програму, щоб у будь-який момент бути готовою приєднатися до Альянсу, навіть без ПДЧ.

Іван Ісайович: «Суспільні зміни кожен має почати з себе – як студент, так і професор»

Член Наглядової ради УжНУ отець Іван Ісайович належить до того покоління українських священнослужителів, життєві і суспільні цінності яких формувалися на зламі епох і світоглядів. Народився він у с. Мала Копаня Виноградівського району, восьмим з дев'яти дітей родини Ісайовичів. У 1992 році став семінаристом Мукачівської греко-католицької семінарії та студентом філософського факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Першу Службу Божу відслужив у рідній Малій Копані, згодом служив у сусідніх Королеві, Веряці, Текові,

був деканом Хустського деканату Мукачівської єпархії, очільником єпархіального трибуналу Мукачівської греко-католицької єпархії, деканом Середнянського деканату, викладав в Ужгородській духовній академії.

У 2014 році, з самого початку війни з російським агресором, пішов на фронт військовим капеланом. У зоні бойових дій загалом перебував близько двох років, двічі поранений, нагороджений медалями «За відвагу», «Патріот України», «Учасник АТО», «За сприяння Збройним Силам України», «За заслуги перед Збройними Силами України», «Народний герой України».

■ **Отче Іване! Ваші ровесники в юності мріяли стати космонавтами, футболістами, політиками. Чому обрали долю священнослужителя?**

У юності я мріяв стати прикордонником і робив все для того, щоб мрія здійснилась. Оскільки за часів СРСР прикордонні війська були у структурі КДБ, вступити до училища не вдалося, бо мого діда «органи» записали куркулем. Зате вступив до Ленінградського вищого військово-морського училища, яке я з певних причин покинув і пішов до війська.

Скільки себе пам'ятав, наша родина завжди ходила до церкви: тато, мама і всі дев'ятеро дітей. Батько постійно наголошував, що вчителя потрібно слухати в школі, а батьків удома. Він вивчав з нами катехизу, мама розмовляла на біблійні теми. Односельці пророкували моєму брату Андрію, що він стане священнослужителем, оскільки гарно співав у храмі. Коли я повернувся з війська, то збирався вступати до університету. Але наш священник постійно наголошував, що з нашого села походить єпископ Іван Семедій, а молодь якщо і ходить до храму, то до семінарії ніхто не вступає. Цим перейнявся мій батько. Саме тоді й прийшло рішення податися у семінарію, хоча на той час уже були го-

тові документи для вступу у Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, де я хотів вивчати філософію і релігієзнавство.

■ Ваша родина була багатодітною. Розкажіть про своїх батьків, братів-сестер.

Мама називала себе угоркою, а батько – українцем. Ще говорили, що маємо хорватське коріння, оскільки ми Ісайовичі. По маминій лінії я вияснив родовід аж до 1800 року, коли з-під Будапешта приїхали у наш край дідусь і бабуся моєї матері. За документами вони були русини і греко-католики. По батьковій лінії дійшов аж до Хорватії, до села біля відомого адриатичного курорту Макарьська, половина мешканців якого – Ісайовичі. Вони вважають, що їхнє коріння з Карпат, а коли Потисся було завойоване угорцями, їх витіснили.

Батько багато працював, аби прогледувати велику сім'ю. Як і багато його ровесників, поїхав працювати на БАМ, але це статків нам не додало. Нас було 9 дітей, і всі отримали освіту, хоч жили бідно. З 12 років ми вже працювали у колгоспі, робили домашні справи. Батьки повинчалися, але реєструвати шлюб батько не хотів принципово. Тому ми не мали пільг багатодітних сімей, і мама не могла отримати статус матері-героїні, отримала вона його вже за президентства В. Ющенка. Сьогодні один з моїх братів – бізнесмен, депутат обласної ради, другий працює на залізниці, третій пішов в АТО і двічі був важко поранений, сестра працює в будинку престарілих, інша вже пенсіонерка, двоє – у Небі.

■ Як починалася Ваша дорога на Службі Божій?

Навчався я в семінарії в Мукачеві. Навчання змінило мій світогляд, але найбільше на мене вплинув приклад духовних отців, котрі пережили тюрми і переслідування за віру. З їхнього числа – отець Мирон Бескид, який викладав нам філософію, та отець Ва-

силь Худа – викладач літургії. У той час бракувало священників, і владика направив мене допомагати отцю Даниїлу та отцю Василю в с. Королево. Несіння служби, допомога вдовицям і сиротам, спілкування з молоддю, коли я ще сам був молодим – мене все інтригувало і окрилювало. І коли дійшла справа до рукоположення, я на той час уже вибрав, що буду неодруженим. Згадав свою мрію про допомогу молоді і з першого ж дня рукоположення почав свою роботу. Найбільше моя допомога стосувалася дітей-сиріт.

■ За власні кошти Ви заснували у селищі Королево дім для потреб дітей важкої долі. Зробити такий крок здатна людина з надзвичайно загостреним почуттям милосердя. Що спонукало Вас до цього?

Я мав будинок у центрі Королева, на вулиці Молодіжній. У великому будинку проживав сам. Поряд зі мною завжди було багато молоді різних конфесій – православні, римо-католики, протестанти, греко-католики. Серед них були й відверто бідні, були діти заробітчани, яких батьки залишили на дідика чи бабку. Спілкуючись з ними, бачив, що у них є дві дороги: або дорога брехні, де вони будуть говорити батькам, які їхні вчителі нечесні і що за все треба платити, або правдива дорога, коли їм треба буде боротись, вчитися, а після уроків працювати. Це були не тільки школярі, а й хлопці, які вже повернулися з армії. Я зібрав близько 20 хлопців. Вони перебували у моєму будинку з понеділка до п'ятниці. Але з'явилась ідея допомагати все-таки маленьким діткам – дитсадочки в той час закривали. Свій будинок я продав і придбав той, у якому зараз знаходиться будинок сиріт, згодом викупив і колишній дитсадок. Ми взяли до себе дітей-сиріт, потім забрали й дітей з інтернату «Берізка», який влада закрила.

У 2000 році я офіційно відкрив дитячий садочок, у 2001-му – сиротинець, який у 2004 році став пер-

шим в Україні дитячим будинком сімейного типу. Нашою основною метою є духовне і патріотичне виховання молоді, а головне – вберегти дітей від гніву на цей світ за те, що їх покинули. І дякую Богу, що серед наших вихованців немає жодного п'яниці чи наркомана.

■ Ви добровольцем пішли на війну захищати Україну від російського окупанта, були військовим капеланом. Як давалося Вам це рішення?

Навчаючись у Римі, у Папському східному інституті, у 2004 році написав заяву і приїхав у Київ на Майдан, щоб підтримати молодь. Я був незадоволений тим, що багато моїх колег розчарувалися. І через пів року після Помаранчевої революції апелював до своїх друзів – давайте щось робити. Проте більшість опустила руки.

22 листопада 2013 року, коли кілька десятків молодих людей перебувала на майдані Незалежності, я був у клініці і спілкувався з професором. Він казав, що будуть президентські вибори, і тоді станеться штучний заколот. А о четвертій годині 30 листопада мені зателефонували друзі і кажуть: «На Майдані біда!» Ми разом пішли туди...

Коли вже почалась зовнішня агресія, анексія Криму, вторгнення на Донбас, я зрозумів, що наше військо до захисту Вітчизни не готове. Так само й політики не були готові, їх не цікавила державність. Тому багато хлопців мого віку і старших пішли в добровольці, допомагали прикордонникам і військовикам. Коли ми побачили, що між прикордонниками, офіцерами є багато людей, які пропустили «зелених чоловічків», зрозумів, що треба йти до війська, бо буде війна. Я звернувся у наш штаб, і мене направили до 72-ї окремої механізованої бригади ім. Чорних Запорозжців. Після Іловайська почались потужні бої, і мене попросили переїхати в Дебальцево, де стояли наші армійські підрозділи, у

тому числі й 128-а бригада, та добровольці. Коли я вже був у Дебальцеві, зателефонували з дому, що мені прийшла повістка з військкомату, але ніхто не знав, де я ... Увесь цей час – з вересня і аж до виходу з Дебальцева у лютому 2015 року – я був там.

Ми допомогли відкрити дитячі садочки №3 і №9, готували святкові подарунки діткам. Одного разу до мене на вулиці Дебальцева підійшла дівчинка й подарувала квітку, а її мама сказала: «Бережіть себе і моліться за нас». Саме місто було дуже сірим, але я зустрічав там і багато інтелектуалів, освічених людей. Думаю, що ці 30 років українська держава не працювала на Донбасі. Коли ми відкрили садочки, мав можливість спілкуватися з виховательками і вони мені розповідали шокуючі речі. Виявляється, тільки завідувачка один раз відпочивала у Львівській області в санаторії, решта ніколи у Києві чи на заході України не була. За кордоном побували тільки 2%, й то переважно в Росії. Ми організували свято Миколая, а на сцені Дід Мороз, Снігуронька... Вони навіть не знали, що є пісня «Вчителько моя» українською мовою! Це дало поштовх більше працювати – я замовив у Львові у наших отців церкви Різдва Пресвятої Богородиці на Сихові двісті дисків з колядками, виступи на свята Пасхи, матері, батька, Дня вчителя й подарував у багатьох містах. Новий рік і Різдво ми святкували після того, як здали Вуглегірськ, і настрій був не найкращим. По багатьох хлопцях, які були патріотично налаштовані, було видно – вони відчують, що їх хтось зраджує.

■ **Як екстремальна бойова ситуація, щоденна подорож між життям і смертю впливають на свідомість і світогляд людей?**

Коли на Закарпатті бачу різні фестивалі, чую виступи можновладців, які говорять: як добре, що тут нема війни, а там вона є – я бачу дві різні країни.

Це травма, яку не можна вилікувати. Її не можна загоїти так само, як і війну в Афганістані. Найбільшу травму спричинили, мабуть, такі не війна і не постріли, а пристосування і брехня чиновників, та й простих людей, які використали цю війну, Революцію Гідності для власного збагачення. Це дуже дратує. Поки ми самі все не зробимо – нічого не вийде, і ніхто нам не допоможе. «Всяка влада від Бога, і її треба сприймати», – пише Святе Письмо. Але треба читати далі: «Владо, будь обережна, бо голос народу – це голос Божий». Отже, коли ти не вмєєш керувати, то бери і відходь, інакше народ знищить тебе.

■ **Кажуть, що навіть найгірший мир краще за хорошу війну. Наскільки цей вислів підтверджується ситуацією на окупованому Донбасі?**

Будь-який мир, навіть найгірший, мусить бути справедливим. Доки немає справедливості, про який мир ми говоримо? Коли кажемо, що від 1945-го до 1990 року – це був мир, то ми також брешемо. Це був частковий мир і найгірший. Бо тисячі, а може й мільйони інакомислячих, сиділи в тюрмах і таборах. Якщо мова про те, що необхідне перемир'я, то потрібно, щоб для цього існувала воля обох сторін. А цього немає. Щоб говорити про війну, треба її назвати війною. Вести мову про поганий мир не варто. Треба очистити території і навести порядок. На мою думку, щоб там запанував мир, треба бути більш рішучими. Не боятись взяти за це відповідальність.

Таке спотворення дійсності існує не тільки на Донбасі, але й між конфесіями, в школах, загалом у суспільстві. Ця війна є і тут, тільки в інших формах. Найстрашніше, коли нема співчуття, я не можу зрозуміти, як можна піти на фестивалі і танцювати, коли йде війна. Коли вона буде біля вашого порогу, тоді вже пізно щось робити...

■ **Ви якось сказали: «Ми почали нищити нашу націю, коли стали купувати дипломи та платити за екзамени». Нині Ви – член Наглядової ради УжНУ. Що, на Ваш погляд, має бути найголовнішим у діяльності університету?**

Влада, яка хоче абсолютного панування, узурпації, почне нищити майбутнє – садочки, школи, університети. Якщо це робити явно, буде великий спротив народу, тому легше робити хитро й доводити, що у нас все погано: фінансування нема, молодь відстала, мусить за все платити, грошей немає, попередня влада нічого не залишила, тощо. А потім – випрошувати у батьків на різні потреби: мовляв, в університеті і так правди нема, а батьки можуть гроші дати... Поки є можливість тягнути з батьків, вони це роблять, а потім – крадіжки, розбої, самогубства, афери. Бо коли дійдеш до сірості, примітивізму, тобою легко управляти.

Суспільні зміни кожен має почати з себе – як студент, так і професор. Багато викладачів, з якими я спілкуюся, це розуміють і намагаються допомогти молоді пізнати світ і себе. Але багато молодих, цього не прагнуть. Оскільки входжу до Наглядової ради УжНУ, то дуже радий, що є співпраця, вдячний ректору, що зібрали разом авторитетних людей: і депутат, і професор, і митець, і бізнесмен. Зміни нам треба починати одразу знизу і зверху і рухатися назустріч. Постійно працюючи над собою, ми зміцнюємо нашу віру в майбутнє. А коли віра перетворюється на глибоке переконання, стаються дивовижні речі – превалює людяність, інтелект, бажання кращого та духовного. Це й мало б бути найголовнішим у діяльності університету.

Андрій Любка: «Я люблю свою країну більше, ніж люблю свій народ»

Філологічний факультет УжНУ у гендерному сенсі прийнято вважати «дівочим» – абсолютна більшість його випускників і нинішніх студентів – представниці чарівної статі. Напевно тому «хлопчача квота» представлена потужними особистостями, творча потенція яких відома всій Україні. Це лауреати Національної премії України ім. Т. Шевченка Іван Чендей, Петро Скунець, Дмитро Кремінь, Петро Мідянка, академіки Олекса Мишанич та Василь Німчук, самобутні письменники Дмитро Кешеля, Василь Густі, Андрій Дурунда... До цієї плеяди віртуозів слова віднедавна належить нинішній культовий поет, письменник, перекладач, керівник студентського парламенту Ужгородського національного університету у 2006-2008 роках, активний громадський діяч Андрій Любка.

■ Пане Андрію, як студіювалося на філфаку УжНУ? Чиї лекції запам'яталися найбільше?

О, це був гарний, надзвичайно творчий, але в дечому й дивний час. Я вступив на філфак після навчання у військовому ліцеї, де два роки жив у казармі й навколо були винятково чоловіки. Тож на філфаку я почувався немов у Саду божественних пісень. Не можу сказати, що я був добрим студентом, бо моя власна і навчальна програми не збігалися. Я твердо знав, що хочу бути письменником, тому читав і вивчав те, що мені було цікаво, а в решті дисциплін намагався просто плисти за течією. Та й підходи до вивчення, розуміння й інтерпретації літератури вже шістнадцять років тому, коли я став студентом, у багатьох викладачів були застарілими. Але були й люди, які надихали, які стали для мене великим життєвим прикладом. Передусім ідеться про, на жаль, покійного професора Любомира Белея, великого інтелектуала і справжнього Українця. Він сам по собі був людиною-університетом, його наукові досягнення, принциповість і моральні якості справляли таке потужне враження, що мимоволі хотілося бути схожим на нього. Запам'яталися також лекції Михайла Рошка, він справді блискучий оратор, який тонко розуміє літературу, навчальні курси професорки Лідії Голомб, Наталії Вигодованець, Марії Козак, Евеліни Балли, Бориса Галаса, Михайла Сюська...

■ Що було спільне і чим різнилося студіювання в університетах Ужгорода і Варшави?

Різниця стала зрозумілою вже на першій парі. Коли зайшов викладач, частина студентів, у тому числі я, підвелася. Всі, хто підвівся, були з постсоветських країн. Викладач попросив так більше не робити. Тобто у Варшаві не було якоїсь вертикальної субординації, ми, студенти, були не підопічними, а радше партнерами до дискусії з викладачами, з багатьма потім подружилися й приятельюємо досі. А ще

мене вразила бібліотека Варшавського університету, там якщо чогось не було, то ти міг замовити, й тобі доставали. Думаю, без багатої різномовної бібліотеки з передплатами на провідні світові наукові видання університет не може виконувати свою функцію.

■ Як Вас захопило красне письменство? Як видавали першу книжку?

Я писав змалечку. Читати мене навчила бабуся ще до школи, і вже у перших класах я писав довгі казки, пізніше взявся за вірші. Тобто це для мене було природно завжди, я хотів бути письменником, хоча тоді ще не знав, що це може бути професією, заняттям, з якого можна жити.

В університеті ми з друзями створили літературну студію, а пізніше й НЛЮ (неформальне літературне об'єднання) «Ротонда». Організовували літвечори, навіть мали свій маленький фестиваль. І після одного з таких читань до мене підійшов професор Сергій Федака і сказав, що це вже зрілі вірші, і треба їх видати книжкою. Наступного ранку я мав принести йому диск із файлами, а в мене тоді ще не було комп'ютера. Я в когось позичив і цілу ніч набирав ці тексти, понаписувані в блокнотах і на окремих аркушах, що просто валялися скрізь по кімнаті. Але Сергій Дмитрович дотримав слова, книжка вийшла – і за неї я отримав премію «Дебют». Був тоді на третьому курсі університету, а вже на п'ятому мав літературні виступи в Києві й Берліні. Я й сам незчувся, як воно закрутилося.

■ Такі дуже неординарні й динамічні у своєму прискореному розвитку та схильні до постійних мандрів люди, як Ви, здебільшого вважають себе транснаціональним громадянином Землі, Всесвіту і переймаються винятково глобальними проблемами. Ви ж щиро і пристрасно живете проблемами України, рідного краю. Звідки це? Батьківські гени, дідусева наука чи власна жит-

тєва аналітика, що базується на побаченому і пережитому в світах...

Навіть не знаю. Я б не сказав, що моя сім'я занадто патріотична. Мабуть, це все з читання. Вперше я відчув себе патріотом, коли в п'ятому класі прочитав у підручнику про зруйнування козацької Січі. Мені тоді аж сльози на очі навернулися, і з того часу я чітко усвідомив, що Росія – наш постійний екзистенційний ворог. Скажімо, коли в 1999 році я дивився футбольний матч Україна – Росія і ми програвали нашим молодшим сусідам 1:0, то мене лякала не так поразка, як поразка саме росіянам. І коли Шевченко забив той фантастичний гол, я стрибав, не тямлячи себе від радості: це їм за Запорозьку Січ! Тепер, коли я побував у 40 країнах і вивчив кілька мов, мені здається абсолютно природним, що можна бути космополітом, але в глобальному світі залишатися українцем.

■ **Чи багато Ви мандрували Україною? У яких регіонах побували? Як вони різняться між собою?**

Я побував у всіх областях і регіонах України –десь як турист, а деінде під час фестивалів і презентацій. Моя Україна різна, точно не ідеальна, часом вона мене засмучує й розчаровує. Я люблю свою країну більше, ніж люблю свій народ, хоч це й чистої води софістика. Хоч ми любимо битися в груди і розповідати про власну працелюбність, мені здається, що ми, українці, занедбуємо свою країну, засмічуємо її, спотворюємо прекрасний ландшафт своїм бездарним втручанням. Ви тільки гляньте, що і як зараз будують, – це жах! Думаю, нам бракує здорового перфекціонізму й витонченості смаку. Нам ще рости й рости до своєї країни.

■ **Ви не просто їздили Європою як турист, а вчилися, працювали і жили у всіх сусідніх з Україною державах. Яка з них є ментально і світоглядно найближчою до нас?**

Безумовно, найближчими є наші сусіди, бо до певної міри ми маємо з ними спільний історичний досвід (хоч і не завжди позитивний). Виняткове місце тут посідає Польща, але з поправкою на надмірну релігійність значної частини польського народу, яка в останні роки набуває загрозливих обрисів (так, не тільки іслам може бути фундаменталістським, а «скрепи» – це не лише про православ'я)...

Як країна багатьох культур, народів, релігій, для нас дуже близькою є Боснія. Зрештою, всі країни в Центральній-Східній Європі носяться з ідеєю, що вони – міст між Сходом і Заходом, ми тут не унікальні. Ясна річ, нам легше впізнати себе в інших слов'янських народах, але це дуже підступний процес: насправді кожна нація має своє обличчя, і розмови про «братські народи» стежиною благих намірів ведуть до окупації й знищення одного народу іншим.

■ **А які висновки Ви зробили зі свого білоруського «досвіду»?**

Я потрапив у в'язницю в Білорусі в 2006 році, після тамтешніх президентських виборів, де був спостерігачем, і досі залишаюся персоною нон грата в цій країні. Висновок мій простий: я б не хотів, щоб Україна була схожою на Білорусь, бо позірний добробут і чистота – це завелика ціна для того, щоб жити в анахронічній державі-тюрмі.

■ **Ви є своєрідним культурегером, провідником між різними світами, який розносить свою «вість». Яку «вість» треба донести нашим сусідам – на Балканах, у регіоні? Що вони про нас не знають або знають не так, як треба? Нести «благую вість» про існування України – це добре, але якої України?**

Варто починати з основ: розмови про те, що Київська Русь і русини – це не росіяни, бо на Балканах цього не знають і не розуміють. Вони вважають, що то була держава «Київська Росія», а відповідно й не

розуміють різниці між українцями й росіянами. Деякі кроки в цьому напрямі зроблені – зокрема зусиллями нашого посольства в Белграді видано «Коротку історію України» Субтельного і Жуковського. Крім того, варто пожвавити співпрацю з країнами Західних Балкан, бо вони будуть в ЄС раніше за нас, а значить – нам важливий їхній голос.

Загалом мушу сказати, що ми маємо сильні й професійні посольства в Словенії (чого вартий лише факт, що наш посол Михайло Бродович реалізував проєкт встановлення в Люблянці пам'ятника Г.Сковороді, і тепер словенці, дивлячись на дати життя нашого Григорія Савича, думають: «Ого, в українців у 1700-х роках, коли ми ще не мали нічого, уже був свій великий філософ!»), а також у Хорватії й Сербії. Болгарія потребує окремого підходу, бо ця країна вважає, що має багато спільного з Росією, а насправді – з нами; треба вкласти інвестиції в просвітницьку роботу там. Варто також згадати про Грецію й Албанію, які в нашій зовнішній політиці наразі займають передостанні місця. І, звісно, максимально розвивати відносини з Румунією, бо, жартома кажучи, це найбільш русофобська країна в регіоні, а значить – наш потенційний великий союзник.

■ Сьогодні Україна перебуває у складних обставинах трансформації. На чому ґрунтується Ваша тривога і в чому Ваша віра?

Мушу визнати, що тривог за останній час побільшало. Мені прикро усвідомлювати, що українці ступили на небезпечну стежину популізму в ситуації, коли легких і простих рішень не існує. У нас війна, і «какаяразніца», безтурботна й наївна віра у мир із Росією – це вірус, який для держави може мати летальні наслідки. Віра моя радше «швейківська»: думаю, що і цей негаразд ми переживемо, як пережили всі катастрофи, але сумно, бо втрачаємо час, дорогоцінні роки. Та логіка історії на нашому боці: всі

імперії рано чи пізно конають, і я сподіваюся, що ми є свідками агонії «русского міра». Адже за тридцять років – хоч хто би що казав – ми здійснили колосальний поступ, рівень життя і якість наших інституцій на порядок кращі за стан дев'яностих років. Ми рухаємося в правильному напрямі, але часто після кроку вперед робимо два назад.

■ Як приходять теми для Ваших книжок? Сняться серед ночі чи ідея осяває під час застілля з друзями?

У мене багато тем у голові! Часто ідея роману народжується з однієї фрази чи метафори. Доводиться відсіювати, деякі відкладати, щоб визрівали далі. Саме наше щоденне життя дарує безліч задумок і тем, шкода лише, що найкраще вони підходять для трагікомічних, абсурдистських романів.

■ Література факту – чи правда, що сьогодні це найбільш актуальна і затребувана тема?

Судячи з рейтингів продажів книжок, література факту, так званий нон-фікшн, і справді перебуває на вершині популярності. Але думаю, що це просто новий тренд, мода, яка швидко мине. Скажімо, п'ять – сім років тому була мода на історичні теми й романи, тепер на історії успіху. Я не вірю, що, прочитавши історію власника великої корпорації, можна навчитися самому будувати бізнес. Це міф, приваблива і легка спокуса, але реальної користі з цього катма. Якби всі ці книжки про успіх справді були дієвими, то в нас уже мав би бути бум стартапів, а на вулицях кожен другий був би прихованим мільйонером. Зазвичай мільйон заробляє автор бестселера «Як заробити мільйон», а не читач...

■ Чому одні автори плачуться і свої творчі проблеми пов'язують з проблемами сьогодення, а інші – процвітають?

Це вічна історія про песимістів і оптимістів. Не зауважити реального розквіту української культури

за останні п'ять років може тільки сліпець. Зрештою, не всім судилося бути успішним, та слід розуміти, що успіх не завжди є мірилом мистецької вартості твору. Я належу до людей, які хочуть бачити навколо позитив, а коли мені важко – радше стисну зуби й промовчу, ніж комусь звірятимусь. Хоча, мабуть, позитивне налаштування притягує добрі новини, бо додає сил, щоб досягати бажаного результату. Такий простий секрет.

■ **Ви – вражаючий апологет друкованої преси. Мало хто ще так відверто і класно висловився на її захист. Що б Ви зробили, будучи міністром культури, для підтримки позицій якісного інформаційного простору і друкованої преси?**

Я просто люблю папір, його ніжність і тактильність, мені подобається запах друкарської фарби. Коли беру в руки нову книжку – обов'язково вдихаю її аромат, це для мене краще за пахощі свіжої випічки. А щодо реальних практичних кроків, то вони прості: ввести торговельне ембарго на друковану продукцію з Росії, остаточно скасувати податки на книгодрукування українською мовою, запропонувати державні й комунальні пільги для оренди приміщень книжковим магазинам, бо ж у нас у більшості райцентрів навіть немає пристойної книгарні. Що стосується преси, то тут варто навести лад із Укрпоштою: скажімо, я передплачую газету «День», але п'ятничний випуск мені приносять у понеділок або вівторок. Зрозуміло, що це відбиває бажання оформлювати передплату.

А якби я був міністром культури, то провів би виховну бесіду з міністром економіки, який заявляє, що читати в наш час уже не потрібно. Якщо йому самому невтямки, то продемонстрував би статистику європейських країн: найвищий рівень економічного розвитку й заможності саме в тих державах, де високі показники читання. Хіба ж це не зрозуміло?

**Василь Ільницький,
заслужений журналіст України,
директор інформаційно-
видавничого центру
Ужгородського національного
університету**

На його долю випало стати одним з фундаторів новітньої національної за духом закарпатської журналістики, закласти підвалини незалежної преси Закарпаття у перші роки української державності, наставником нової генерації журналістів краю, започатковувати з «чистого листа» і упродовж двох десятків літ редагувати якісно нові за формою і змістом обласні видання, які згодом стали

орієнтиром для інших – популярні і впливові газети «Срібна земля» (1992-1996 рр.) і «Срібна земля ФЕСТ» (1996-1999 і 2006-2016 рр.), очолювати видавництво «Закарпаття» (1999-2004 рр.), півтора десятка літ співпрацювати з авторитетним всеукраїнським часописом «День», написати тисячі телевізійних сценаріїв, різножанрових газетних, журнальних та інтернет-публікацій, видати дві публіцистичні збірки, стати лауреатом обласних журналістських премій.

Свій творчий шлях випускник факультету журналістики Львівського національного університету ім. Івана Франка розпочав у серпні 1982 року в Закарпатському обласному телерадіокомітеті на посаді редактора студії телебачення. За 40 років діяльності освоїв чи не усі різновиди журналістики – працював на телебаченні, у пресі, видавничій сфері, електронних ЗМІ.

На переломі 80-90-х років минулого століття В.Ільницький активно включився у процес виборювання державної незалежності України, систематично друкував актуальні статті на підтримку демократичних перетворень та розбудови незалежної держави в обласних газетах «Закарпатська правда», «Новини Закарпаття», «Карпатська Україна», загальнодержавному часописі «За вільну Україну», журналі «Дзвін».

У січні 1991 року в бібліотечці історико-культурного видання «Карпатський край» видав ґрунтовне публіцистичне дослідження «Голос отчого краю», присвячене газеті «Нова свобода», яке вперше після майже 60-річного вимушеного забуття розповіло широкому загалу про історію становлення Карпатської України. У лютому цього ж року в газеті «Новини Закарпаття» він вперше оприлюднив прізвища депутатів Сойму Карпатської України, які на

своєму засіданні 15 березня 1939 року проголосили її державність та прийняли державні символи. У 2000 році вийшла у світ публіцистична збірка «Штрихи нашого часу», де зібрано найбільш значимі і резонансні публікації періоду становлення та утвердження української незалежності.

Цей курс продовжував і згодом, працюючи керівником найбільшого видавничо-поліграфічного підприємства області – видавництва «Закарпаття». Під його опікою почала виходити у світ книжкова серія «Письменство Закарпаття», у якій масовому читачеві відкривалася творчість заборонених у радянські часи авторів, духовних світочів Закарпаття – А.Волошина, В.Гренджі-Донського, О.Павловича, І.Ірлявського та інших видатних осіб, упорядкував і написав передмову до збірки публіцистики першого україномовного письменника і журналіста Закарпаття Василя Гренджі-Донського «Я теж українець!», яка вийшла у світ у 2003 році.

Крім редагування обласних часописів, з 2007 року активно співпрацює із всеукраїнською газетою «День». Автор сотень різножанрових аналітичних публікацій на суспільно-політичну та культурно-мистецьку тематику, інтерв'ю з відомими особистостями Закарпаття. Тематичний спектр публікацій, підготовлених упродовж останнього періоду, відображає різні сторони багатогранного життя Закарпатської області.

Автор циклу газетних статей про керівників Закарпаття, який був відзначений обласною журналістською премією ім.В.Гренджі-Донського у 2006 році, а в 2011-му побачив світ книжковим виданням у співавторстві з професором С.Федакою під назвою «Перші особи. 25 нарисів про лідерів краю».

Лауреат обласної премії у галузі журналістики (2013 і 2020 рр.), всеукраїнських журналістських конкурсів, нагороджений Почесними грамотами Закарпатської обласної державної адміністрації, Закарпатської обласної ради, Подяками Кабінету Міністрів України та Національної Спілки журналістів України.

Зміст

Авторське слово	7
Володимир Смоланка: «УжНУ сповідує європейські цінності, тому дух демократії і свободи превалює в ньому»	9
Іван Коршинський – шлях крізь вогонь, воду і мідні труби довжиною в життя	25
Іван Мешко: «Людина – це складова душі й тіла, а зверхність я завжди віддавав духу»	36
Оксана Ганич: «Лікуючи ляльку, подаровану Софією Русовою, я вже в ранньому дитинстві мріяла стати лікарем»	44
Володимир Задорожний: «Особливе задоволення приносили мені біографічні студії про видатних вчених-земляків»	54
Олександр Сливка: «Сьогоднішні «шістдесятники» є з'єднуючою ланкою між поколіннями наших наставників і послідовників»	59
Ігор Студеняк: «Основне завдання науковців – продукування та передача нових знань»	68

Володимир Фекета:

«Здоров'я людини найперше залежить від її ставлення до власного організму» 78

Любомир Белей – вірець принципового

вченого, який займався

справжньою наукою 88

Олександр Рогач:

«Я вдячний усім вчителям,

які були в моєму житті» 92

Ігор Король:

«Найважливіше – дати можливість

студентам самореалізуватися».....100

Мирослава Лендьел:

«УЖНУ є потужним інтелектуальним

комунікатором для усього Закарпаття» 108

Микола Палінчак:

«Міжконфесійний діалог в Україні

є реальним і обов'язково

дасть позитивний результат» 118

Ярослав Лазур:

«Викладач за кафедрою робить не менший

внесок у політичну сферу суспільства,

ніж політик за трибуною» 126

Сергій Устич:

«Нині важко бути спокійним

за майбутнє світової спільноти» 135

Василь Гарагонич:

«Професор Ужгородського
національного університету –
мій найдорожчий титул» 145

Юрій Фатула – служіння Ескулапу й Клію ...152

Олександр Лавер:

«Сталін свідомо планував
знищити український народ» 160

Василь Олійник:

«Вітчизну треба захищати
усіма можливими способами» 169

Ігор Тодоров:

«Відмова від євроатлантичного вибору –
тотожна відмові від України» 176

Іван Ісайович:

«Суспільні зміни кожен має почати з себе –
як студент, так і професор» 184

Андрій Любка:

«Я люблю свою країну більше,
ніж люблю свій народ» 192

Про автора 200

Науково-публіцистичне видання

Василь Ільницький

Обереги криниці знань
Ужгородський національний університет
у долях його сучасників

Авторська редакція

Оформлення та художньо-технічна редакція
Миколи Дем'яна

У книзі використано фото Василя Ільницького,
Віталія Завадяка та з відкритих джерел

Коректура
Людмили Середи
Верстка
Андріани Бродич

Підписано до друку 25 червня 2020 р.
Гарнітура Times New Roman
Формат 84x100/32. Зам.№27.
Умовн. друк.арк. 10,14. Наклад 600 прим.

Оригінал-макет виготовлено
у редакційно-видавничому відділі
видавництва УжНУ «Говерла».
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
E-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції*
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року

Друк: ТОВ «РІК-У» 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36

Ільницький В.І.

- I 48 Обереги криниці знань: Ужгородський національний університет у долях його сучасників. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 208 с. ISBN 978-617-7825-14-1

Нариси та інтерв'ю, вміщені у пропонованому виданні, створюють своєрідний колективний портрет Ужгородського національного університету. Співрозмовники автора – відомого українського журналіста Василя Ільницького – непересічні і цікаві особистості, які в різний час доклалися до розвитку Alma Mater, творили її історію.

УДК 378.4(477.87)(09)